

BANKACILAR

TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ

KONUŞMA

Abdüllatif Şener

TBB'nin 46. Olağan Genel Kurul Toplantısı Açılış Konuşması

Ersin Özince

TBB'nin 46. Olağan Genel Kurul Toplantısı Açılış Konuşması

MAKALE

Türkiye Bankalar Birliği

2002 Yılında Türk Bankacılık Sistemi

Burak Akan – Laçiner Arif Oktay – Yasemin Tüzün

Parametrik Riske Maruz Değer Yöntemi Türkiye Uygulaması

Doç. Dr. Abuzer Pınar

Bankacılık Faaliyetleri Üzerindeki Vergi ve Benzeri Yüklerin Ekonomik Etkileri: Türkiye İçin Nicel Bir Analiz

Musa Arda – Cengiz Göğebakan

Yeniden Değerlendirme Oranının Finansal Analiz Üzerindeki Etkisi

SEMİNER

Prof. Dr. Safa Reisoğlu

Yeni Medeni Kanun Hükümlerine Göre Yabancı Para İpoteki

Prof. Dr. Ünal Tekinalp

Bir Bankanın Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu'na Devri ve Hukuki Sonuçları

HAZİRAN
2003

SAYI
45

MEVZUAT

Bankacılığa İlişkin Mevzuat ve Yeni Düzenlemeler
(Mart-Haziran 2003)

BANKACILAR

Yıl: 14 Sayı: 45

Haziran 2003

**Türkiye Bankalar Birliği adına
İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri
Müdürü:**

Doç. Dr. Ekrem KESKİN

Genel Yayın Yönetmeni:

Melike ALPARSLAN

Yayın Danışmanları:

Tülin ERSEL

Ali GÜNGÖR

Prof. Dr. Ahmet KIRMAN

Prof. Dr. Seza REİSOĞLU

B. Cahit SABİR

Abdullah TAŞÇIOĞLU

Özcan ULUDAĞ

İdare Merkezi:

Nispetiye Caddesi

Akmerkez B3 Blok Kat:13

34340 Etiler-İSTANBUL

Tel : 212-282 09 73

Faks : 212-282 09 46

Web sitesi: www.tbb.org.tr

Ankara Büro:

Paris Caddesi

No:12 Kat:4 06540

Aşağı Ayrancı-ANKARA

Tel : 312-419 49 10

Faks : 312-417 88 51

Baskı-Yapım

Akbasım Matbaacılık Ltd. Şti.

Tel: 216-339 87 39 Faks: 216-339 79 96

Bankacılar Dergisi 3 ayda bir yayımlanır.

Para ile satılmaz.

ISSN 1300-0217

Bankacılar Dergisi

- Bankacılar dergisi, finans ve bankacılık konularında yapılan çalışmaları ilgili çevrelerin bilgisine sunmak amacıyla yayımlanmaktadır.

- Dergide yayımlanacak yazılara karar verilmesinde, Yayın Danışmanları ve Birlik uzmanlarının değerlendirmelerine ve/veya konunun uzmanı hakemlerin görüşlerine başvurulabilir.

- Dergiye gönderilecek yazının daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olması gerekmektedir.

- Basılması istenilen yazılar derginin arka iç kapağında belirtilen biçim kurallarına uygun olarak hazırlanmalı ve değerlendirmeye girmek üzere,

Bankacılar Dergisi

Türkiye Bankalar Birliği

Bankacılık ve Araştırma Grubu Başkanlığı

Nispetiye Cad. Akmerkez B3 Blok Kat.13

Etiler, 80630 - İSTANBUL

adresine gönderilmelidir.

- Dergide yayımlanan yazılar Türkiye Bankalar Birliği'nin resmi görüşlerini yansıtmaz, yazar ve görüş sahiplerini bağlar.

- Dergide yer alan çalışmalar kaynak gösterilmek suretiyle izinsiz yayımlanabilir.

- Yayımlanacak yazılarda yazım kurallarına ve biçime ilişkin değişiklikler yapılabilir ve ya bunların yapılması yazardan istenebilir.

- Dergide yayımlanmayan yazılar geri gönderilmez.

- Yazılar yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde Bankacılar dergisi yazılı ve elektronik ortamda olmak üzere tüm yayın haklarına sahiptir.

İçindekiler**sayfa no:****KONUŞMA****Abdüllatif Şener**

Türkiye Bankalar Birliği 46. Olağan Genel Kurul Toplantısı
Açılış Konuşması

3**H. Ersin Özince**

Türkiye Bankalar Birliği 46. Olağan Genel Kurul Toplantısı
Açılış Konuşması

9**MAKALE****Türkiye Bankalar Birliği**

2002 Yılında Türk Bankacılık Sistemi

14**Burak Akan – Laçiner Arif Oktay Yasemin Tüzün**

Parametrik Riske Maruz Değer Yöntemi Türkiye Uygulaması

29**Doç. Dr. Abuzer Pınar**

Bankacılık Faaliyetleri Üzerindeki Vergi ve Benzeri Yüklerin
Ekonomik Etkileri: Türkiye İçin Nicel Bir Analiz

40**Musa Arda -Cengiz Gögebakan**

Yeniden Değerlendirme Oranının Finansal Analiz Üzerindeki Etkisi

61**SEMİNER****Prof. Dr. Safa Reisoğlu**

Yeni Medeni Kanun Hükümlerine Göre Yabancı Para İpoteği

66**Prof. Dr. Ünal Tekinalp**

Bir Bankanın Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu'na Devri ve
Hukuki Sonuçları

81**MEVZUAT**

Bankacılığa İlişkin Mevzuat ve
Yeni Düzenlemeler (Mart-Haziran 2003)

102

**30 Mayıs 2003 tarihinde İstanbul’da gerçekleştirilen
Türkiye Bankalar Birliği’nin 46. Olağan Genel Kurulu’nda
Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Abdülatif Şener’in
Açılış Konuşması**

Bankacılık sektörünün Değerli Temsilcileri, Değerli Basın Mensupları,

Hepinizi en içten, en sıcak duygularla selamlıyorum. Türkiye Bankalar Birliği’nin bu Genel Kurulu’nun; hem sektörümüze, hem de ekonomimize ve ülkemize hayırlar getirmesini temenni ediyorum. Biraz önce Sayın Başkan sektörle ilgili ayrıntılı bilgi verdiler. Gerçekten üzerinde uzun uzun durmamız, değerlendirme yapmamız, daha güzel bir atmosferi inşa etmek için el birliğiyle çalışmamız gereken bir alan olduğuna inanıyorum. Yani buradan şunu ifade etmek istiyorum. Yönetim ve siyaset kavramları, siyasal iktidar anlayışları artık değişime uğramaya başlamıştır. Yönetim tek taraflı kararların alındığı, zorla uygulatıldığı bir biçim değildir. Siyasal iktidar da politikaları belli dar bir çerçeve içerisinde oluşturarak, bütün doğrular bundan ibarettir anlayışı içerisinde topluma veya piyasalara dayatmak değildir. Artık siyasi partilerin toplum adına konuştuğu, parti organlarının parti adına konuştuğu, bireylerin tüm toplum adına hem düşündüğü hem konuştuğu dönem geride kalmıştır. Tarihin geçmiş bir dönemine ait bu tür siyaset anlayışları artık günümüzde var olamaz, varlığını da devam ettiremez. Onlar geride kalmıştır ve zaten 3 Kasım seçimleri de tarihin geçmiş bir dönemindeki siyaset ve siyasal iktidar anlayışını tamamiyle tasfiye etmiştir. O halde yeni bir dönem-deyiz, yeni bir anlayıştayız. Ve yeni bir iktidarla birlikte bu yeni anlayışı; birlikte dokumak, birlikte örmek ve oluşturmak zorunluluğu içerisindeyiz. Çünkü bu gereklilik sadece bir partinin ihtiyacı değil veya sadece herhangi bir sektörün ihtiyacı değil, tüm ülkenin ve tüm sektörlerin ihtiyacıdır. Artık çağdaş gelişmeler göstermiştir ki; hiçbir birey veya grup dünyadaki çok karmaşık olan sorunların tamamını çözebilecek birikime sahip değildir. Çünkü süreçler çok dinamiktir ve de sorunlar çok giriftir. Hatta tek bir ülkede meydana gelen sorunların çözümü için bile sadece belli şahsın veya şahısların oluşturacağı düşüncelerin ve uygulamaların yeterli olmadığı günümüz çağdaş anlayışında kabul edilen bir husustur. O halde ne yapmak lazım? Barış içerisinde, huzur içerisinde, sorunları aşarak, büyüyerek, gelişerek, uluslararası rekabetin korkunç dişlileri arasında yok olmak yerine güçlenerek çıkabilmek için ne yapmak lazım? Bunun en önemli boyutu ve yolu bilgiyi sürekli paylaşmaktır. Politikaları sürekli birlikte tartışarak oluşturmaktır. Gerçek anlamda bir diyalog ortamını kurmaktır. Gerçek anlamda diyalog ortamının kurulabilmesi için de bu diyalog zemininde bulunan herkesin öncelikle şunu kabul etmesi gerekir ki, her konuştuğu, diyaloga girdiği kişide veya gruplarda yararlanacağı bilgiler vardır. Benim bildiklerim tamamiyle doğrudur, bu doğrular asla değişmez, benim dışındaki alanlarda söylenenler, konuşulanlar ve tartışılanlar da tamamiyle yanlıştır düşüncesine sahip olan insanların veya grupların bulunduğu ortamlarda gerçek anlamda diyalog olmaz. Gerçek anlamda diyalogun yolu herkesin bir başkasından alacağı düşüncelerin bulunduğu peşinen inanması gerekir. Ve de kendi yanlışları olabileceğini de peşinen kabul etmesi gerekir. İşte bu anlayış içerisinde gerçekten ekonominin önemli alanlarından biri bankacılık sektörüdür. Olayları ve bundan sonra yapmamız gerekenleri, şu anda yaptıklarımızı bu genel perspektif içerisinde değerlendirmeliyiz ve yolumuza birlikte devam etmeliyiz diye düşünüyorum.

Ekonomi bir bütündür dedim. Tüm sektörler aslında bu bütünün birer parçasıdır. Ekonomide şu alan veya sektör önemlidir, şu alan veya sektör daha az önemlidir gibi bir yaklaşım tarzına sahip olmak da sağlıklı sonuçlar ortaya çıkarmaz. Artık uluslararası rekabetin korkunç

boyutlara ulaştığı bir ortamda, sektörlerin sürekli birbirini desteklediği, beslediği, birinde ortaya çıkan zaafın ekonominin tamamına yansıdığı bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda olayları değerlendirdiğimizde, sadece üretim ve yatırım potansiyelinin artışı kapasite kullanım oranlarının yükselişi, talepte canlanma, ihracat patlaması gibi reel sektöre özgü veya onu ifade eden kavramlarla sınırlı bir iktisat anlayışının yetersiz olduğunu vurgulamak istiyorum. En az bu kadar önemli bir başka boyut da vardır ki, bu da yapılan ekonomik faaliyetlerin finansmanını temin eden mekanizmalardır ve bunun arasında da elbette bankacılık sektörünün çok önemli ve saygın bir yeri vardır. Aslında zaman zaman iktisat tarihine vurgu yaparım. Akademisyenliğimden kalma özel ilgi alanım olduğu için. Burada da söze oradan girmek istiyorum. Mal mübadelesine baktığınız zaman insanlık tarihinde binlerce yıllık bir geçmişin uzantıları olduğunu göreceksiniz. Ama büyük fonların idare edildiği organizasyonların ortaya çıkışı sadece birkaç asırlık bir geçmişe sahiptir. Ama bu farkın ortaya çıkmasıyla birlikte, insanlık tarihinde ve insanlığın ekonomik faaliyetlerinde eski dönemlerle kıyaslanmayacak derecede korkunç artışlar ve ölçek büyüklüklerinin ortaya çıktığını da görmekteyiz. O halde finansal hareketlilik son derecede önemlidir ve bankacılık sektörünün işlevleri ekonominin bütünü açısından hayati önem arz etmektedir. Eğer ekonomik gelişmeler bankacılık denilen bu yeni sektörü icat etmeseydi, insanlık tarihinde ortaya çıkarmasaydı, bugün dünyanın dört bir yanında mallarını gördüğümüz, yüz milyarlarca dolarlık cirosu olan büyük firmaları da ortada göremezdik. Bu büyük devasa firmaların ortaya çıkışı, ekonomik hayatta yer alışı doğrudan doğruya finans sektörü ile ilgili gelişmelerin ortaya çıkardığı ivme ile bağlantılıdır ve ilişkilidir. Bu bakımdan ekonomide ölçek sorunu en temel göstergelerden biri halindedir ve artık hiçbir faaliyet çağdaş gelişmeleri de dikkate aldığımızda ulusal ölçekler bazında değerlendirilemez. Artık rekabet gücü hiçbir kuruluş için ulusal bazda ifade edilebilecek bir hadise değildir. Uluslararası rekabet gücü olmayan firmaların da, bankaların da, belki Türkiye için bugün için söylemeyebilirim, ama yarın için ayakta kalabilme, güçlenebilme, büyüyebilme şansı yoktur. O halde uluslararası rekabetten kopararak hadiseleri finans sektöründe de değerlendirmek mümkün değildir. Bu aslında küreselleşmenin kaçınılmaz bir sonucudur. Ama aynı zamanda küreselleşme müşteri zemini olarak da ulusal sınırların ötesine taşmıştır. Tüm insanlık ailesini kavrayan bir kavram haline dönüşmektedir. Nitekim küreselleşmenin ulaştığı bu boyutlarda artık dünyada 15 saniyede sermaye dünyayı üç kez dolaşmakta ve en karlı gördüğü alana yatırım yapmaktadır. Tüm bu gelişmelerle birlikte; dünü, bugünü ve yarınımızı değerlendirdiğimizde söylememiz gereken, önümüze koymamız gereken önemli noktalar olduğuna inanıyorum. Bankacılık sektörünün de hem ulusal hem de uluslararası düzeyde gelişmeleri yakından takip etmesi ve de reel sektörün kan damarlarını finans imkanlarını oluşturması bakımından da ekonominin geneline sağlayacağı katkılar ve ivmeler dikkate alınmak suretiyle bu sektörde olup bitenleri gözden geçirmek, değerlendirmek, kısa, orta ve uzun vadeli hedefler belirlemek her siyasal iktidarın temel görevlerinden biri olması gerektiği gibi bizim de temel görevlerimizden ve sorumluluklarımızdan biridir. Onun için hedefimiz uluslararası standartlara sahip güçlü bir bankacılık sektörünü inşa etmektir. Bunu sağlamak 59. Cumhuriyet Hükümeti olarak, bunu sağlamak için ne gerekiyorsa yapmak görevimizdir ve bu konuda kararlıyız. El birliğiyle, güç birliğiyle, bilgi paylaşımıyla, ortak tartışma zemini ile bununla ilgili yapılması gereken herşeyi birlikte yapmamız gerektiğine inanıyorum. Elbette ekonomiye iktidarımızın bakış tarzı vardır, hedefleri vardır, oluşturmak istediği zemin vardır. Bu oluşturmak istediği zeminin ve ortaya koyduğu hedeflerin ülke ekonomimiz için gerekli olan hedefler olduğuna inanıyorum. Bankacılık sektörü için de bunların gerekli ve Türkiye'yi ve sektörü ileri taşımak için lüzumlu olduğuna inanıyorum. Ama bununla birlikte her attığımız adımda dünyada pek çok şeyin değiştiği ortamda sürekli kendimizi yenilemek, sürekli tartışmak, sürekli en güzeli, en doğruyu, en mükemmeli aramak da kaçınılmaz olarak dinamik bir rekabet anlayışının parçası olarak algılanmalıdır. Bu bakımdan ekonominin geneli ile ilgili olarak sektörü de ilgilendirmesi bakımından özellikle

vurgulamak istediğim şey bu sektörün güçlenmesi ve uluslararası rekabet kabiliyeti kazanabilmesi ve ülke ekonomisine fon birikimini sağlaması ve finans imkanı sağlamasını temin edebilmek açısından ekonominin genel sorunlarını aşacak bir perspektifle yaklaşıyoruz. Herşeyden önce Türkiye'nin son 40 yıldır yaşamış olduğu enflasyonist ortamdan çıkması ve kurtulması gerektiğine inanıyoruz. Enflasyonun ekonomik karar birimlerinin davranışlarını, beklentilerini bozduğu herkesin bildiği bir gerçektir. Ve enflasyonist ortamda pek çok ekonomik karar alınamamakta, üretim yatırım kararları tereddütlere uğramakta ve ekonominin genelinde pek çok alanda, bankacılık sektöründe de önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Dünyanın enflasyonsuz bir çizgi yakaladığı dönemde, Türkiye son yıllarda sürekli dünyanın en yüksek enflasyon oranına sahip üç ülkesinden biri olarak yer almaktadır. Artık bunu aşmamız gerektiğine inanıyoruz. Enflasyon sorununun artık tamamen ortadan kalktığı bir Türkiye'yi inşa etmenin reel sektörü de ayağa kaldıracak için bankacılık sektörünü de, finans sektörünü de güçlü dinamik hale getirebilmek için gerekli olduğuna inanıyoruz. Bununla ilgili olarak maliye politikası araçları ayarlanmıştır, bütçe disiplini sağlanmıştır ve buna göre yolumuza devam etmekteyiz. Aynı şekilde Merkez Bankası'nda Merkez Bankası Kanunu'ndan da kaynaklandığı biçimde enflasyonu aşağılara düşürmek için gerekli para politikası araçlarını belirlemiştir. Aynı hedef doğrultusunda yürümekteyiz. 2003 yılı itibariyle yıl sonu enflasyon hedefi yüzde 20 olarak belirlenmiştir. Şu ana kadar gelen enflasyon trendinde bu hedefin gerçekleştirileceği anlaşılmaktadır. En son Nisan ayı enflasyon oranında gördüğümüz belirgin düşüş ve hatta tarımsal enflasyonu, tarımın enflasyona etkisini bir tarafa bırakırsanız, Nisan ayı enflasyon oranının yüzde 0 olması önümüzdeki aylar için de enflasyon trendinin aşağıya doğru gideceğini göstermektedir. Birkaç yıl içerisinde Türkiye, Avrupa Birliği kriterlerine, Maastricht kriterlerine uygun düşük bir enflasyon düzeyine inmiş olacaktır ve enflasyondan kaynaklanan riskler tüm sektörlerimiz üzerinden kaldırılmış olacaktır. Diğer taraftan bankacılık sektörünü de yakından etkileyen ve finansal araçlar arasında farklılıkların oluşmasına sebep olan sağlıklı bir rekabet ortamını zedeleyen temel olgulardan biri kamunun borç yüküdür. Gerçekten kamunun borç yükü kamu finansman dengelerini bozmaktadır ve buna bağlı olarak da bildiğiniz gibi sürekli olarak kamudan kaynaklanan ve piyasaları etkileyen olumsuzluklar ortaya çıkmaktadır. Ortaya koyduğumuz sıkı bütçe anlayışıyla, bütçe disiplini anlayışıyla kamu finansman dengelerini korumak, düzene sokmak ve kamunun borç stokunu sürekli azalan bir trend içerisine sokmak hükümetimizin temel hedefleri arasındadır ve bununla ilgili temel politikamızı belirledik ve araçlarımızı da düzenli bir şekilde kullanmaktayız. Sürekli kamu borç stokunu inceleyenlerin borç stokunun artan bir trend izlemeyeceğini, sürekli düşen bir trend izleyeceğini göreceklardır. Borç stokundaki bu azalma ivmesiyle birlikte piyasalara daha fazla güven gelecektir ve bu güven ortamı başta bankacılık sektörümüz olmak üzere herşeyin daha ileriye gittiğinin görülmesine sebep olacaktır.

Diğer bir önemli konu ise istikrarlı bir büyüme ortamına Türkiye'nin ulaşmasıdır. Gerçekten bir ekonomide büyüme kavramı temel kavramlardan biridir. Uluslararası rekabette bahsediyoruz. Küreselleşmenin ulaştığı boyutların ülkeleri nasıl etkilediğinden söz ediyoruz. Bu bakış açısıyla hadiseleri değerlendirdiğimizde bir ekonomi için en önemli kavramın büyüme olduğunu görürüz. Çünkü büyüme dediğiniz şey ilave istihdam demektir, büyüme dediğiniz şey milli gelirin artışı demektir, büyüme dediğiniz hadise tasarruf edilecek fonların artması demektir. Kişi başına düşen milli gelirin artması demektir. Ve belli bir ülkedeki refah düzeyinin artması demektir. Zenginleşme demektir. İlk iktisat kitaplarından bugüne kadar iktisadın temel konusu zenginleşme olmuştur. İlk çağdaş anlamda iktisat kitabının yazarı olarak ifade edilen Adam Smith'in kitabının ismi bile "Milletlerin Zenginliği"dir. Dolayısı ile zenginlik ve büyüme iktisadın temel kavramıdır. En önemli kavramıdır. Uluslararası rekabet ortamında da her ülkenin refahtan aldığı payı refah düzeyini ifade etmesi

açısından da temel yarış alanıdır. Bu bakımdan büyüme kavramına büyük önem atfetmekteyiz ve istikrarlı bir çizgi yakalaması gerektiğine inanmaktayız. Geçmiş yıllarda yüzde 9'a ulaşan yıllık büyüme oranlarını gördük ama ertesi yıl yüzde 8'lik küçülmeleri de yaşadık. Bir yılın ekonomide çok yüksek oranlarda büyüdüğü, ertesi yıl çok yüksek oranlarda küçüldüğü bir ekonomide bütün sektörler felç olur. İktisadi birimler hangi konuda kararı, nasıl alacaklarını bilemezler. Riskleri nasıl göğüsleyeceklerini bilemezler, risk yönetiminde karamsarlıklara, hatalara düşebilirler. Bunun da ötesinde bu ortam kararların alınmasında tereddütlere sebep olabileceği için ekonomideki mevcut kaynakların da etkin kullanılmasını engeller. Halbuki zaten bir ekonomide sınırlı miktarda bulunan kaynakların en etkin bir şekilde kullanılması gerekirken bir büyüyen, bir küçülen ekonomilerde tereddütler sebebiyle bu kaynakların da etkin olarak kullanılmasını engellediğiniz taktirde ülkenin tüm sektörler itibariyle geleceğinde tereddütler oluşturmuş olursunuz. Tüm bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak maksadıyla istikrarlı ve düzenli bir büyüme trendini sürdürmek hükümetimizin ve iktidarımızın temel politikasıdır.

Sektörlere ivme kazanma, atak yapma, cesurca kararlar verme imkanını vermek. Bu son derece de önemli bir hadisedir. Enflasyonu körükleyerek büyümenin olmayacağı anlaşılmıştır. Çünkü enflasyon ortamında uzun vadede büyüme oranlarının düşük seyrettiği artık matematiksel olarak görülmüş ve ispatlanmış bir hadisedir. Artık büyümenin verimlilik artışı kaynaklı olarak ortaya çıkarılması gerektiği anlaşılmıştır ve bizim de temel yaklaşım tarzımız budur. İstikrarlı bir büyüme ortamı da önemli hedeflerimizden biridir. Nitekim 2003 yılı için ortaya koyduğumuz ve daha sonraki yıllar sürdürmeyi bir makro ekonomik hedef olarak öngördüğümüz büyüme trendi önümüzdeki süreçte de aksamadan gerçekleşecek olarak görülmektedir ve anlaşılmaktadır. 2003 yılı ile ilgili rakamlar özellikle sanayi, üretim endekslerine baktığınız zaman çok olumlu seyretmektedir. Sanayiden kaynaklanan hizmet sektörü etkilerini de düşündüğünüz taktirde büyümeyle ilgili sanayi ve hizmet sektöründen kaynaklanan hedeflerin rahatlıkla gerçekleşebileceği ve aşılabileceği görülmektedir. Hatta şunu da belirteyim; yüzde 5'lik büyüme hedefi öngörülmüştür ama 2003 yılı için tarım sektöründe eksi büyüme hedefi konmuştur. Bu eksi öngörüye rağmen bu sene tarım kesiminden de aldığımız bilgiler, tarımda da artı bir büyüme yakalanabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla büyümeyle ilgili koyduğumuz çizgi ve hedefin yıl sonu itibariyle rahatlıkla gerçekleşebileceği görülmektedir. Buradan şunu anlatmaya çalışıyorum; bir siyasal iktidar olarak başka bankacılık sektörü ve finans kesimi olmak üzere tüm sektörlerin sağlıklı bir yapıya kavuşması, büyümesi, gelişmesi ve uluslararası rekabet düzeyini yakalaması, uluslararası piyasalarda mesafe alabilmesi için bir siyasal iktidarın üzerine düşen en önemli görev ekonomik zemini düzene sokmaktır. Biz de siyasal iktidar olarak bu sorumluluk anlayışı içerisinde mevcut ekonomik zemini güven duyulan bir zemin haline, bir ortam haline dönüştürmek için programımızı belirledik, hedeflerimizi ortaya koyduk. Kullandığımız iktisat politikası araçlarıyla da bunu düzenli olarak takip etmekteyiz ve izlemekteyiz. Hükümetimiz bu kararlılık içerisinde. Popülist politikalar yerine ülkenin geleceğini, çocuklarımızın torunlarımızın yaşayacağı mahmur ve güçlü bir ülkeyi ortaya çıkarabilmenin gerekleriyle yoğrulu bir iktisat politikası izleme konusunda da kararlıyız. Elbette bankacılık sektörünün bu genel zemin dışında özel, spesifik sorunlarının da önemli olduğunu biliyorum. Ve yapılması gereken, birlikte yapmamız gereken önemli alanlar olduğuna inanıyorum. Birlikte tartışmamız gereken önemli konular olduğuna inanıyorum. Biz genel bakış açısına sahip olmak kaydıyla ayaküstü spesifik diğer yan etkileri, ekonominin geneliyle ilgili bağlantılarından kopuk, sektörümüzün talebi budur şeklinde yaklaşımlar yerine, kalıcı, genel bir perspektifi ifade eden hem bankacılık sektörünün hem de tüm ekonominin menfaatlerine olacak bir donanıyla, bakış tarzıyla getirilecek her türlü öneriyi kabullenmeye hazırız, birlikte onu gerçekleştirmek içinde mücadele etmeye hazır olduğumu burada belirtmek istiyorum. Onun için mümkün

olduğunca fazla bilgi üretmeyi, fazla öneri getirmeyi, fazla projeler geliştirmeyi ve bunları da mümkün olduğunca daha yoğun bir şekilde hükümetle, ilgili bakanlarla, ben açığım, benimle tartışmayı gerekli gördüğüme inanıyorum. Bu sadece tek tek bankalarımızın beklentilerini karşılamak açısından gerekli değil, sadece benim sektörle ilgili bazı taleplere ulaşma veya alma isteğimle de bağlantılı değil, sadece iktidar dönemimizle ilgili zemini düzgün götürme anlayışıyla da bağlantılı değil. Bu top yekün daha geniş bir bakış açısının gereği olarak yapmamız gereken şeydir diye düşünüyorum. Bu ülkede her şey iyi olsun, ekonomi güçlü olsun, geleceğimiz daha mahmur olsun, bizden sonraki kuşakların refah düzeyi daha yüksek olsun, itibarlı olalım. Bir bankanın itibari neyse bir ülkenin itibari de odur. Elbette bankacılık açısından itibar son derece de önemlidir ve biz hükümet olarak bu sektörün itibari için gerekli yapılması gereken her şeyin yapılması gerektiğine inanıyoruz. Bu konuda da her türlü önerilerinize, düşüncelerinize, fikirlerinize açık olduğumuzu, gerçekleştirmek için her türlü düzenlemeye de hazır bulunduğumuzu ifade etmek istiyorum. Çünkü geleceği birlikte dokuyacağız.

Finans sektörü önemli bir hadisedir. Son yüzyıllarda ekonomik bir kavram olarak fiiliyatta ve teoride devreye girmiştir ama finans sektörünün devreye girmesi ile birlikte demin belirttiğim gibi ekonomideki ölçekler, rakamlar tamamıyla altüst olmuş ve büyümüş-tür. Bu büyüyen dünya ekonomisinden pay almanın, bu büyüyen dünya ekonomisine güçlü olarak girebilmenin yollarıdır bu birlikte arayacağımız şeyler. Elbette sektörle ilgili olarak, özellikle bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı çerçevesinde güzel şeyler yapılmıştır. Finansal sistemdeki bozucu etkilerin ortadan kaldırılması ve dünya ölçeğinde rekabet edilir, sağlıklı bir bankacılık sisteminin kurulmasına yönelik olarak önemli düzenlemeler yapılmıştır ve bankacılık sektörüyle ilgili artık taşların yerine konulmaya başladığı bir çizginin içerisine girmiş bulunmaktayız. Ama daha ileriye taşımak, daha güçlü bir bankacılık yapısı oluşturmak hükümetimizin temel hedefleri arasındadır. Bu arada özellikle son aylarda, Aralık ve Mayıs itibariyle değerlendirdiğimizde kredi mevduat oranlarındaki gelişmeleri, artışları görmekte bu trendin devam edeceği şeklinde bir kanaatin oluşmasına sebep olmuştur. Bu son derece de önemli bir hadisedir. Bankalarımızın kredi hacmindeki artışların Mayıs ayı itibariyle Türk Lirası bazında önceki yıla göre yüzde 15 oranında, döviz bazında da yüzde 27 oranında artmış olması gerçekten bankacılık sektörünün temel işlevlerinden biri olan mevduat-kredi ilişkilerinin görüntüsü açısından ve sektördeki gelişme açısından son derece de önemlidir. Bu oranın daha da yükselmesi, geçen seneki Aralık sonu itibariyle yüzde 24 oranından Nisan itibariyle yüzde 30,3'e ulaşan bu oranın önümüzdeki aylarda ve yıllarda çok daha yüksek düzeylere erişmesi beklentilerimiz içerisinde. Ama bu sadece sektörde faaliyet yapan birimlerin alacağı kararlarla, davranışlarla veya politikalarla oluşmayacaktır. Burada kamunun da üzerine düşen büyük görevler vardır. Belirttiğim gibi piyasadaki bütün fonları yüksek borç stoku ve borç, faiz ödeme zorunluluğu içerisinde kamunun topladığı bir ortamda elbette sorgulayamazsınız bu kredi mevduat oranları niye düşüktür diye. Kamunun da üzerine düşen görevler, sorumluluklar vardır. Uygulayacağı politikalarla ve kendi finans dengeleriyle ilgili ve bağlantılı olarak. İşte bu noktada banka büyüklükleri açısından önemli gördüğüm, biraz önce başkanımızın konuşmasında da ifade ettiği gibi aracılık faaliyetlerinin azaltılması önemli ve sıcak bir gündem maddesinin oluşturmaktadır. Faiz oranları üzerinde aracılık maliyetlerinin etkileri vardır. Bankacılık sektörümüz yanında reel sektörümüz ve ekonominin gelişme alanları üzerinde etkisi vardır. Dolayısıyla olayı sadece bankacılık sektörüyle faiz oranlarıyla bağlantılı olarak düşünmüyoruz. Ekonominin tamamı açısından daha sağlıklı bir döneme girebilmek açısından önemli görüyoruz ve bu bakımdan aracılık maliyetlerinin azaltılması gerektiği kanaatindeyiz. Zaten bu konuda Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulumuz (BDDK) önemli çalışmalar yapmaktadır ve bu çalışmaları kamu kuruluşlarının ve sektör temsilcilerinin katılımıyla yürütmektedir. Sayın başkana da bu hassasiyetleri ve gayretli

çabaları için tebrik ediyorum. Öyle zannediyorum ki çalışmalarınız da sonuçlanma noktasına doğru gelmektedir.

Bunun dışında diğer önemli bir konu mikro finans kuruluşlarıyla ilgilidir. Bildiğiniz gibi geleneksel bankacılık sisteminin dışında faaliyet gösteren mikro finans kuruluşlarının bulunması ekonomideki, onunla ilgili altyapının oluşturulması önemli bir hadisedir. Son yıllarda özellikle Doğu Avrupa ülkelerinde gelişme gösteren bu alanda Türkiye’de de mesafe alınması gerekmektedir. Teminat gösterebileceği maddi bir varlığı olmadığı için finansal hizmetlerden yararlanamayan ama üretici olma potansiyeline sahip kimselerin finansman imkanına kavuşabilmesi için mikro finans kuruluşlarına ilişkin hukuki altyapının oluşturulması gerektiği kanaatindeyiz. Bu konuyla ilgili olarak elbette finans kesiminde ürün çeşitliliğini sağlayacak, derinliğin artmasını temin edecek, risklerin daha geniş bir tabana yayılmasını sağlayacak bu mekanizmanın kurulması gereklidir. Bu konuda da sayın başkan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumumuzca bir taslak çalışma yapılmıştır, kanun taslağı hazırlanmıştır. Bu taslağı bana gönderdiler. İncelemekteyiz, gerekli incelemeleri tamamladıktan sonra, kanaat oluşturduktan sonra bu kanun taslağının da yasalaşması için ilgili gerekli süreçleri başlatma düşüncesindeyiz. Finans sektörü sadece bankacılık sektörü değildir, finans kesimi. Bankacılık sektörüyle finans kesiminin diğer alanları arasında menfaat ve çıkar zıtlaşması değil aksine birbirini destekleyen ve birbirine katkı sağlayacak boyutlar vardır. Bu açıdan biz banka dışı finansal kuruluşlarımızın gelişmesine de önem atfetmekteyiz ve bununla ilgili de değişik düzenlemeler ve çalışmalar yapılmaktadır. Nitekim hükümetimizin acil eylem planında finansal ürün ve hizmet çeşitliliğinin artırılması temel bir hedef olarak belirlenmiştir ve bununla ilgili çalışmalar devam etmektedir. Özellikle finansal kiralama ve factoring kuruluşlarının BDDK çatısı altında toplanması yönündeki çalışmalar da devam etmektedir. Sektörle ilgili olarak elbette bağımsız düzenleyici bir otoritenin varlığı önemlidir. Biz bu bakımdan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumuna büyük önem atfediyoruz. Sektörle ilgili düzenleme ve denetleme otoritesi olarak bu alanda hassasiyetle, titizlikle sürdürdükleri çalışmaları da izliyoruz. Ama ben tekrar şunu vurgulamak istiyorum; ekonomide belli bir sektörün sorumluluğu ve o sektörle ilgili yapılması gereken işler sadece belli birimlere ait değildir. Yani bankacılık sektörü sadece bankacılık faaliyeti yapanların sorunu değildir veya sadece bu sektörü düzenleyen ve denetleyen birimin sorunu değildir veya sadece siyasal iktidarın sorunu değildir. Top yekün bu ülkede yaşayan herkesin temel konusudur ve sorunudur. Onun için sektörle bağlantılı olan birimlerin bilgi paylaşımı konusunda daha yoğun çalışması, daha yoğun işbirliği yapması gerektiğine duyduğum ve konuşmamın başında ifade ettiğim cümlelerime tekrar vurgu yapmak istiyorum. Yani beraber olacağız, işin özeti bu. Söylemek istediklerimin özeti de bu ve birlikte ekonomide güzel şeyler olmasını sağlayacağız. Yani bir yerde bir şey olmadığı zaman, alışkanlıktır siyasal iktidar bu konuda bir şey yapamadı değil, birlikte bir şey yapamadık olacaktır. Eğer güzel şeyler yapılırsa ve yapılacağına inanıyorum. Güçlü, tek başına bir siyasal iktidar ile piyasalara güven gelmiştir. Ekonominin gidişatı konusunda herkeste olumlu beklentiler vardır. Bu beklentiler rakamlara yansımıştır ve gerçekten Türkiye bu önümüzdeki dönem içerisinde dünya ekonomisi içerisindeki konumunu, payını ve gücünü artıracaktır. Samimi olarak buna inanıyorum. Bunun mücadelesini veriyorum. Hükümetimizin mücadelesi de budur. Ben inanıyorum ki bağımsız düzenleyici otoritelerimizin de mücadelesi budur, sektörde faaliyet gösteren arkadaşlarımızın da mücadelesi budur. Temel hedeflerimiz aynı. Bu ortak hedefler doğrultusunda işbirliği içerisinde ama herkesin bir diğerinin ilgi alanına ve görev alanına saygı duyduğu bir zeminde birlikte yürüyeceğimize inanıyorum. Bu duygular içerisinde tekrar Türkiye Bankalar Birliğinin bu Genel Kurulunun sektörümüze, ekonomimize, ülkemize hayırlı olmasını diliyorum ve hepinize saygılarımı sunuyorum.

**30 Mayıs 2003 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen
Türkiye Bankalar Birliği'nin 46. Olağan Genel Kurulu'nda
Yönetim Kurulu Başkanı H. Ersin Özince'nin
Açılış Konuşması**

Sayın Bakanım, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Sayın Başkanı, Sayın Konuklar, Medyamızın Sayın Temsilcileri, Değerli Meslektaşlarım, Türkiye Bankalar Birliği'nin 46'ncı Genel Kurulu'na hoş geldiniz. Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Teşriflerinizden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Sayın Konuklar, Değerli Üyeler,

Türkiye ekonomisi, 2001'de yaşanan çok zor bir döneminin ardından, 2002 yılında yeniden toparlanmaya başlamıştır. Para ve sermaye piyasalarında sağlanan görece istikrar mal ve hizmet piyasalarını da olumlu yönde etkilemiş; ekonomik faaliyetlerdeki daralma durmuş, üretim artmış, enflasyon düşmüştür. Banka sisteminde kur riskinin önemli ölçüde azaltılması, cari dengede iyileşme, portföye tercihlili döviz talebinin yavaşlaması nedeniyle döviz arz fazlası ortaya çıkmıştır. Türk Lirası cinsinden yatırım araçlarına talep artmıştır. Yılın ilk yarısında faiz oranlarında 20 puana yakın düşüş olmuştur.

Bununla birlikte, siyasi alanda başlayan sorunlar ve ardından gelen erken seçim kararı nedeniyle ekonomik program öngörüldüğü gibi uygulanamamıştır. Yapısal tedbirler ertelenmiş, mali disiplin yeterince sağlanamamıştır. Siyasi alandaki gelişmeler beklentileri ve ekonomik davranışları olumsuz yönde etkilemiştir. Reel faiz oranları oldukça yüksek düzeylerde kalmıştır. Bu nedenle, ekonomideki iyileşmenin sürekli hale gelmesini sağlayacak ve istikrar içinde büyümeye imkan verecek bir ortam yaratılamamıştır.

Kasım 2002'de yapılan seçimlerde, 10 yıl aradan sonra, bir parti tek başına hükümeti kurabilecek çoğunluğa sahip olmuştur. Bu sonuç, gerek ulusal gerekse uluslararası alanda, ekonomik ve siyasi pek çok önemli konunun gündemi işgal ettiği bir dönemde, beklentileri olumlu yönde etkilemiştir. Olumlu hava piyasalara da yansımış, ancak, bu durum Irak'taki gelişmeler ve ardından gelen sıcak savaş nedeniyle kısa süreli olmuştur. Sıcak savaşın beklenenden daha kısa sürede sona ermesiyle birlikte piyasalarda, Nisan 2003 tarihinden itibaren yeniden olumlu gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. Mali disiplini ve yapısal değişimi öngören programın uygulanması yönündeki kararlılık da bu sürece pozitif bir katkı sağlamıştır.

Ekonomik programın uygulanmasına ve yapısal uyumu sağlayacak reformların yapılmasına uygun bir zemin oluşturan bu ortamın iyi kullanılarak kısa vadeli istikrardan çok daha önemli, temel kazanımlara, uzun vadeli istikrar öğelerine yönelinmesi, üç aylık, beş aylık, bir yıllık ümit ya da ümitsizlik dönemleri yaşamaktan kurtulup, perspektifin çok daha ileriye götürebilmesi gerekmektedir. Olumlu gelişmeler yaşanırken reform gündeminin de yoğun olduğu göz ardı edilmemelidir. Kamuda mali disiplinin sürdürülmesi yanında, kayıt dışılığın azaltılması, reformların tüm sektörleri içine alacak şekilde her alanda ve senkronize yapılması kaçınılmazdır. Yurtiçi tasarrufların artırılması, bu tasarrufların makul vadelerde ve reel faiz oranlarında finansal araçlara yönelmesi, finansal sektörün büyütülmesi, kamunun kaynak gereksiniminin azaltılarak kaynakların özel sektör üretimine ve yatırımlarına kanalize edilmesi gerekmektedir.

Yakın dönemde, hem ulusal hem de uluslararası ekonomik ve siyasi faktörlerden kaynaklanan gelişmeler makro dengelerin kurulmasının ve istikrarın kalıcı olarak sağlanmasının önemini açıkça ortaya koymuştur. Dünya ekonomisinde 20'nci yüzyılın ikinci yarısında ticarete gerçekleşen entegrasyonu yüzyılın sonlarına doğru sermayenin entegrasyonu izlemiştir. Böyle bir dünyada ekonomide istikrarın kalıcı olarak sağlanmasının bazı temel koşulları bulunmaktadır. Ekonomilerin gücünün artırılarak evrensel rekabetçi ortama hazır hale getirilmesi, finansal krizleri önleyecek, krizlerden en az etkilenecek yapının hazırlanması, hukuki ve kurumsal yapının geliştirilmesi, denetimin etkinliğinin artırılması, sağlıklı bilginin karar alıcılara en kısa yoldan eş zamanlı olarak sağlanması, özel girişimciliğin gücünün artırılması, rekabetin korunması ve piyasaların geliştirilmesini hedefleyen düzenlemelerin dinamik bir yaklaşımla güncelleştirilmesi önem kazanmıştır. Rekabetçi bir ortamın en önemli güvencesi kurumlar arasında adil olarak uygulanan doğru kuralların tesis edilmesi ve denetiminin etkinlikle yapılmasıdır.

Piyasa mekanizmasının geçerli olduğu ekonomilerde bunu sağlamanın yolu finansal sistemin güçlü kılınmasından, büyütülmesinden ve derinleştirilmesinden geçmektedir. Güçlü bir finansal sistemin temel koşulu makro dengelerin sağlam kurulduğu istikrarlı ve rekabetçi bir ortamın yaratılmasına bağlıdır. Türkiye'de finansal sektör maalesef hala banka ağırlıklı bir yapıdadır. Finansal sektörde bankaların payı yüzde 90'a yakındır. Para piyasası yanında sermaye piyasasının büyümesi, bankalar yanında diğer mali kurumların da güçlenmesi gerekmektedir. Bunun için tasarrufların büyümesi, finansal sektöre çekilmesi ve özenle kullanılması zorunludur. Ekonomik sorunları makul bir sürede, katlanılabilir bir maliyetle çözenin ve istikrar içinde büyümenin en etkin yolu budur.

Bankacılık sisteminin güçlendirilmesi amacıyla yakın dönemde yeniden yapılandırma programı uygulamaya konulmuştur. Bu süreçte, bilanço yapısı yeniden düzenlenmeye ve özkaynaklar güçlendirilmeye başlanmıştır. 2002 yılında bankacılık sistemindeki yeniden yapılandırma sürecine ilişkin en önemli gelişme banka sermayelerinin güçlendirilmesi amacıyla uygulamaya konulan özel program olmuştur. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından belirlenen 25 bankanın sermayelerinin güçlendirilmesi amacıyla özel bir program uygulanmıştır; bu bankalar üç aşamalı bir denetime tabi tutulmuştur. Mali tablolar enflasyon muhasebesine göre düzenlenmiştir. Bankaların aktif yapısı ve kalitesi özel olarak değerlendirilmiştir. Kredi portföylerinin yüzde 75'ini oluşturan bölümü, büyük müşteriler, ortaklara açılan krediler detaylı olarak incelenmiştir. Kredi kalitesinin ölçülmesinde teminatların dikkate alınma oranı yeniden belirlenmiş, teminat oranları muhafazakar bir yaklaşımla düşük tutulmuştur.

Aktif kalitesinin tespitinden sonra, ağırlıklandırılmış değerler üzerinden aktif riskleri belirlenmiştir. Denetimler sonucu özkaynakların toplam riskleri karşılama oranı, özel uygulamaya tabi tutulan 25 banka için yüzde 14,8 olarak hesaplanmıştır. Kredi sınıflandırmasının yeniden yapılması, teminat ve karşılıkların düzenlenmesi sonucu büyüyen sorunlu kredilerin önemli bir bölümü için karşılık ayrılmıştır. Özel bankaların da sermayelerinin güçlendirilmesinden sonra bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması süreci önemli ölçüde tamamlanmıştır.

2003 yılı Mayıs itibarıyla 53 banka faaliyet göstermektedir. Bu 1985 yılından sonraki en düşük sayıyı ifade etmektedir. Bankaların 39 tanesi mevduat toplayan 14 tanesi ise mevduat toplamayan bankalardır. Banka sayısı 2001 yılı sonuna göre 8, banka sisteminde yeniden yapılanmanın başladığı 1999 yılı sonuna göre ise 28 adet azalmıştır.

2002 yılı sonunda bankacılık sisteminde toplam 6.106 şube bulunmaktadır. Şube sayısı 1980 sonrasında en düşük düzeyi ifade etmektedir. Son iki yılda banka sisteminde çalışanların sayısı 47 bin kişi azalarak 1979 yılından sonraki en düşük değer olan 123.271 kişiye gerilemiştir.

2002 yılında banka sisteminin toplam aktiflerinin yüzde 25 oranında büyüdüğü ve 212 katrilyon TL'ye ulaştığı tahmin edilmektedir. Buna göre, toplam aktifler, dolar bazında 129 milyar olmuştur. Toplam aktiflerin gayri safi milli hasılaya oranı yüzde 96'dan yüzde 78'e gerilemiştir.

Banka sisteminde konsantrasyon 2002 yılında da artmaya devam etmiştir. 1999 yılında ilk beş bankanın toplam aktifler içindeki payı yüzde 46 iken, bu oran 2002 yılında yüzde 58'e, ilk on bankanın aktif payı ise yüzde 68'den yüzde 81'e yükselmiştir.

1999 yılında aktif büyüklüğü 10 milyar doların üzerinde sadece 2 banka varken 2002 yılında bu sayı 6'ya yükselmiştir.

Toplam aktifler içinde kamu menkul kıymetlerinin payı yüzde 40, yurtdışı şubelerden kullandırılan krediler de dahil olmak üzere toplam kredilerin payı ise yüzde 23 dolayındadır. Yurtiçinden kullandırılan krediler ile yurtdışı şubelerden kullandırılan krediler toplam kredilerin dörtte birine ulaşmıştır.

Aktifte ve pasifte TL'nin payı yavaş da olsa artmıştır. Kaynaklar bölümünde dikkati çeken en önemli gelişme vergi yüklerindeki farklılıklar nedeniyle mevduatın kamu kağıtlarına yönelmesidir. 2002 yılında hem TL mevduat ve repo toplamı hem de toplam mevduat reel olarak azalmıştır. Bu arada, bankacılık sisteminin kur riski önemli ölçüde düşmüştür. 2002 yılında özkaynaklar, dolar bazında yüzde 50 oranında büyümüş ve 15 milyar dolara ulaşmıştır. Özkaynakların toplam aktiflere oranı yüzde 9,7'den yüzde 12,1'e yükselmiştir. Uzun bir aradan sonra, özkaynak ve aktif karlılığında bir iyileşme gerçekleşmiştir.

2002 yılında gözlenen olumlu gelişmelerin sürekliliğini sağlamak için bankacılık sisteminin çözüm bekleyen sorunlarının çözülmesi gerekmektedir. Uzun yıllar süren yüksek-kronik enflasyon ve istikrarsız büyüme ortamı finansal sistemin ve kurumlarının sağlıklı olarak büyümesini engellemiş ve güçlenmesini sınırlandırmıştır. Türk Lirası cinsinden finansal araçlara olan talep hala düşük düzeydedir, vadeler çok kısadır. Kaynak maliyeti çok yüksektir. Bankaların kaynaklarının neredeyse yarısı yabancı para cinsindendir. Mevduat güvencesi daraltılmış olmakla birlikte, uygulaması karışık bir hal almıştır. Temel bankacılık faaliyetindeki marjlar hala negatif, karlılık hala düşüktür. Bu durum özkaynakların büyümesini desteklememekte ve özendirmemektedir. Serbest özkaynakların büyütülmesi gerekmektedir.

Riskli faaliyet ortamı yanında, bankacılık sistemini doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren mevzuatta sık aralıklarda değiştirilen, hatta banka sisteminin aleyhine geriye yönelik olarak yapılan/yenilenen düzenlemeler ek yükler getirmektedir.

İşlemler ve kaynaklar üzerindeki parasal-fiskal yükler yanında finansal araçların vergilendirilmesindeki farklılıklar kaynakların büyümesini sınırlandırmış, akış yönünü değiştirmiş, yönetimini güçleştirmiştir. Kaynakların giderek artan bölümü banka sistemi dışına veya yurtdışına çıkmaktadır. Mali sektör dışındaki kesimlerin dış borç stoku 34 milyar dolara

ulaşmıştır. Bu tutar, bankaların yurtiçinden kullandırdıkları kredilerden daha fazladır. Yurtdışındaki bankaların yurtdışındaki bankalar karşısında rekabet gücü hızla zayıflamaktadır.

Birliğimiz ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından yapılan çalışmalar açıkça ortaya koymaktadır ki, finansal işlemler üzerinden alınan vergiler bankaların rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir. Bankaların yüzde 46 faiz oranı ile topladıkları TL mevduatın nihai kullanıcıya yansımaları, banka maliyetleri ve kar marjı olmaksızın, yüzde 56'ya, yüzde 5 faiz oranı ile topladıkları döviz mevduatının yansımaları ise yüzde 10'a ulaşmaktadır. Mevduat sahibinin eline geçen net faiz ise TL'de yüzde 38, dövizde yüzde 4'tür. Diğer bir deyişle, bankaların aracılık maliyetinin sıfır olduğu bir durumda dahi, kaynakların kullanıcıya maliyeti ile kaynak sahibinin eline geçen faiz arasındaki fark TL mevduatta yüzde 56, yabancı para mevduatta ise yüzde yüzden fazladır. Bu fark kamuya aktarılmaktadır.

Aracılık maliyetlerinin düşürülmesi kadar önemli bir konu finansal kurumlar arasında rekabeti bozan düzenleme ve uygulamalara son verilmesidir. Kamu ortak havuzu uygulamasının, vakıf mevduatlarına ilişkin düzenlemenin, yatırım araçlarının vergilendirilmesindeki farklılıkların, alacakların tahsiline ilişkin kamu- özel sektör ayrımının giderilmesi ve en önemlisi kayıt dışılığa son verilmesi gerekmektedir. Finansal kurumlar, kuruluşundan itibaren devletin tüm kurumları tarafından yakından izlenen ve denetlenen, tüm işlemleri kayıt altında olan bir sektörde faaliyet göstermektedirler. Olması gereken de budur. Ancak, bundan dolayı enflasyon dahil her türlü yük finansal kurumlara yüklenmektedir. Bu yükü müşterilerine yansıtmak zorunda olan finansal kurumlar bu yüzden müşterilerini kaybetmektedirler. Türkiye'nin bugün sorunları arasında önemli bir yer tutan kayıt dışılık aynı zamanda istikrarsızlığın da kaynağı durumundadır. Bu yalnızca bizi ticari açıdan değil, insanlarımızı da kişisel rekabet hürriyeti açısından olumsuz etkilemektedir.

Bu nedenlerle, sektörümüz ekonomik hayatı ilgilendiren uluslararası düzenlemelerden bazılarının ve sadece bankalara ilişkin seçilmiş olanlarının değil mümkünse tüm düzenlemelerin ve uygulamaların kamu/özel, mali sektör/reel sektör ayrımı yapılmaksızın tüm kesimlere uygulanmasını talep etmektedir.

Birliğimiz, Türkiye ekonomisinin, finansal sektörün ve bankacılık sisteminin ve reel sektörün gündeminde bulunan konuları yakından takip etmiş, sorunların çözümüne pozitif katkı sağlayacak önerilerin hazırlanmasında yoğun bir çalışma içinde olmuştur. Bankacılık sisteminin sorunlarına sağlıklı çözümler bulunması yönünde çaba harcanmıştır. Bankacılık ile ilgili mevzuatta yapılan değişiklikler ve/veya yeniliklere ilişkin olarak otoritelerle yakın bir çalışma içinde olunmuştur.

Gündemimizde yer alan önemli konular, bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması, ödeme gücünü içinde bulunan şirketler ile alacaklı kurumları kapsayan finansal yeniden yapılandırma programı İstanbul Yaklaşımına ilişkin düzenleme ve uygulama, bilanço risklerinin azaltılması ve aktif kalitesinin iyileştirilmesine yönelik düzenlemeler, İcra ve İflas Yasasında yapılacak düzenlemeler, Çek Yasası, aracılık maliyetlerinin düşürülmesi, haksız rekabet yaratan ve/veya rekabet gücünü zayıflatan düzenleme ve uygulamaların kaldırılması, vergi kimlik numarasının yaygınlaştırılması, Tebligat Kanunu'nda değişiklik yapılması olmuştur. Kara paranın aklanmasının önlenmesi, bankacılık sisteminin ve banka dışı kurumların yeniden yapılanması hususlarında uluslararası alanda yapılan çalışmalar, uluslararası bankacılık düzenlemeleri, vergi düzenlemeleri, hukuk uygulamaları, makroekonomik gelişmeler konularında yayınlar hazırlanarak ve/veya konusunda uzman yerli ve yabancı

konuşmacıların katılımıyla seminer ve toplantılar yapılarak veya bu türden toplantılar ve çalışmalar desteklenerek üyelerimizin bilgisine sunulmuştur. Bankacılık sistemini ilgilendiren konularda yapılan toplantılarda Birliğimizin görüş ve önerileri anlatılmıştır. Risk yönetiminin geliştirilmesine özel bir önem atfedilmiştir. Kredi riskinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi ve yönetiminde kurumsal yapının geliştirilmesi amacıyla kurumsal kredi kayıt sisteminin oluşturulması yönünde hazırlık çalışmaları tamamlanma aşamasına gelmiştir.

Teknolojinin sağladığı imkanlar kullanılarak, zaman ve emek tasarrufu sağlamak, iş-başında eğitim fırsatlarını geliştirmek amacıyla başlattığımız web tabanlı uzaktan eğitim projesi tamamlanmıştır. Üyelerimiz arasında işbirliğinin artırılması ve maliyetlerin düşürülmesi amacıyla başlattığımız ortak projelerin geliştirilmesi ve uygulanması yönündeki çalışmalarımız sürmektedir. Mali sektör ve bankacılık sisteminin gündeminin kamuoyuna anlatılması yönünde önemli mesafeler kat edilmiştir. “Toplumsal destek projeleri” kapsamında “çocuk sağlığı” konusunda geliştirilen projeler uygulama aşamasına gelmiştir.

Gerek yurtiçi gerekse yurtdışı gelişmeler nedeniyle önemi daha da artan ikili ilişkiler çerçevesinde uluslararası yatırımcılar ve kuruluşlar nezdinde Türkiye ekonomisi, mali sektör ve bankacılık sistemindeki gelişmeler anlatılmaya çalışılmıştır.

Bankacılık sistemini doğrudan ilgilendiren bir çok konuda üyelerimizin ve diğer kurumların katılımıyla oluşturulan ortak çalışma komiteleri aktif faaliyet göstermişler ve Birliğimiz çalışmalarına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Üyelerimize ve temsilcilerine katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.

Yakın dönemde yaşanan gelişmeler, finansal sektörün güçlendirilmesinin ve büyütülmesinin önemini açıkça ortaya koymuştur. Yeni dönemde bankalarımıza ve Birliğimize önemli görevler ve sorumluluklar düşmektedir. En önemli görevimiz Türk Lirası’na ve finansal sisteme olan güvenin korunması, tasarrufların büyütülerek finansal araçlara ve hizmetlere olan talebin artırılması, kaynakların etkin ve verimli olarak kullanılması, temel bankacılık ilke ve kurallarına uyulması, risklerin doğru tespit edilmesi ve iyi yönetilmesi olacaktır. Ekonomide yeniden yapılanmanın sürdüğü bir dönemde bankacılık sistemine hassasiyetle yaklaşılmalıdır. Çünkü ekonomik yapılanmanın kalbi bankacılık sektörüdür. Bankaların sermayesi özenle korunmalı ve artırılması özendirilmelidir. Sektörün büyümesi ve sağlıklı hale gelmesinin öncelikli koşulu budur. Diğer önemli koşul ise tasarrufların ve bankaların kaynaklarının Türk Lirası cinsinden büyümesidir. Ekonomik politikalar, özellikle vergi politikaları, bu ilke çerçevesinde oluşturulmalı ve uygulanmalıdır.

Siyasi alanda Avrupa Birliği’ne uyumu sağlayacak düzenlemeler ardı ardına yapılmaktadır. Ekonomik anlamda Avrupa Birliğine uyum sağlamanın iki temel koşulu işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı ve bu piyasalarda rekabete dayanıklı kurumların yaratılmasıdır. Bu yönde daha çok çalışmak ve ulusal kurumlarımızın değerinin yükseltilmesini amaçlayan çabamızı artırarak sürdürmek durumundayız. Bu sürecin başarıyla ilerlediğinin yakın dönemdeki en önemli göstergesi Türkiye’nin uluslararası kredi notundaki iyileşme olmalıdır.

İçinden geçtiğimiz hassas süreçte Birliğimiz çalışmaları artarak ve etkinlikle devam edecektir. Yönetim Kurulumuz ve Denetçilerimiz adına, destekleriniz için teşekkür ederim. Yardımlarınızın ve desteklerinizin bundan sonra da süreceğine inanıyoruz.

Genel Kurul çalışmalarına katılımızdan dolayı, yeniden, hepinize tek tek teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Genel Kurulumuzun hayırlı olmasını ve verimli geçmesini dilerim.

2002 Yılında Türk Bankacılık Sistemi*

I. 2002 Yılında Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler

2001 yılında yaşanan krizin ardından başlatılan bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programının aşamaları; kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yapılandırılması, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'ndaki (TMSF) bankaların sorunlarının en kısa sürede çözüme kavuşturulması, özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması, bankacılık sektöründe gözetim ve denetim etkinliğinin artırılması, sektörün daha rekabetçi bir yapıya kavuşturulması için yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olarak açıklanmıştır.

Kamu bankalarının finansal yeniden yapılandırılmaları amacıyla 2001 yılında görev zararı alacaklarının kapatılması ve sermaye desteğini içermek üzere 28,7 katrilyon civarında kaynak aktarımı gerçekleştirilmiş, operasyonel yeniden yapılandırılmalarına yönelik faaliyetler ise 2002 yılında devam etmiştir.

TMSF yönetiminde bulunan bankaların finansal ve operasyonel yeniden yapılandırılmaları sürecinde Fon'a alınan 20 bankadan 12'si birleştirilmiş, 5 bankanın özel sermaye gruplarına satışı tamamlanmıştır. 1 bankanın tasfiye süreci devam etmektedir. 2002 yılında Fon yönetiminde 2 banka kalmıştır.

2002 yılında bankacılık sistemindeki yeniden yapılandırma sürecine ilişkin en önemli gelişme, önceki yıl para ve sermaye piyasalarında yaşanan kriz ve ekonomik faaliyetin hızla daralmasının da etkisiyle önemli ölçüde zarar gören bankacılık sisteminde derinleşen sorunların çözümü ve banka sermayelerinin güçlendirilmesi amacıyla uygulamaya konulan özel program olmuştur. Program kapsamında özel bankalara sermaye desteğinin sağlanması yanında krizin de etkisiyle ödeme gücü olumsuz etkilenen; ekonomiye katma değer yarattığı düşünülen reel sektör firmalarının faaliyetlerini sürdürmeleri ve ödeme güçlerini yeniden kazanmaları için finansal yeniden yapılandırma programı başlatılmış, varlık yönetim şirketlerinin kurulması yönünde düzenlemeler yapılmıştır.

31 Ocak 2002 tarihinde 4743 sayılı "Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile özel sermayeli bankaların sermayelerinin güçlendirilmesi ve kamu desteği sağlanması ile şirketlerin bankalara olan borçlarının yeniden yapılandırılmasının yasal çerçevesi oluşturulmuştur. Bu kapsamda;

- Kamu bankalarının kurumsal ve operasyonel yeniden yapılandırılmaları ve mali sektöre olan borçların yeniden yapılandırılması sürecine katılabilmeleri,
- Fon'daki bankaların alacak takip ve tahsilatlarının hızlandırılması, TMSF'nin organizasyon yapısının güçlendirilmesi,
- Bankalar Kanunu'na ilave edilen Geçici 4. Madde ile özel sermayeli bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla destek sağlanması,

* Türkiye Bankalar Birliği tarafından hazırlanmıştır.

- Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmalarının düzenlenmesi ve Varlık Yönetim Şirketlerinin kurulması,
- Çerçeve Anlaşmalarını imzalayacak kuruluşlar için getirilen vergi istisnaları

konularında düzenlemeler yapılmıştır.

Özel bankaların sermayelerinin güçlendirilmesi

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından belirlenen 25 bankanın sermayelerinin güçlendirilmesi amacıyla özel bir program uygulanmıştır; bu bankalar üç aşamalı bir denetime tabi tutulmuştur.

Üçlü denetimde bankaların aktif yapısı ve kalitesi değerlendirilmiştir. Üç bölüme ayrılan uygulamanın ilk aşamasında bankalar önce bağımsız denetim firmaları tarafından denetime tabi tutulmuştur. Daha sonra BDDK tarafından belirlenen bağımsız denetim firmaları ilk denetimi değerlendirmişlerdir. Son bölümde ise yeminli murakıplar tarafından denetim ve değerlendirme yapılmıştır. Önceki dönemlerden farklı olarak 2001 yılı için yapılan denetimde BDDK tarafından belirlenen enflasyon muhasebesi kuralları esas alınmıştır. Uluslararası muhasebe standartlarına göre bazı farklılıklar gösteren bu kurallara göre banka sisteminde 25 banka için ilk kez enflasyon muhasebesi uygulanmıştır.

Denetim aşamasında bankaların kredi portföylerinin yüzde 75'ini oluşturan bölümü, büyük müşteriler, ortaklara açılan krediler detaylı olarak incelenmiştir. Kredi portföyünün kalitesi, sorunlu kredilerin miktarı ve ayrılması gereken karşılıklar doğru olarak ölçülmeye çalışılmıştır. Tahsili gecikmiş alacaklardan gelen reeskont edilmiş faiz gelirleri belirlenmiş ve bunlar gelirlerden düşülmüştür. Bankaların ortak kredi müşterileri aynı kategoride değerlendirilmiştir. Kredi kalitesinin ölçülmesinde teminatların dikkate alınma oranı yeniden belirlenmiş, teminat oranları muhafazakar bir yaklaşımla düşük tutulmuştur.

Dolaylı krediler ve kredi kalitesinin tespitinden sonra, ağırlıklandırılmış değerler üzerinden aktif riskleri belirlenmiştir. İlave olarak ilk kez piyasa riski de dikkate alınarak toplam riskler belirlenmiştir. Programa göre, bankaların yüzde 8 sermaye yeterliliği rasyosuna ulaşması öngörülmüştür. Rasyosu yüzde 5 ile yüzde 8 arasında olan bankalara ise kamu desteği sağlanacağı ifade edilmiştir. Denetimler sonrasında sadece bir bankanın sermaye yeterliliği negatif değerde çıkmıştır. Bir banka ise kamu desteği talep etmiştir.

Denetimler sonucu özkaynakların toplam riskleri karşılama oranı, özel uygulamaya tabi tutulan 25 banka için yüzde 14,8 olarak hesaplanmıştır. Program kapsamındaki 25 bankanın sermaye ihtiyacı 1,3 katrilyon lira olarak tespit edilmişse de nakit sermaye artışı, tahsilat nedeniyle tahsili gecikmiş alacaklar için ayrılan karşılıkların nakde çevrilmesi, piyasa ve kur risklerinin azalması gibi gelişmelere bağlı olarak banka sisteminin ek sermaye ihtiyacı 224 trilyon lira olarak kamuoyuna açıklanmıştır.

Enflasyon muhasebesi uygulanmasının özkaynaklar üzerindeki etkisi sermaye ve yedek akçelerin uygulama kapsamında düzeltilmesine bağlı olarak nötr olmuştur. Diğer yandan banka iştirak ve sabit kıymetlerinin enflasyona göre düzeltilmesi banka geçmiş dönem ve cari dönem kar zarar hesaplarını olumlu etkilemiştir. Enflasyon muhasebesi uygulaması ve kredilerin yeniden sınıflandırılmasına bağlı olarak kapsama alınan 25 bankanın 2001 yıl sonu bilançolarında, stok bir düzeltmenin neticesi olarak, 10,6 katrilyon geçmiş yıl ve dönem zararı ortaya çıkmıştır.

Denetimler sonrasında 25 bankanın kredi ve takipteki alacaklar hesaplarında önemli değişiklikler olmuştur. Kredi sınıflandırmasının yeniden yapılması, teminat ve karşılıkların düzenlenmesi sonucu bu bankaların 2001 yılı sonu itibariyle 2,3 katrilyon lira olan tahsili gecikmiş alacakları 7,8 katrilyon liraya yükselmiştir. Tahsili gecikmiş alacaklar için ayrılan karşılık miktarı 5,2 katrilyon liraya yükselmiş ve bankalardan 2,5 katrilyon lira ilave karşılık talep edilmiştir.

Bankacılık sektörünün tümü için 2001 yılı bilanço verilerinin enflasyon muhasebesi uygulanmış ve enflasyon muhasebesi uygulanmamış karşılaştırması yapıldığında;

- 1- 2001 yılı verilerine göre, bilanço büyüklüğünde önemli farklılık olmamıştır.
- 2- Kredi stoku azalmıştır.
- 3- Sorunlu krediler büyümüştür.
- 4- İştirak, bağlı ortaklık ve sabit kıymetlerden oluşan duran aktifler büyümüştür.
- 5- Mevduat ve mevduat dışı kalemlerde bir değişiklik olmamıştır.
- 6- Yeniden değerlemeden dolayı rezerv kalemleri önemli ölçüde büyümüştür.
- 7- Geçmiş yıllardan gelen enflasyon zararı ortaya çıkmıştır.

Türk Bankacılık Sistemi Topulaştırılmış Bilançosu – 2001

(Enflasyon muhasebesi uygulanmadan/uygulandıktan sonraki karşılaştırma)

(Milyon dolar)	Enflasyon muhasebesi uygulanmamış	Enflasyon muhasebesi uygulanmış*
Aktif		
Likit değ.	26,588	25,846
Menkul kıymetler	41,208	40,906
Krediler	28,329	25,636
TGA (net)	2,973	5,093
Brüt	6,582	9,599
Duran aktifler	5,939	9,149
Diğer	9,983	10,400
Toplam	115,020	116,976
Pasif		
Mevduat	80,961	80,633
Mevduat dışı kaynaklar	12,274	12,247
Özkaynak	6,727	10,150
Ödenmiş sermaye	7,398	7,383
Rezervler	2,236	21,291
Değerleme fonu	2,411	1,346
Zarar	5,320	19,870
Kar	1,523	404

* 2001 yılı sonu satın alma gücüne göre düzenlenmiştir.

Fon bankaları

TMSF kapsamındaki bankaların birleşme, satış veya tasfiye yolu ile en kısa sürede çözümlenmesi, bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma çabalarının önemli bir bölümünü oluşturmuştur. 1997-2001 döneminde Fon'a alınan 19 bankanın kapatılması, birleştirilmesi ya da özel gruplara yapılan satışlarını içeren süreç sonrasında 2002 yılına girilirken TMSF yönetiminde faaliyetine devam eden 1 banka kalmıştır. Fon'a alınan bankaların iştirak ve

gayrimenkullerinin satışı faaliyetleri ise 2002 yılında devam etmiştir. Sermaye yeterliliği rasyosunun negatif olması nedeniyle Haziran 2002’de Pamukbank A.Ş.2nin Fon’a alınmasıyla birlikte TMSF yönetiminde bulunan banka sayısı Bayındırбанк A.Ş. ile birlikte iki olmuştur. Bayındırбанк varlık yönetim işlevini üstlenmek üzere BDDK tarafından geçiş bankası olarak yapılandırılırken, Pamukbank A.Ş. ile ilgili satış süreci başlatılmıştır.

Fon bünyesine alınan bankaların devir tarihleri itibariyle toplam yükümlülükleri 31,4 milyar dolar, toplam zararları ise 17,3 milyar dolar olmuştur. Bu bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi çerçevesinde kamu sektörü tarafından sağlanan kaynakların ana para tutarı 17 milyar dolardır. TMSF kaynaklarından Fon bankalarına aktarılan kaynak tutarı ise 4,7 milyar dolardır. Bu kaynaklar büyük ölçüde Fon bankalarının mevduat yükümlülüklerinin karşılanmasında veya devredilmesinde kullanılmıştır.

4743 sayılı Kanun ile TMSF’nin yetkilerini artıran ve organizasyon yapısını güçlendiren önemli düzenlemeler yapılmıştır. Kamu bankaları yanında TMSF’nin ve Fon’daki bankaların da finansal yeniden yapılandırma çerçeve anlaşmalarına taraf olması sağlanmış, ancak TMSF’nin ek finansman sağlamamak koşuluyla yeniden yapılandırma sürecine katılması mümkün kılınmıştır. Ayrıca, TMSF kendisine devredilen bankaların iştirakleri ile ilgili her türlü yeniden yapılandırma faaliyetini sürdürmeye yetkili kılınmıştır. TMSF’nin alacakları ile ilgili tasarrufların kapsamı genişletilmiştir.

Finansal Yeniden Yapılandırma Programı

Krizin ekonomideki olumsuz etkilerini hafifletmek ve ekonomide büyümeyi tekrar sağlamak için kapsamlı bir kurumsal sektör yeniden yapılandırma programının uygulanması gündeme gelmiştir. Bu amaçla başlatılan çalışmalar geçmiş dönemlerden farklı olarak, reel kesim ve mali kesim temsilcilerini ilk kez ortak çözüm üretmek üzere Finans Üretim Danışma Kurulu adı altında ortak bir platformda buluşturmuştur. Devlet Bakanlığı, BDDK, TC Merkez Bankası, SPK, TOBB, TÜSİAD, TBB Yönetimi temsilcilerinden oluşan Kurul’da bankaların sorunlu aktiflerinin varlık yönetim şirketi gibi bir kuruma devredilmeden bankada kalacağı ve bankaların bir araya gelerek çözüm bulmalarını sağlayacağı bir modelin benimsenmesi kararı alınmıştır. Bu çerçevede BDDK ile koordinasyon sağlanarak TBB bünyesinde çalışmalar başlatılmıştır.

4743 sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ve 11 Nisan 2002 tarihinde Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşmalarının Onaylanması, Kabulü ve Uygulanmasına İlişkin Genel Şartlar Hakkında Yönetmelik kamuoyunda “İstanbul Yaklaşımı” olarak da bilinen Finansal Yeniden Yapılandırma Programı kapsamında hazırlanan Çerçeve Anlaşması’nın yasal dayanağını oluşturmaktadır. Çerçeve Anlaşmaları çerçevesinde banka alacaklarının anlaşmaların BDDK tarafından onaylanmasını takip eden üç yıl içinde yeniden yapılandırılması ve gerektiğinde ek finansman sağlanması ve buna göre yeni bir ödeme planının yapılması mümkün olmuştur.

Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşması TBB Yönetim Kurulu’nun bu konuda çalışmalar yapmak üzere görevlendirdiği T. Garanti Bankası A.Ş.- Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.- Pamukbank A.Ş.-T. İş Bankası A.Ş.-T. Vakıflar Bankası T.A.O.’dan oluşan Yeniden Yapılandırma Çalışma Grubu tarafından bir süreç içerisinde oluşturulmuştur. TBB Yönetim Kurulunca onaylanan Çerçeve Anlaşması 24 Mayıs 2002 tarihinde alacaklı kuruluşların imzasına açılmıştır. 25 banka, 20 banka dışı mali kurum tarafından imzalanan Çerçeve

Anlaşması BDDK'nun onayına sunulmuştur. Çerçeve Anlaşması, BDDK'nun 4 Haziran 2002 tarihli ve 718 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

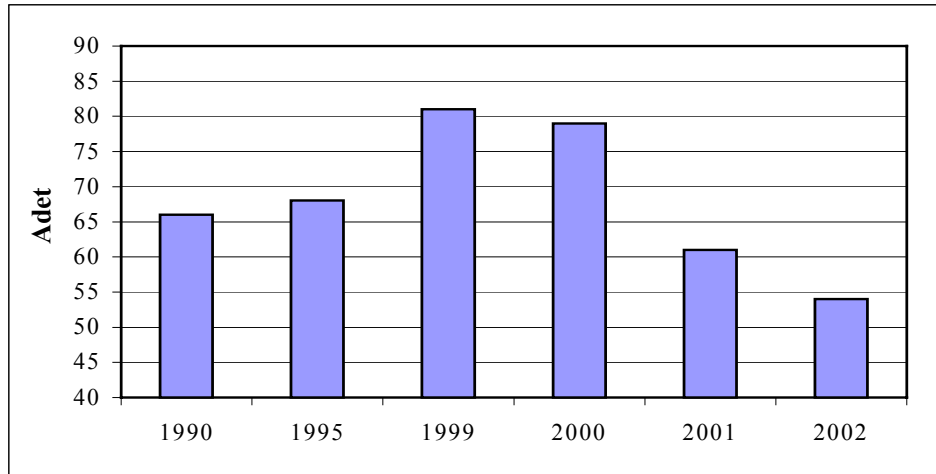
Haziran 2003 itibariyle 208'i (32 grup) büyük ölçekli firma, 91'i de küçük ölçekli firma olmak üzere toplam 299 firma Finansal Yeniden Yapılandırma Programı kapsamına alınmıştır. Bunlardan büyük ölçekli 140 firma (16 grup) ve küçük ölçekli 66 firma olmak üzere toplam 135 firma ile Finansal Yeniden Yapılandırma Sözleşmesi bağitlanmıştır. Yeniden yapılandırılan borç tutarı 4,8 milyar dolardır.

II. 2002 Yılında Türk Bankacılık Sistemi Bilanço Analizi

Banka ve şube sayısı

Bankacılık sisteminde, banka, şube ve personel sayısında 2000 yılında başlayan gerileme 2002 yılında da devam etmiştir. 2002 yılında banka sayısı 7 azalarak 54'e gerilemiştir. Ticaret bankaları sayısı 6, mevduat kabul etmeyen bankalar sayısı ise 1 azalmıştır.

Banka Sayısı (1990-2002)

Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı*

	2000		2001		2002	
	Banka	Şube	Banka	Şube	Banka	Şube
Ticaret bankaları	61	7.807	46	6.889	40	6.087
Kamu bankaları	4	2.834	3	2.725	3	2.019
Özel bankalar	28	3.783	22	3.523	20	3.659
Fondaki bankalar	11	1.073	6	408	2	203
Yabancı bankalar	18	117	15	233	15	206
Mevduat kabul etm. b.	18	30	15	19	14	19
Kamu bankaları	3	11	3	4	3	4
Özel bankalar	12	16	9	12	8	12
Yabancı bankalar	3	3	3	3	3	3
Toplam	79	7.837	61	6.908	54	6.106

* K.K.T.C ve yabancı ülkelerdeki şubeler dahil.

Fon'a alınan bazı bankaların birleştirilmesi ve/veya kapatılması, bazı bankaların faaliyetlerine son verilmesi yanında, bazı bankaların birleşmesi banka sayısının azalmasına neden olmuştur. Haziran 2002'de Pamukbank A.Ş. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu bünyesindeki Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir. Fon bünyesindeki bankalardan EGS Bank A.Ş. Ocak 2002'de, Toprakbank A.Ş. ise Eylül 2002'de Bayındırbank A.Ş. ile birleştirilmiştir. Sümerbank A.Ş. ise Oyak Bank A.Ş. ile devren birleştirilmiştir.

Fon bünyesindeki Türk Ticaret Bankası A.Ş. Ağustos 2002'de ve Rabobank Nederland Merkez Şubesi Nisan 2002'de tasfiye edilerek, tüzel kişiliklerine son verilmiştir. Ayrıca, Nisan 2002'de Okan Yatırım Bankası A.Ş.'nin hukuki sürecinin tamamlanmasının ardından bankacılık yapma izni kaldırılmıştır. Sınai Yatırım Bankası A.Ş. Mart 2002'de Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir. Bunun dışında, Sitebank A.Ş. Ocak 2002'de Nova Bank'a, Milli Aydın Bankası T.A.Ş. ise Ekim 2002'de Denizbank A.Ş.'ye satılmıştır. Diğer yandan, Westdeutsche Landesbank Girozentrale'nin ticaret unvanı Ekim 2002 itibarıyla West LBAG olarak değiştirilmiştir.

Toplam şube sayısı 802 azalarak 6.106'ya gerilemiştir. Kapanan bu şubelerin tamamı ticaret bankaları grubuna aittir. 2002 yılı sonu itibarıyla, sadece özel sermayeli ticaret bankalarının şube sayıları artmıştır.

Personel sayısı

Bankacılık sisteminde çalışan sayısı 2002 yılında da azalmaya devam etmiştir. 2000 yılında 3.587, 2001 yılında 32.906, 2002 yılında da 14.224 çalışan işini kaybetmiştir. Böylece son üç yılda sektörde personel sayısı toplam 50.717 kişi azalmıştır. Aralık 2002 itibarıyla bankacılık sisteminde çalışanların yüzde 96'sı ticaret bankaları, yüzde 4'ü mevduat kabul etmeyen bankalar tarafından istihdam edilmiştir. Kamu sermayeli ticaret bankaları personeli, bankacılık sektöründe çalışanların yüzde 33'ünü, özel sermayeli ticaret bankalarda çalışanlar yüzde 54'ünü, Fon'daki bankalarda çalışanlar yüzde 5'ini, yabancı bankalarında çalışanlar ise yüzde 4'ünü oluşturmaktadır.

Bankacılık Sisteminde Çalışanlar

	2000	2001	2002
Ticaret bankaları	164.845	132.274	118.329
Kamu bankaları	70.191	56.108	40.158
Özel bankalar	70.954	64.380	66.869
Fondaki bankalar	19.895	6.391	5.886
Yabancı bankalar	3.805	5.395	5.416
Mevduat kabul etmeyen bankalar	5.556	5.221	4.942
Kamu bankaları	4.456	4.322	4.174
Özel bankalar	1.021	822	691
Yabancı bankalar	79	77	77
Toplam	170.401	137.495	123.271

Banka, şube ve personel sayısı, üç yıldır devam eden azalmanın sonucunda 1980'lerdeki düzeylerine gerilemiştir. Nitekim, 2002 sonu itibarıyla banka sayısı 1985'ten, şube sayısı 1980'den, personel sayısı ise 1979'dan bu yana gerçekleşen en düşük düzeye gerilemişlerdir.

Banka, şube ve personel sayılarındaki gerilemede; 1999 yılında banka sisteminde uygulanmaya başlanan yeniden yapılandırma programına göre mali bünyesi zayıflayan bankaların Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmesi, kamu bankalarında yeniden yapılandırılma uygulaması, banka kaynaklarının küçülmesi yanında bankaların maliyet tasarrufu sağlanması yönündeki çabaları olmuştur.

Bilanço büyüklüğü

2002 yılı sonu satın alma gücü esas alınarak hazırlanan mali tablolara göre toplam aktifler yüzde 2 azalarak 212,7 katrilyon TL'ye (129,7 milyar dolar) gerilemiştir.

Toplam aktiflerin milli gelire oranı, 2001 yılındaki yüzde 93'den yüzde 78'e düşmüştür. Banka sistemindeki küçülmenin başlıca nedenleri, Fon'a alınan bankaların bilanço büyüklüklerinin sistem dışına çıkması, mevduattan vergilendirme farklılıklarının da etkisiyle daha yüksek getiri sağlaması nedeniyle kamu kağıtlarına ve yatırım fonlarına geçiş, bilanço içindeki yabancı para ağırlığı dikkate alındığında, TL'nin yabancı paralar karşısında değer kazanması olmuştur.

Türk Bankacılık Sistemi, Aralık 2002

	Trilyon TL	Milyon dolar	Yüzde değişme
Ticaret bankaları	203.237	123.944	-2
Kamu bankaları	67.831	41.367	-4
Özel bankalar	119.471	72.860	1
Fondaki bankalar	9.310	5.678	-14
Yabancı bankalar	6.624	4.040	-2
Mevduat kabul etmeyen bankalar	9.438	5.758	-5
Toplam	212.675	129.700	-2

Ticaret bankaları grubunda, kamusal sermayeli bankalar yüzde 4, yabancı sermayeli bankalar yüzde 2 ve Fon'daki bankalar yüzde 14 oranında küçülürken; mevduat kabul etmeyen bankalar ise yüzde 5 oranında daralmıştır. Özel sermayeli ticaret bankaları ise yüzde 1 oranında büyümüştür.

Sektör payları

2001 yılı sonuna göre toplam aktifler içinde ticaret bankalarının payı 1 puan artarak yüzde 96 olarak gerçekleşmiştir. Bu grupta yer alan kamusal sermayeli bankaların payı yüzde 33'den yüzde 32'ye, Fona devredilen bankaların payı yüzde 5'ten yüzde 4'e gerilemiş, özel sermayeli bankaların payı yüzde 55'ten yüzde 56'ya yükselmiş ve yabancı sermayeli bankaların payı yüzde 3 düzeyinde sabit kalmıştır.

Toplam mevduatın dağılımında, kamusal sermayeli bankaların payı yüzde 34, yabancı sermayeli bankaların payı ise yüzde 2 düzeyinde sabit kalmıştır. Toplam mevduat içinde özel sermayeli bankaların payı 1 puan artarak yüzde 58'e yükselmiş, Fon'a devredilen bankaların payı ise 3 puan azalarak yüzde 5'e gerilemiştir.

Toplam krediler içinde, kamusal sermayeli ticaret bankalarının payı 5 puan azalarak yüzde 17'ye, Fon'daki bankaların payı ise 2 puan düşerek yüzde 3'e gerilemiştir. Özel sermayeli ticaret bankalarının payı 7 puan artarak yüzde 65'e, yabancı sermayeli ticaret bankalarının payı ise 1 puan artarak yüzde 4'e yükselmiştir. Mevduat kabul etmeyen bankaların payı 1 puan azalarak yüzde 11'e gerilemiştir.

Grupların Sektör Payları (yüzde)

	T. aktifler		T. mevduat		T. krediler	
	2001	2002	2001	2002	2001	2002
Ticaret bankaları	95	96	100	100	88	89
Kamu bankaları	33	32	34	34	22	17
Özel bankalar	55	56	57	58	58	65
Fondaki bankalar	5	4	8	5	5	3
Yabancı bankalar	3	3	2	2	3	4
Mevduat kabul etm. b.	5	4	-	-	12	11

Yoğunlaşma

Sektördeki ilk beş bankanın sektör aktif payı yüzde 58, mevduat payı yüzde 61, kredi payı ise yüzde 55 olmuştur. İlk on bankanın ise sektör aktif payı yüzde 81, mevduat payı yüzde 86 ve kredi payı yüzde 74 olmuştur. Toplam aktif paylarında önemli bir değişiklik olmamıştır. İlk beş bankanın toplam mevduat ve krediler içindeki payı artmıştır.

Son beş yılda sektör içerisinde ilk beş ve on bankanın payı önemli ölçüde artmıştır. Nitekim, ilk beş bankanın toplam aktiflerdeki payı 1998 yılında yüzde 44 iken 2002 yılında yüzde 58'e yükselmiştir. İlk on bankanın toplam aktiflerdeki payı ise aynı dönem itibariyle yüzde 68'den yüzde 81'e yükselmiştir. Aynı eğilim toplam mevduat ve kredilerde de gerçekleşmiştir.

Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma (yüzde)*

	1998	1999	2000	2001	2002
İlk beş banka					
T. aktif	44	46	48	56	58
T. mevduat	49	50	51	55	61
T. krediler	40	42	42	49	55
İlk on banka					
T. aktif	68	68	69	80	81
T. mevduat	73	69	72	81	86
T. krediler	73	73	71	80	74

* Toplam aktiflere göre

Toplam aktif büyüklüklerine göre 20 milyar doların üzerinde aktif büyüklüğüne sahip 1 banka bulunmaktadır. Toplam aktifleri 10-20 milyar dolar arasında olan 5, 5-10 milyar dolar arasında olan 1, 2-5 milyar dolara arasında olan 8 banka vardır. Sektörde 1 milyar doların üzerinde aktif büyüklüğüne sahip banka sayısı 2001 yıl sonunda 21 iken, 2002 yıl sonunda bu sayı 19'a gerilemiştir.

Toplam Aktif Büyüklüğüne Göre Banka Sayısı

Milyar dolar	-0,5	0,5-1	1-2	2-5	5-10	10-20	20+
Ticaret bankaları	18	5	3	7	1	5	1
Kamu bankaları					1	1	1
Özel bankalar	5	4	2	5		4	
Fondaki bankalar				2			
Yabancı bankalar	13	1	1				
Mevduat kabul etm. b.	11	1	1	1			
Sektör	29	6	4	8	1	5	1

Bilanço TL-YP Yapısı ve “YP Aktifler-YP Pasifler”

Aralık 2002 itibariyle, 2001 yılı sonuna göre TL aktifler yüzde 4 oranında büyürken, yabancı para aktifler (YP) ise yüzde 7 oranında daralmıştır. Buna karşılık TL pasifler yüzde 10 oranında büyümüş, yabancı para pasifler ise yüzde 11 oranında gerilemiştir. Buna göre, bilanço içinde YP aktiflerin payı yüzde 49'dan yüzde 46'ya, YP pasiflerin payı ise yüzde 56'den yüzde 50'ye gerilemiştir.

“YP aktifler-YP pasifler” tanımı içinde dövize endeksli varlık ve yükümlülükler yer almamaktadır. 2002 yılında, bilanço içi YP aktif ile YP pasif farkı -8,7 milyar dolardan -5,3 milyar dolara gerilemiştir. BDDK tarafından dövize endeksli varlık ve yükümlülükler dahil edilerek yapılan hesaplamalara göre 2002 sonu itibariyle sektörün bilanço içi yabancı para pozisyonu 551 milyon ABD doları açık vermiştir.

Bilanço İçinde Yabancı Para ve “YP Aktifler-YP Pasifler”^(*)

	YP aktifler		YP pasifler		YP aktifler-YP pasifler	
	Yüzde pay		Yüzde pay		Milyar dolar	
	2001	2002	2001	2002	2001	2002
Ticaret bankaları	49	46	56	50	-9,0	-5,4
Kamu bankaları	35	33	37	34	-1,0	-0,6
Özel bankalar	57	54	65	59	-5,6	-3,9
Fondaki bankalar	51	37	83	52	-2,1	-0,8
Yabancı bankalar	53	53	61	56	-0,3	-0,1
Mevduat kabul etm. b.	56	52	51	49	0,3	0,2
Sektör	49	46	56	50	-8,7	-5,3

(*) Türk Bankacılık Sistemi Üç Aylık Grup Bilgileri raporunda ve bu raporda yer alan “Yabancı Para Aktifler-Yabancı Para Pasifler” tanımı sadece bilanço içi döviz varlıkları ve döviz yükümlülüklerini içermektedir. Bu nedenle, bu tanım Merkez Bankası ve Hazine Müsteşarlığı tarafından düzenlenen “Net Genel Pozisyon/Sermaye Tabanı Standart Rasyosu”nda yer alan “Net Genel Pozisyon” tanımından farklıdır. Bu raporda yer alan tanım dövize endeksli krediler ile bilanço dışı döviz varlık ve yükümlülüklerini içermemektedir. Yapılacak değerlendirmelerde bu hususun dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir.

Sektör Bilanço İçi Yabancı Para Pozisyonu

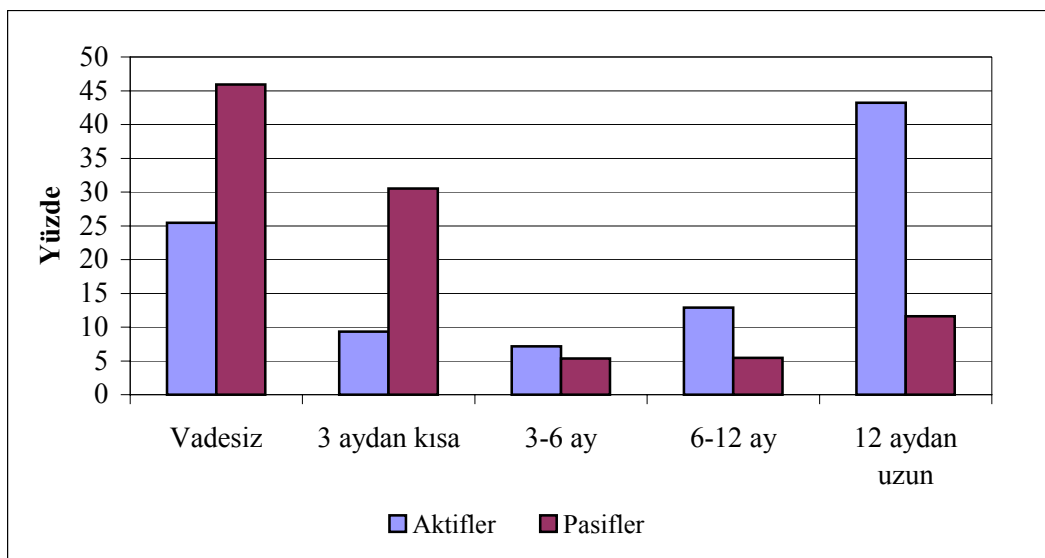
Milyon dolar	2000	2001	2002
Kamu bankaları	-144	191	194
Özel bankalar	-8.377	-1.487	-454
Fondaki bankalar	-3.984	-441	-367
Yabancı bankalar	-1.803	108	42
Mevduat kabul etmeyen bankalar	-245	40	34
Sektör	-14.553	-1.588	-551

Kaynak: BDDK Haftalık Bülteni

Aktiflerin yapısı

Finansal piyasalarda istikrarın sağlanmasına ve ekonomik faaliyetin iyileşmesine bağlı olarak toplam aktifler içinde likit aktiflerin payı 6 puan düşerek yüzde 16'ya gerilemiştir. Buna karşın, menkul değerler cüzdanının payı ise kredi talebi sınırlı kalırken, kamunun kaynak talebinin sürmesine, kamu menkul kıymetlerinin daha yüksek getiriye ve daha düşük risk ağırlığına sahip olması nedeniyle 7 puan artışla yüzde 41'e yükselmiştir. Krediler ve duran aktiflerin payları, sırasıyla yüzde 27 ve yüzde 9 düzeyinde, yaklaşık aynı kalmıştır.

Kalan vadelere göre dağılımda, aktiflerin yüzde 25'i vadesiz, yüzde 35'i 3 aydan, yüzde 42'si 6 aydan yüzde 54'ü ise 12 aydan daha kısa vadeli. 12 aydan daha uzun vadeli aktiflerin toplam içindeki payı ise yüzde 43'tür. Buna karşılık, kaynakların yüzde 12'si 12 aydan daha uzun vadeli. Toplam kaynaklar içinde, vadesiz olanların payı yüzde 46, 3 aydan daha kısa vadeli olanların payı yüzde 76, 6 aydan daha kısa vadeli olanların payı yüzde 82, 12 aydan kısa vadeli olanların payı ise yüzde 87'dir.

Bankacılık Sisteminde Aktif ve Pasiflerin
Kalan Vadelerine Göre Dağılımı (Yüzde)

Aktiflerin Gelişimi ve Yapısı

	Trilyon TL	Milyar dolar	Yüzde değişme	Yüzde pay	
				2001	2002
Likit aktifler	34.357	21,0	-29,3	22,4	16,2
Menkul değerler cüzdanı	86.112	52,5	15,9	34,3	40,5
Alım-satım amaçlı md.	20.828	12,7	19,6	8,0	9,8
Satılmaya hazır md.	17.669	10,8	1503,4	0,5	8,3
Vade. kadar elde. tut. md.	47.615	29,0	-14,6	25,8	22,4
Krediler	56.370	34,4	-1,7	26,5	26,5
Takipteki krediler	10.430	6,4	-38,4	7,8	4,9
Özel karşılıklar	6.691	4,1	-9,8	3,4	3,1
Duran aktifler	18.144	11,1	-2,4	8,6	8,5
İştirakler	3.001	1,8	-16,2	1,7	1,4
Bağlı ortaklıklar	5.262	3,2	-2,6	2,5	2,5
Maddi duran varlıklar	9.551	5,8	2,7	4,3	4,5
Maddi olmayan duran var.	330	0,2	10,4	0,1	0,2
Diğer aktifler	2.022	1,2	-23,0	1,2	1,0
Toplam aktifler	212.675	129,7	-1,8	100,0	100,0

Kredi stokundaki azalmanın en önemli nedenleri, Fon'a alınan bankaların kredilerinin sistem dışına çıkması, kredi talebinin sınırlı kalması ve BDDK tarafından uygulanan üçlü denetim programıdır. Buna göre krediler ve tahsili gecikmiş alacaklar yeniden sınıflandırılmış ve sorunlu krediler için yeni düzenlemelere uygun olarak karşılık ayrılmıştır. Takipteki krediler 16,9 katrilyon TL'den 10,4 katrilyon TL'ye azalmıştır. Özel karşılıklar düşüldükten sonra, takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payı yüzde 29,5'ten yüzde 18,5'e gerilemiştir. Sorunlu krediler için 6,7 katrilyon TL karşılık ayrılmıştır. Buna göre takipteki kredilerin yüzde 64'ü için karşılık ayrılmıştır.

Takipteki Krediler* ve Özel Karşılık Oranı (Yüzde)

	Takip. kredi/Top. kredi		Özel kar./Takip. kredi	
	2001	2002	2001	2002
Ticaret bankaları	32,5	20,4	42,6	64,2
Kamu bankaları	46,1	48,6	62,7	73,9
Özel bankalar	26,8	9,1	31,5	53,0
Fondaki bankalar	53,6	119,0	28,9	60,5
Yabancı bankalar	5,7	5,0	76,0	77,6
Mevduat kabul etm. b.	7,5	2,9	83,4	64,0
Toplam	29,5	18,5	43,8	64,2

* Karşılık öncesi.

İştirak, bağlı ortaklık, maddi ve maddi olmayan varlıkların oluşturduğu duran aktifler yüzde 2,4 oranında azalarak 18.1 katrilyon TL'ye gerilemiştir. İştirakler ve bağlı ortaklıklar azalmış, maddi ve maddi olmayan duran varlıklar ise büyümüştür. Karşılık sonrası takipteki alacaklar da dahil edildiğinde, duran aktiflerin toplam aktifler içindeki payı yüzde 13,0'dan yüzde 10,3'e gerilemiştir.

Pasiflerin yapısı

Toplam mevduat yüzde 3 oranında azalmış, pasifler içindeki payı ise yüzde 67 olmuştur. Yabancı para mevduat yüzde 6 oranında gerilemiş, toplam pasif içindeki payı da 2 puan azalarak yüzde 39'a gerilemiştir. TL mevduat ise yüzde 1 oranında artmış ve toplam pasiflerin yüzde 28'ini oluşturmuştur.

Mevduatın Türlerine Göre Dağılımı

	Trilyon TL	Milyon dolar	Yüzde değişme	Yüzde pay 2001	Yüzde pay 2002
Tasarruf mevduatı	34.851	21.254	-1	24	24
Resmi kuruluşlar	2.921	1.781	50	1	2
Ticari mevduat	13.503	8.235	25	7	9
Bankalar mevduatı	4.415	2.692	-39	5	3
Diğer kuruluşlar	7.641	4.660	-15	6	5
Döviz tevdiat	78.964	48.157	-5	57	55
Kıym. maden depo	94	57	-8	0	0
Toplam	142.388	86.835	-3	100	100

TL mevduatlar içinde en yüksek paya sahip olan tasarruf mevduatlarının toplam mevduat içindeki payı yüzde 24 düzeyinde sabit kalmıştır. Ticari mevduatların payı 2 puan artarak yüzde 9'a, resmi kuruluşlar mevduatının payı ise 1 puan artışla yüzde 2'ye yükselirken; bankalar mevduatının ve diğer kuruluşlar mevduatının payları sırasıyla 2 ve 1 puan gerileyerek yüzde 3 ve yüzde 5 düzeyinde oluşmuştur.

Toplam kaynakların yüzde 13'ünü oluşturan mevduat dışı kaynaklar 2002 yılında yüzde 3 oranında küçülmüştür. Mevduat dışı kaynakların yüzde 55'ini yurtdışından sağlanan krediler oluşturmuştur.

Pasiflerin Gelişimi ve Yapısı

	Trilyon TL	Milyon dolar	Yüzde değişme	Yüzde pay 2001	Yüzde pay 2002
Mevduat	142.388	86.835	-3	68	67
TL	60.012	36.598	1	27	28
YP	82.376	50.237	-6	41	39
Mevduat dışı	26.932	16.424	-3	13	13
Özkaynaklar	25.699	15.672	22	10	12
Ödenmiş s.	12.012	7.325	15	5	6
Sermaye yed.	28.046	17.104	-19	16	13
Kar yed.	23.630	14.411	139	5	11
Toplam kar	-37.988	-23.167	12	-16	-18
Dönem karı	2.882	1.758	-123	-6	1
Diğer pasifler	17.657	10.768	-12	9	8
Toplam	212.675	129.700	-2	100	100

Özkaynaklar

Sektörün toplam özkaynakları yüzde 22 oranında artarak 25.695 trilyon TL'ye (15,7 milyar dolara) yükselmiştir. Özkaynakların toplam aktiflere oranı yüzde 9,7'den yüzde 12,1'e yükselmiştir. Bankacılık sisteminin ödenmiş sermayesi 12 katrilyon TL (7,3 milyar dolar) sermaye yedekleri ise 28 katrilyon (17 milyar dolar) olmuştur.

Özkaynaklar

	Trilyon TL	Milyon dolar	Yüzde değişme
Ticaret bankaları	22.703	13.846	21
Kamu bankaları	6.747	4.115	8
Özel bankalar	15.194	9.266	20
Fondaki bankalar	-626	-382	61
Yabancı bankalar	1.388	846	-8
Mevduat kabul etmeyen bankalar	2.992	1.825	30
Sektör	25.695	15.670	22

Özkaynaklardaki artış yanında, düşük düzeyde de olsa karın özkaynaklara pozitif katkı yapmasına bağlı olarak sektörün serbest özkaynakları önemli ölçüde iyileşmiştir. Serbest özkaynaklar (özkaynaklar-duran aktifler-karşılık sonrası tahsili gecikmiş alacaklar) -6.996 trilyon TL'den 4.145 trilyon TL'ye yükselmiştir. Serbest özkaynakların toplam aktiflere oranı yüzde -3,1'den yüzde 1,9'a yükselmiştir.

Serbest Özkaynaklar*

	Trilyon TL		Toplam aktiflere oranı (Yüzde)	
	2001	2002	2001	2002
Ticaret bankaları	-9.030	1.608	-4,1	0,8
Kamu bankaları	1.286	2.693	1,8	4,0
Özel bankalar	-6.816	343	-5,6	0,3
Fondaki bankalar	-4.485	-2.523	-41,3	-27,1
Yabancı bankalar	1.165	1.095	17,4	16,5
Mevduat kabul etm. b.	1.852	2.537	18,7	26,9
Sektör	-6.996	4.145	-3,1	1,9

*Özkaynaklar-duran varlıklar-karşılık sonrası takipteki alacaklar

Özkaynaklar/risk ağırlıklı varlıklar oranı yüzde 17,5'ten yüzde 24,2'ye, özkaynakların toplam aktiflere oranı ise yüzde 9,7'den yüzde 12,1'e yükselmiştir. Konsolide bazda bu oran yüzde 36 düzeyindedir.

2001 yılı sonunda 12,3 katrilyon TL (7,5 milyar dolar) olan dönem zararı 2002 sonunda 2,4 katrilyon TL (1,4 milyar dolar) kara dönmüştür. Kamusal ve özel sermayeli bankalarla, mevduat kabul etmeyen bankaların net karları, ortalamadan daha hızlı artmıştır. 2001 yılını krizin etkisiyle zararla kapatan sektör, 2002 yılında kara geçmiş; kar hacmi son derece

yetersiz ve karlılık çok düşük bir düzeyde kalmıştır. Bankacılık sisteminin aktif karlılığı yüzde 1,1, özkaynak karlılığı ise yüzde 9,2 oranında gerçekleşmiştir.

Özkaynaklar/Risk Ağırlıklı Varlıklar * ile Özkaynaklar/T. Aktifler (Yüzde)

	Özkaynaklar/ Risk ağırlıklı varlıklar		Özkaynaklar/ Toplam aktifler	
	2001	2002	2001	2002
Ticaret bankaları	16,2	23,1	9,1	11,2
Kamu bankaları	36,6	50,2	8,8	9,9
Özel bankalar	16,5	19,7	10,7	12,7
Fondaki bankalar	-28,5	-2,0	-15,0	-6,7
Yabancı bankalar	44,2	32,6	22,2	21,0
Mevduat kabul etm. b.	36,3	40,2	23,2	31,7
Sektör	17,5	24,2	9,7	12,1

Net Dönem Kar - Zararı, 2002

	Net Dönem Kar/Zararı (Milyon dolar)	Aktif karlılığı (Yüzde)	Özkaynak karlılığı (Yüzde)
Ticaret bankaları	1.154	0,9	8,3
Kamu bankaları	644	1,6	15,7
Özel bankalar	1.482	2,0	16,0
Fondaki bankalar	-1.022	-18,0	267,9
Yabancı bankalar	50	1,2	5,9
Mevduat kabul etm. b.	283	4,9	15,5
Toplam	1.437	1,1	9,2

Gelir-Gider Durumu

2002 yılında, geçen yıla göre, faiz gelirleri yüzde 40, faiz giderleri yüzde 37 oranında gerilemiştir. Bu gelişmede, enflasyondaki düşüşe bağlı olarak faiz oranlarının düşmesi, menkul kıymet portföyü içinde döviz cinsinden ve/veya dövize endeksli kağıtların payının artması, vergi avantajı nedeniyle mevduat talebinin kamu menkul kıymetlerine yönelmesi etkili rol oynamıştır. Bu gelişmeye bağlı olarak net faiz gelirleri yüzde 47 oranında azalmış, aktiflerin net faiz getirisi de yüzde 11,2'den yüzde 6'ya gerilemiştir.

Faaliyet gelirine önemli bir diğer katkı ticari kar hesabından gelmiştir. Sermaye piyasası işlem karları artmaya devam ederken, kur riskindeki düşüşe bağlı olarak kambiyo zararları dikkati çeken bir azalma göstermiştir. Nitekim net kambiyo zararı -12,3 katrilyon TL'den -2,4 katrilyon TL'ye gerilemiştir. 2002 yılında faaliyet gelirleri yüzde 30 oranında artmıştır.

Faaliyet gelirlerinin toplam aktiflere oranı yüzde 7,1'den yüzde 9,4'e yükselmiştir. Öte yandan, özellikle sorunlu krediler için ayrılan karşılıkların düşmesi ve diğer faaliyet giderlerinin azalmasına bağlı olarak faaliyet karında dikkati çeken bir iyileşme gerçekleşmiştir.

Sektörün faaliyet giderleri, yüzde 12 oranında azalarak 11.120 trilyon TL'den 9.779 trilyon TL'ye gerilemiştir. Bu gelişmede, yüzde 5 oranında azalarak 3.578 trilyon TL'ye gerileyen personel giderleri ile yüzde 28 oranında azalarak 2.627 katrilyon TL düzeyinde oluşan diğer faaliyet giderleri etkili olmuştur. Faaliyet giderlerinin yüzde 37'sini personel giderleri, yüzde 25'ini diğer işletme giderleri, yüzde 27'sini ise diğer faaliyet giderleri oluşturmuştur.

Gelir-Gider Tablosu

	Trilyon TL	Milyon dolar	Yüzde değişme
Faiz gelirleri	44.338	27.040	-40
Faiz giderleri	31.539	19.234	-37
Net faiz geliri	12.799	7.805	-47
Net ücret ve komisyon geliri	2.200	1.342	-3
Temettü Gelirleri	130	79	-39
Net ticari kar/zarar	892	544	106
Sermaye piyasası işl. kar/zarar	3.262	199	326
Kambiyo kar/zarar	-2.370	-145	81
Diğer faaliyet gelirleri	3.863	2.356	62
Faaliyet gelirleri toplamı	19.892	12.131	30
Faaliyet karı	5.277	3.218	171
Vergi öncesi kar zarar	3.522	2.148	132
Vergi karşılığı	1.152	703	2
Net kar zarar	2.357	1.437	119

2001 yılında -7,5 katrilyon TL (-4,6 milyar dolar) tutarında faaliyet zararı olan bankacılık sistemi 2002 yılında 5,3 katrilyon TL (3,2 milyar dolar) faaliyet karı elde etmiştir. Buna ilave olarak, net parasal pozisyon zararının da düşmesi dolayısıyla bankacılık sistemi, 2001 yılında gerçekleşen yüksek hacimli zararın ardından 2002 yılını karla kapatmıştır. Bankacılık sisteminin vergi öncesi karı 3,5 katrilyon TL (2,1 milyar dolar), vergi sonrası karı ise 2,4 katrilyon TL (1,4 milyar dolar) olmuştur.

Gayrinakdi krediler

2002 yılında bilanço dışı yükümlülükler yüzde 5 oranında gerilerken; emanet ve rehinli kıymetler hesabı yüzde 12 oranında artış kaydetmiştir. Garanti ve kefaletler yüzde 4 oranında, türev finansal araçlar yüzde 37 oranında gerilemiş, taahhütler ise yüzde 67 oranında artış göstermiştir.

Gayrinakdi Krediler, Aralık 2002

	Trilyon TL	Milyon dolar	Yüzde değişme
Bilanço dışı yükümlülükler	99.274	60.542	-5
-Garanti ve kefaletler	44.835	27.342	-4
-Taahhütler	29.015	17.695	67
-Türev finansal araçlar	25.424	15.505	-37
Emanet ve rehinli kıymetler	129.204	78.795	12
Toplam	228.478	139.337	4

Parametrik Riske Maruz Değer Yöntemi Türkiye Uygulaması *

N. Burak Akanⁱ - Laçiner Arif Oktayⁱⁱ - Yasemin Tüzünⁱⁱⁱ

Giriş

Günümüzde Risk Yönetimi bankalar için stratejik öneme sahip bir konudur ve Türkiye’de yerleşik bankaların taşıdıkları risklerden önemli bir tanesi de kuşkusuz piyasa riskidir. Piyasa riskinin ölçümüne yönelik olarak bankacılık sektöründe endüstri standardı haline gelmiş olan Riske Maruz Değer (RMD) ülkemizde de Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından bu riskin ölçümünde bir yöntem olarak önerilmektedir. Bu çalışmada, RMD hesaplamasında kullanılan genel kabul görmüş 3 yöntemden biri olan parametrik (varyans-kovaryans) yöntem ve bu yöntemde zaman serilerinin oynaklıklarının (volatilitésinin) tahmin edilmesinde kullanılan Üssel Ağırlıklandırılmış Hareketli Ortalama metodunun Türkiye piyasasına uyarlanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Türkiye uygulamasına örnek teşkil etmesi amacıyla ABD Doları (USD) pozisyonları için RMD yöntemi ile oynaklıkların yol açabileceği maksimum kayıp önceden belirlenen güven aralığında hesaplanmıştır. Bu amaçla Ocak 1990-Mayıs 2002 dönemine ait 3.121 günlük veri kullanılmış ve bu dönemde ülkemizde uygulanan döviz kuru politikaları irdelenerek uygulanan politikaların parametrik yöntem üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Döviz kuru verilerinin incelenmesi sonucu; dağılımın basıklık ve çarpıklık değerlerinin çok yüksek çıktığı ve bunların sonucunda da USD/TRL piyasasında gerçekleşen logaritmik getirilerin “Normal” dağılımdan oldukça uzak olduğu gözlemlenmiştir. USD/TRL kuruna ait logaritmik getiri grafiklerinin ve betimsel istatistiklerin incelenmesi sonucu getirilere ait varyansın da zaman içinde değiştiği sonucuna varılmış, bu nedenle zaman içinde değişen varyansı modelleyebilecek tekniklerden biri olan Üssel Ağırlıklandırılmış Hareketli Ortalama tekniği ile parametrik RMD yöntemi uygulanmıştır. Uygulanan döviz kuru rejimlerinin parametrik RMD yöntemi üzerine etkisinin test edilebilmesi amacıyla 3.121 veri farklı kur rejimlerine ait üç alt peryoda ayrılmış, bu dönemler için Üssel Ağırlıklandırılmış Hareketli Ortalama yönteminde geriye dönük verilerin ağırlıklarını belirleyen lambda (λ) faktörünün, en az sapma sayısı ve en küçük RMSE (Hata Karelerinin Ortalamasının Karekökünü) kriterleri göz önünde bulundurularak rejimden rejime değiştiği kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Son otuz yılda finans ve finans dışı alanlarda yaşanan hızlı gelişmeler tüm dünyada bankaların karşı karşıya kaldıkları risklere yenilerini eklerken, riskin tanımlanması ve taşınan riskin gerçek boyutunun tespit edilmesi için gerekli olan çalışmaların giderek daha karmaşıklaşmasına neden olmuştur.¹

Risk yönetimi bankalar için stratejik öneme sahip bir konudur. Bankalar iyi çalışan bir risk yönetimi sayesinde, kredi risklerini, piyasa risklerini ve operasyonel riskleri izlerler ve

* Türkiye Bankalar Birliği bünyesinde çalışmalarını sürdürmekte olan Piyasa Riski Alt Çalışma Grubu üyesi olan bankaların temsilcileri tarafından hazırlanmıştır.

ⁱ TC Ziraat Bankası A.Ş.

ⁱⁱ Türk Ekonomi Bankası A.Ş.

ⁱⁱⁱ T. Garanti Bankası A.Ş.

beklenmedik durumlarda yada muhtemel krizlerde olabilecek kayıplarını önceden tahmin edebilirler.

Bankaların karşı karşıya kaldıkları piyasa riski iki boyuttan oluşmaktadır: Hazine tarafından gerçekleştirilen alım-satım işlemlerinden kaynaklanan risk (trading risk) ve bilançodaki aktif pasif vade uyumsuzluğu nedeniyle maruz kalınan faiz riski (structural interest rate risk). Bu bağlamda, BDDK tarafından 8.2.2001 tarihinde çıkarılan Bankaların İç Denetim Ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkındaki Yönetmelik ve 10.2.2001 tarihinde çıkarılan Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik ile bankalarda risk yönetimi sistemi yasal bir zorunluluk haline getirilmiş, sermayenin üstlenilen riski karşılar bir yapı arzemesinin önemi vurgulanmıştır.

Söz konusu Yönetmelikte adı geçen risk kavramı “bir işleme ilişkin parasal kaybın ortaya çıkması veya bir giderin ya da zararın meydana gelmesi sebebiyle, ekonomik faydanın azalması ihtimali” olarak tanımlanırken; piyasa riski ise “bilanço içi ve bilanço dışı hesaplar da, bankalarca tutulan pozisyonlarda, finansal piyasalardaki dalgalanmalardan veya şoklardan kaynaklanan faiz, kur ve hisse senedi fiyat değişimlerine bağlı olarak ortaya çıkan faiz oranı riski, hisse senedi pozisyon riski ve döviz kur riski gibi riskler nedeniyle ortaya çıkan zarar etme ihtimali” olarak tanımlanmıştır.

Otorite yukarıda bahsi geçen Yönetmelikte piyasa riskinin yönetimine ilişkin olarak, yapılması gereken faaliyetlerden birisi olarak RMD hesaplamalarını önermiştir.

RMD, istatistiki olarak belli bir güven aralığında, belli bir süre için elde tutulan kıymetlerin, belli bir olasılık dahilinde beklenen maksimum değer kaybıdır.² Diğer bir ifadeyle RMD; bir portföyün, belli bir olasılıkla, belli bir zaman diliminde kaybedebileceği en yüksek miktarı tahmin eder.

RMD, farklı pozisyonlar ve risk faktörlerinden kaynaklanan riski bir araya getirebilme, tek bir değerle ifade edebilme şansı vermektedir. Ayrıca RMD risk faktörleri arasındaki korelasyonu da dikkate almaktadır. Ayrıca, çeşitli riskleri birleştirerek bankanın maruz kaldığı riskin tek bir ölçüyle ifade edilebilmesine imkan veren RMD yöntemi, dünya çapında çok çeşitli yerlerde faaliyet gösteren ve bu nedenle çok sayıda farklı risk etkeni ile karşı karşıya olan mali kuruluşların finansal risklerinin ölçülebilmesi açısından büyük avantaj sağlamaktadır.

RMD yöntemi sadece bir risk yönetim aracı değildir. Bunun yanında, şirketlerin risklerine ilişkin bilgilerin raporlanmasında, getirilerin riske uyarlanmasına imkan verdiği için kaynakların şirket içinde kullanım yerlerinin belirlenmesinde (kaynak tahsisi) ve performans ölçülmesinde de kullanılmaktadır.

RMD'ye ilişkin olarak yukarıda değinildiği gibi, RMD bir portföyün belirli bir zaman aralığında ve belirli bir olasılıkla kaybedebileceği maksimum tutarı bildirmektedir. Bu olasılığın dışında kalan bölgede (kar zarar dağılımının “uç”larında) gerçekleşmesi muhtemel kayıpların büyüklüğü hakkında bilgi verememektedir.³

RMD ülkemizde BDDK yönetmeliğinde bulunan yüzde 99 güven aralığı kriteri dolayısı ile tipik olarak risk faktörlerindeki 2,326 standart sapmaya kadar olan hareketleri göz önünde bulundurur. Oysa Türkiye gibi krizlerin sıklıkla yaşandığı ekonomilerde, risk

faktörlerinin ekstrem hareketleri olasıdır. Kriz durumunda portföyün uğrayabileceği kaybı ölçmek için RMD'yi destekleyecek stres testi ve senaryo analizlerine ihtiyaç bulunmaktadır.

Nitekim bu olgudan hareketle, ülkemizde BDDK kendi risk ölçüm modelini kullanmak isteyen bankalara izin verilebilme şartlarından bir tanesi olarak bankaların düzenli olarak stress testi yapması koşulunu getirmiştir.⁴

Yukarıda bazı avantaj ve dezavantajlarını sıralamaya çalıştığımız ve gelişmiş ülkele-
rin finans sektörlerinde piyasa riski yönetimi konusunda endüstri standardı haline gelen RMD'nin hesaplanmasında genel olarak 3 yaklaşım benimsenmektedir. Bunlar varyans-kovaryans yöntemi, tarihi benzetme yöntemi ve Monte Carlo simülasyonudur. Aşağıda bu yöntemler kısaca açıklanmaya çalışılacaktır.

▪ Varyans-Kovaryans Yöntemi

RMD hesaplamasında kullanılan en popüler yöntemlerden biri olan parametrik yöntemde taşınan alım-satım (trading) portföyünün değerini etkileyen parametreler belirlenmekte ve belirli bir olasılık dahilinde meydana gelebilecek dalgalanmalardan yola çıkarak portföydeki değer kaybı hesaplanmaktadır.

Bu yöntemin en önemli varsayımı finansal varlık getirilerinin normal dağılıma sahip olduğudur. Varyans-Kovaryans, özellikle doğrusal getiri fonksiyonuna sahip finansal enstrümanlar için kullanılan ve uygulanması oldukça kolay olan parametrik bir yöntemdir. Yöntemde kullanılan parametreler ise dağılımın ortalama ve standart sapması ile seçilen güven aralığına isabet eden değerdir.

Varyans-kovaryans yönteminde, fiyat değişikliklerine ilişkin geçmiş döneme ait verilerden hesaplanan ortalamalar ve standart sapmalar kullanılmakta, buna ek olarak portföyde yer alan finansal araçlar (risk faktörleri) arasındaki korelasyonlar dikkate alınmaktadır.

Parametrik RMD analizinde parametreler, örneğin ortalama ve varyans gibi parametrik özellikleri olan bir kitleden geldiği varsayımı altında, zaman serileri kullanılarak tahmin edilmektedir.⁵ Değerlerin bilinmeyen kitlesinin ortalaması (μ) ve varyansı (σ^2) olup, hipotezin bu parametrelere dayandırılması halinde kullanılan süreç parametrik süreç olmaktadır. Ortalama ve varyans bilinmediği için bunlar bir örnek aracılığıyla tahmin edilmekte ve hesaplamalar örneğe ait ortalama ($\bar{x}$) ve varyans (S^2) istatistiklerine dayanmaktadır. Buna göre VaR hesabı aşağıdaki formüle göre hesaplanmaktadır.

$$\text{RMD} = \text{Volatilite} \times \text{Portföy Değeri} \times \text{Güven Aralığı(olasılık seviyesi)}$$

Formülde volatilite, elde tutma süresinin karekökü ile ölçeklendirilmek suretiyle bulunur. Yani, RMD 10 günlük bir zaman dilimi için hesaplanıyorsa, günlük volatilite 10'un karekökü ile çarpılarak 10 günlük volatiliteye ulaşılır. Riskin, zamanın karekökü ile ölçeklendirilmesi, rassal yürüyüş modelinin de temeli olan "Brownian" harekete dayanmaktadır. Bilindiği gibi brownian hareketi izleyen bir rassal parçacığın katettiği mesafe, zaman biriminin karekökü kadar artış gösterir.⁶ Portföy riski de risk faktörlerine ve piyasalara ilişkin varyans-kovaryans matrisinin tahmini aracılığıyla hesaplanmaktadır. Dolayısıyla yöntemin uygulanabilmesi için her bir risk faktörü için oynaklık ve korelasyon tahminlerine gerek bulunmaktadır.

Normal dağılıma bağlı olarak RMD'nin hesaplanmasında en önemli parametrelerden biri olan standart sapmanın zamandan bağımsız olduğu başka bir ifadeyle durağan (stationary) olduğu kabul edilmektedir. Piyasa fiyatlarındaki tarihsel veriler incelendiğinde ise değişimlerin standart sapmasının zaman içinde değiştiği gözlemlenmektedir. Bu durumda durağan standart sapma varsayımı ile yapılacak hesaplamalar gerçek riski yansıtmayacağından oynaklığın tahmin edilmesinde farklı yöntemlerin kullanılması gerekmektedir.

Oynaklığın tahmin edilmesine yaygın olarak kullanılan yöntemlerin başında GARCH (Generalized Autoregressive Conditional Heteroscedasticity) gelmektedir. Yakın tarihteki verilerin daha fazla ağırlığa sahip olduğu bu tahmin yöntemi faiz oranlarındaki, kurlardaki, hisse senedi fiyatlarındaki değişimlerin oynaklıklarının hesaplanmasında kullanılmaktadır.

RMD gözönüne alındığında, başka bir yöntem de Riskmetrics tarafından kullanılan Üssel Ağırlıklandırılmış Hareketli Ortalama (Exponentially Weighted Moving Average) yöntemidir. GARCH'ın hesaplanmasından daha kolay olan bu yöntem uygulamacılar tarafından yaygın olarak kabul görmüştür.

Bu çalışma kapsamında da kullanılacak olması nedeniyle aşağıda Üssel Ağırlıklandırılmış Hareketli Ortalama yöntemine ait detaylı bilgi verilmektedir.

Üssel Ağırlıklandırılmış Hareketli Ortalama (Ewma)

Bu yaklaşım zaman-değişimli oynaklıkların (volatilitenin) hesaplanmasında üssel ağırlıklı hareketli ortalamalar kullanılmaktadır. T zamandaki tahmini varyans, geçmiş tahminlerin λ (lambda) ağırlıklı ortalamasıdır. Varyans (1) nolu denklem yardımıyla hesaplanmaktadır.⁷

$$\sigma_t^2 = \lambda \sigma_{t-1}^2 + (1 - \lambda) r_{t-1}^2 \quad (1)$$

Herhangi bir t zaman için standart sapma (σ_t), bir önceki zamana (t-1) ait standart sapma (σ_{t-1}) ve bir önceki zamana ait getiri (r_{t-1}) verilerinin karelerinin (1) nolu denklemde yerine konulması ile hesaplanır. σ_{t-1} 'in değeri önceki verilerden hesaplanan değerinin yerine konulursa (2) nolu denklem,⁸ elde edilmektedir.

$$\sigma_t^2 = (1 - \lambda) r_{t-1}^2 + \lambda (1 - \lambda) r_{t-2}^2 + \lambda^2 \sigma_{t-2}^2 \quad (2)$$

Bu işleme başlangıç değerine kadar devam edilirse (3) nolu denkleme ulaşılmaktadır.⁹

$$\sigma_t^2 = (1 - \lambda) (r_{t-1}^2 + \lambda r_{t-2}^2 + \lambda^2 r_{t-3}^2 + \dots) \quad (3)$$

Azaltma (decay) faktörü $\lambda < 1$ olduğu için eski verilerin ağırlığı geometrik olarak azalmaktadır.¹⁰ Bununla birlikte seçilen λ değerine bağlı olarak son günlere verilen ağırlık değişmektedir. Bu konu ile ilgili hazırlanan Tablo 4 aşağıdadır. Tablonun incelenmesinden anlaşılacağı üzere λ değerinin artırılması hesaplanan varyans değerine etki eden toplam gün sayısı değerini artırırken son günlere düşen ağırlığı azaltmaktadır. Genel olarak EWMA, Hareketli Ortalama Metodunda göre en son verilere daha fazla ağırlık vermektedir. Ancak son verilere verilen ağırlığın büyüklüğü seçilen λ değerine ve hareketli ortalama için seçilen gün sayısına göre farklılık arz ettiği Tablo 1'in incelenmesi sonucu görülecektir.

ÜSSEL AĞIRLIKLIL HAREKETLİ ORTALAMA				HAREKETLİ ORTALAMA		
λ	SON 10 GÜN	SON 20 GÜN	ETKİLİ GÜN SAYISI	ORTALAMAYA BAZ GÜN SAYISI	SON 10 GÜN	SON 20 GÜN
0.90	65.13%	87.84%	43.71	7.00	100.00%	-
0.91	61.06%	84.84%	48.83	21.00	47.62%	95.24%
0.92	56.56%	81.13%	55.23	30.00	33.33%	66.67%
0.93	51.60%	76.58%	63.46	60.00	16.67%	33.33%
0.94	46.14%	70.99%	74.43	90.00	11.11%	22.22%
0.95	40.13%	64.15%	89.78	180.00	5.56%	11.11%
0.96	33.52%	55.80%	112.81			
0.97	26.26%	45.62%	151.19			
0.98	18.29%	33.24%	227.95			
0.99	9.56%	18.21%	458.21			

Tablo 1:EWMA&MA

Azaltma Faktörünün Belirlenmesi

Optimum λ aşağıdaki (4) nolu denklemin minimum değerinin bulunması ile elde edilebilir.¹¹

$$F(\lambda) = \sum_{k=1}^t (r_k^2 - \sigma_k^2)^2 \quad (4)$$

r_k^2 ile σ_k^2 arasındaki farklara hata terimleri dersek, seçilen λ 'nın bu hata terimlerini minimize edecek şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Ancak önemle belirtilmelidir ki tek bir finansal varlığın EWMA yöntemi kullanılarak oynaklığının ölçülmesi sırasında (4) nolu denklemin kullanılması mümkün iken, birden çok finansal varlığın kullanılması durumunda ancak JP Morgan tarafından geliştirilen metodolojinin kullanılması daha yararlı görünmektedir.¹²

Tabidirki σ_{t+1} 'i tahmin etmek için (1) nolu denklemin kullanılması için iterasyona başlayacak bir başlangıç standart sapması(σ_0^2) seçilmelidir. Eğer iterasyona uzun bir data serisinin (t=0) zamanındaki değeri ile başlanırsa t>>0 zamanlarda tahmin değerimiz başlangıç değeri olan σ_0^2 'dan bağımsız hale gelmektedir.¹³ Eğer k günden önceki verileri göz önüne almadan EWMA formülünün kullanılması durumunda hata terimi toplamı (5) nolu denklem yoluyla bulunabilir,¹⁴

$$\Omega(k, \infty) = (1 - \lambda) \sum_{t=k}^{\infty} \lambda^t = (1 - \lambda) \lambda^k (1 + \lambda + \lambda^2 + \lambda^3 + \dots) = \lambda^k \quad (5)$$

Eğer hata payına $\Omega=0.01$ (Diğer ifadeyle, yüzde 1 tolerans seviyesi) dersek, veri λ değeri yardımıyla k'yı hesaplayabiliriz: ,

$$k = \frac{\ln(\Omega)}{\ln(\lambda)} \quad (6)$$

Örneğin, $\lambda=0.94$ ve tolerans seviyesi yüzde 1 ise EWMA formülünde etkili gün sayısı, gün olarak bulunabilir.

• Tarih Benzetme Yöntemi

Bu yöntemde portföyün olası kar veya zararlarının dağılımı, piyasa etkenlerinin geçmiş N dönem boyunca gerçekleşmiş olan değişimlerinin mevcut portföye uygulanması suretiyle elde edilmektedir.¹⁵ Bu şekilde piyasa fiyatları ile değerlendirilmiş (mark-to-market) N adet varsayımsal portföy değerine ulaşılmakta ve bu varsayımsal portföy değerlerinin her biri portföyün mevcut değeri ile karşılaştırılmakta, elde edilen farklar varsayımsal kar veya zararları dolayısıyla portföy getirisinin dağılımını vermektedir. Bu şekilde elde edilen getiriler gerçek portföyü temsil etmekten çok, portföydeki varlıkların mevcut ağırlıkları kullanılarak varsayımsal bir portföyün geçmişinin yeniden oluşturulmasını ifade etmektedir.

Piyasa etkenlerinin geçmişte aldıkları gerçek değerlerin kullanılmasına rağmen piyasa fiyatlarına göre elde edilmiş olan kar veya zararların varsayımsal olmasının nedeni mevcut portföyün geçmiş N dönem boyunca elde bulundurulmamış olmasıdır.¹⁶ Varsayımsal kar ve zararların hesaplanabilmesi için gerçek tarihi verilerin kullanılması yöntemin en temel özelliği olup, yönteme de adını vermektedir.

Yöntemin son aşamasında ise önceden belirlenen güven aralığına karşılık gelen zarar tespit edilmektedir. Bu yöntemde oynaklık veya korelasyon gibi herhangi bir parametrenin tahmin edilmesine gerek olmadığından parametrelerin yanlış tahmin edilmesi durumu söz konusu olmamaktadır.

• Monte Carlo Simülasyon Yöntemi

RMD hesaplama yöntemlerinden diğer biri olan Monte Carlo Simülasyonu (MCS) yönteminde simülasyona dayalı olarak yapılan hesaplamalar ise yeni piyasa fiyatlarının belirlenmesi ve buna bağlı olarak portföyün piyasa değeri dağılımının hesaplanmasına dayanmaktadır.

Monte Carlo Simülasyonu ile Tarihsel Benzetim yöntemi arasında benzerlikler olmasına karşın iki yöntem arasındaki temel farklılık Tarihsel Benzetim yönteminde varsayımsal portföy kar veya zararlarını oluşturmak için tarihi örneklem döneminde piyasa etkenlerinde gözlemlenen gerçek değişimler kullanılırken, MCS yönteminde piyasa etkenlerindeki olası değişimleri yeterli düzeyde temsil edebileceği düşünülen bir istatistiki dağılımın seçilerek, gerçek olmayan rassal piyasa fiyat ve oranlarının üretilmesidir. Yaratılan bu rassal değerler mevcut portföye ilişkin varsayımsal kar ve zararların dağılımını elde etmek için kullanılacak olup, RMD tutarı da bu dağılımdan elde edilecektir.¹⁷

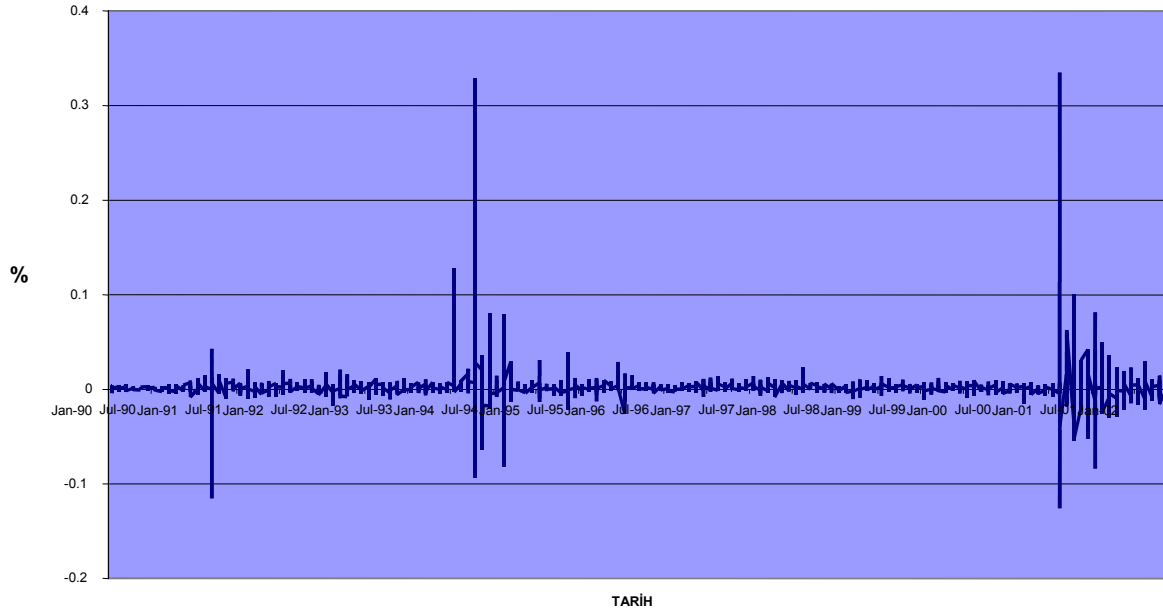
Yukarıda açıklanmaya çalışılan yöntemlerden biri olan Parametrik (Varyans Kovaryans) yöntemin Türkiye uygulamasına örnek teşkil etmesi amacıyla ABD Doları uzun ve kısa pozisyonlar için RMD yöntemi ile oynaklıkların (volatility) yol açabileceği maksimum kayıp önceden belirlenen güven aralığında hesaplanmaya çalışılacaktır.

Bu amaçla öncelikle Ocak 1990-Mayıs 2002 tarihleri arasında TC Merkez Bankası ABD Doları döviz alış kurları kullanılarak USD/TRL piyasasının özellikleri incelenecek, daha sonra bu inceleme sonuçlarına uygun olarak hangi yöntemler ile oynaklıkların tahmin edilebileceği üzerinde durulacaktır.

Ocak 1990-Mayıs 2002 Tarihleri Arasında Döviz Kurlarının İncelenmesi:

Mevcut veri setinde yer alan 3.121 gözlemin logaritmik getirileri hesaplanmıştır. Hesaplanan logaritmik getiriler aşağıda Grafik 1’de görülmektedir. Grafik 1 dalgalanma kümelenmesini (volatility clustering) en çarpıcı biçimde göstermektedir. Diğer bir deyişle logaritmik getirilerde meydana gelen büyük değişimler incelenen dönemde açıkça kümelenme eğilimindedir.

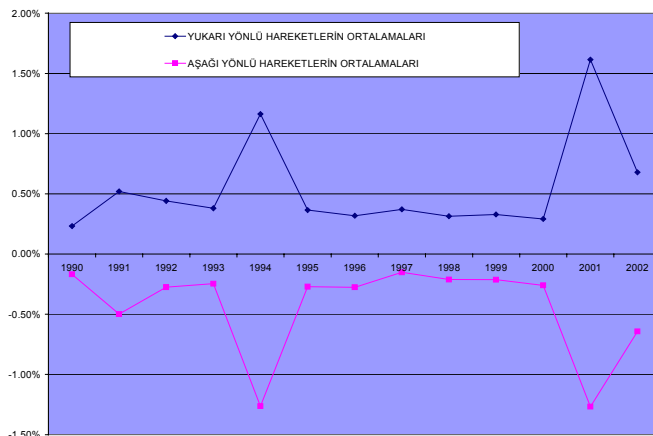
Grafik 1: 1990-2002 yılları arası ABD Doları günlük logaritmik getirileri

Döviz kurunda meydana gelen dalgalanmaların yönlerini de dikkate alarak analiz edilmesi sağlamak amacıyla yıllar itibariyle meydana gelen değişimlerin negatif ve pozitif olanlarının, ayrı ayrı aritmetik ortalama değerleri Tablo 2 ve Grafik 2 de gösterilmiştir. Tablonun ve grafiğin incelenmesinden anlaşılabileceği üzere 1991 ve 1994 yıllarını bir kenara koyacak olursak, minimum yüzde 0,28 maksimum yüzde 0,44 arasında dalgalanan USD/TRL kuru 2000 yılında uygulanan istikrar programı sırasında stabilite kazanmış ancak programın 21 Şubat tarihinde kesilmesi ve tam dalgalı (full float) döviz kuru rejimine geçilmesi ile yaşanan düzeltme hareketinden kaynaklanan- volatilitenin 5 kattan daha fazla artmıştır. Ocak-Mayıs 2002 döneminde ise ortalama volatilitenin 2001 yılına göre azalsa da halen incelenen dönem ortalamasından yaklaşık 2 kat fazladır.

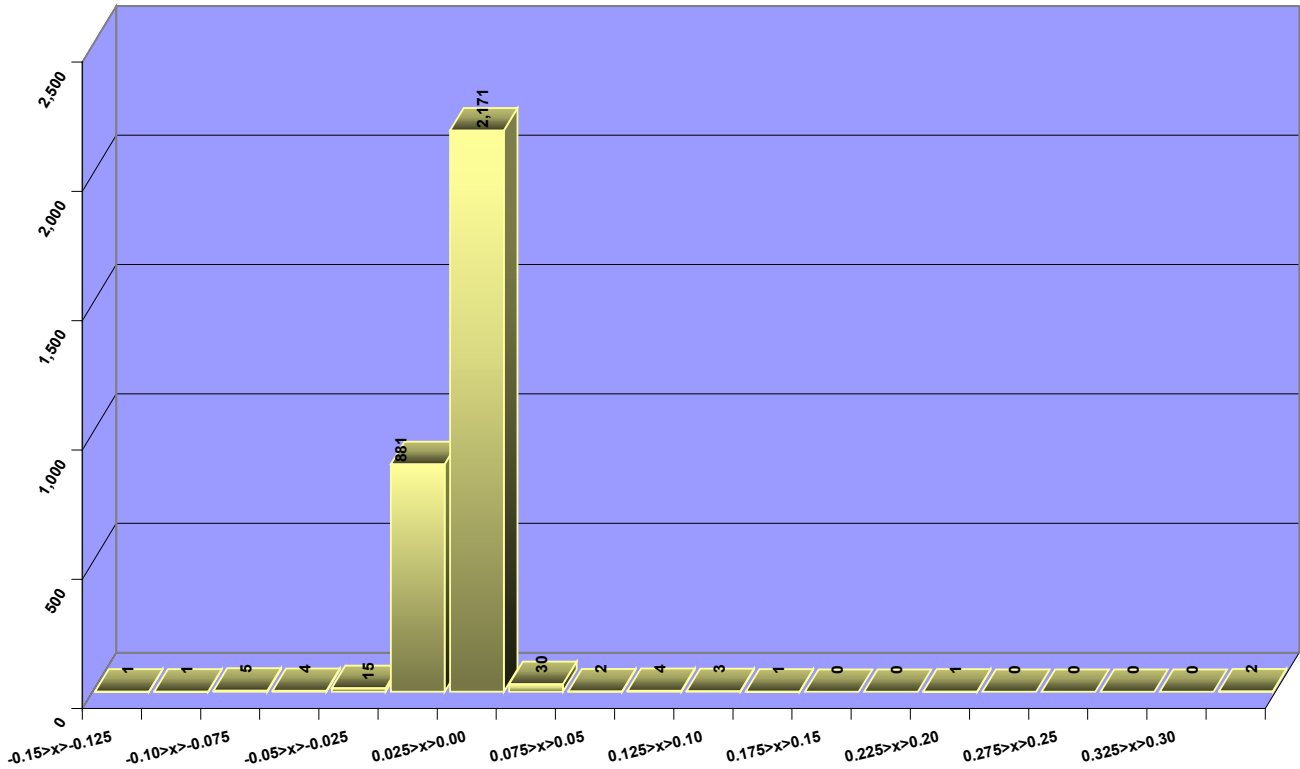
Tablo 2: Yıllar İtibariyle Dalgalanma Ortalamaları Grafik 2: Dalgalanma Ortalamaları

YILLAR	YUKARI YÖNLÜ HAREKETLERİN ORTALAMALARI	AŞAĞI YÖNLÜ HAREKETLERİN ORTALAMALARI
1990	0.23%	-0.17%
1991	0.52%	-0.50%
1992	0.44%	-0.28%
1993	0.38%	-0.25%
1994	1.16%	-1.26%
1995	0.37%	-0.27%
1996	0.32%	-0.28%
1997	0.37%	-0.15%
1998	0.31%	-0.21%
1999	0.33%	-0.21%
2000	0.29%	-0.26%
2001	1.61%	-1.27%
2002	0.68%	-0.64%

Parametrik yöntemler ile RMD hesaplamaya çalışan Piyasa Riski Yöneticileri'nin tanımlaması gereken kriterler, getiri dağılımının hangi istatistiki dağılıma uyduğu ve varyansın zaman içinde değişip değişmediğidir. Getiri dağılımının tanımlanması amacı ile hazırlanan ABD Doları döviz alış kurlarının logaritmik getirilerini gösteren histogram ve betimleyici istatistikler Tablo 3 ve Grafik 3'te gösterilmektedir.

Grafik 3: ABD Döviz alış kurlarının logaritmik getirilerine ait histogram grafiği (sınıf genişlikleri ve adetleri Eviews paket programı tarafından hesaplanmıştır.)

Tablo 3: A.B.D. Döviz alış kurlarının logaritmik getirilerine ait betimleyici istatistikler (Eviews paket programı tarafından hesaplanmıştır.)

Ortalama	0.0021	En büyük	33.47%	Çarpıklık	11.09671	Basıklık	278.7415
Medyan	0.0016	En küçük	-12.56%	Standart sapma	1.33%	Jarque-Bera	9951559
						Jarque-Bera olasılık değeri	0.000000

Jarque-Bera test istatistiği değerinden de kolayca anlaşılacağı gibi yukarıdaki dağılım normal değildir. Zira standart normal dağılımın basıklık değerinin “3”, çarpıklık değerinin “0” olduğu hatırlanırsa Jarque-Bera¹⁸ test istatistiği “0” değerini almaktadır. Bilindiği gibi sınıf genişliği rankın, adedi ise veri sayısının bir fonksiyonudur. Basıklığın rank ile doğru orantılı olduğu tezini ampirik olarak kanıtlamaya yönelik olarak hazırlanan Tablo 4 yandadır.

Kolayca görülebileceği üzere veri setinin minimum ve maksimum değerleri orantılı olarak azaltılarak rankın azalması sağlanırsa, basıklık düşmekte çarpıklık ise sıfır değerine yaklaşmaktadır.

Gelinen noktada, getirilerde saptanan dalgalanma kümelenmesi olgusu, varyansın “sabit” kabul edilme şansını da ortadan kaldırmaktadır. Dolayısı ile varyanslar yardımıyla

Riske Maruz Değer hesaplamaya çalışan Piyasa Riski Yöneticileri'nin yapması gereken şey değişen varyansı modelleyebilecek teknikleri kullanmaktır.

Tablo 4: Rank ve Basıklık-Çarpıklık

MINIMUM	MAKSIMUM	RANK	# VERİ	BASIKLIK	ÇARPIKLIK
-0.1256	0.3347	0.46	3,121	276.19	11.10
-0.0802	0.2198	0.30	3,114	123.22	6.04
-0.0385	0.1012	0.14	3,102	43.78	3.81
-0.0199	0.0498	0.07	3,069	12.66	1.92
-0.0180	0.0426	0.06	3,062	10.30	1.61
-0.0122	0.0301	0.04	3,010	5.28	1.14

Bu çalışmada, Üssel Ağırlıklandırılmış Hareketli Ortalama yöntemi değişen varyansın modellenmesi amacıyla kullanılmıştır.

Buraya kadar verilen bilgiler ışığı altında, bundan sonraki bölümde Üssel Ağırlıklandırılmış Hareketli Ortalama tekniğinin Türkiye’de uygulanabilirliğinin sınanması amacı ile yöntem veri setine uygulanılacak ve çıkan sonuçlar yorumlanacaktır.

1990 sonrası Türkiye’de uygulanan kur rejimleri incelenecek olursa, (1994 yılı bir kenara bırakıldığında) 1990-1999 arasının kontrollü dalgalanma (managed float), 2000-Şubat 2001 döneminin uygulanan programa özgü sürüklenen çıpa, 21 Şubat 2001 sonrası dönemin ise tam dalgalı (full float) tipinde oldukları görülecektir. Dolayısıyla, 21 Şubat 2001 tarihinden önce seçimleri yapılan lambda değerleri içinde bulunduğumuz tam dalgalı döviz kuru rejiminde artık riski en iyi yansıtan değerler olmayabilirler.

Bu olgunun test edilmesi amacıyla 1996-1999, 2000 ve 2001-2002 dönemlerini kapsayacak şekilde Üssel Ağırlıklandırılmış Hareketli Ortalama yöntemi ile en az sapma sayısı ve en küçük RMSE (hata karelerinin ortalamasının karekökü) değerini veren lambdalar tespit edilecektir.

Yalnız burada unutulmaması gereken bir nokta her ne kadar hesaplamalar takvim yıllarını kapsasa da yukarıda değinilen varyansa etki eden gün kavramı dikkate alındığında yılın başlarında hesap edilen varyanslar kaçınılmaz olarak bir önceki yılın getirilerinden etkilenecektir. (Örneğin 1/1/1996 da 0,01 güven aralığındaki 0,90 lambda üzerinden hesap edilen varyans 1995 yılının son 43 datasından etkilenecektir.)

Burada özellikle belirtilmesi gereken bir diğer husus ise, dönemlere ilişkin olarak aşağıda yapılacak yorumlamaların temel amacının varyans tahmincisinin dönemden döneme değişiklik gösterdiğinin kanıtlanmasıdır. Dönemler itibariyle öne çıkan lambda değerlerin yorumlanması sırasında özellikle sapmalı günlere ait detaylı bir çalışmanın gerektiği, diğer bir deyişle hedefin tutturulmadığı günlerde gerçekleşen getirilerden ne ölçüde uzak kaldığımız çok önemli bir parameter olarak karşımıza çıkmaktadır.

1996-1999 Dönemi:

1996-1999 Döneminin yorumlanması amacıyla hazırlanan Tablo 5 aşağıdadır. Tabloda yer alan “# SAPMA” Kolonu, 1996-1999 yılları arasında yer alan 1006 gün içinde gerçekleşen değer kayıplarının tahmin edilen RMD’i (Standart Sapma ile yüzde 99 güven aralığına denk gelen 2,326 sayısı ile çarpılarak bulunan) aşım sayısını; “PERFORMANS”, aşım

sayılarının data sayısına oranını; “GENEL RMSE”, dönemlerde yer alan tüm günlere ait Hata karelerinin ortalamasının karekökünü; “SAPMA RMSE” ise dönemlerde yer alan tüm sapmalı günlere ait Hata karelerinin ortalamasının karekökünü ifade etmektedir.

Tablo 5: 1996-1999 Dönemi

1996-1999 DÖNEMİ				
LAMBDA	# SAPMA	PERFORMANS	GENEL RMSE	SAPMA RMSE
0.90	3	99.70179%	0.71998%	0.23406%
0.91	4	99.60239%	0.72015%	0.20901%
0.92	4	99.60239%	0.72038%	0.22702%
0.93	4	99.60239%	0.72068%	0.25793%
0.94	4	99.60239%	0.72107%	0.30080%
0.95	4	99.60239%	0.72159%	0.35450%
0.96	4	99.60239%	0.72235%	0.41797%
0.97	4	99.60239%	0.72374%	0.48919%
0.98	5	99.50298%	0.72837%	0.49714%

Öncelikle belirtilmesi gereken nokta tüm lambda değerlerinin ilgili sapma sayıları ve performansları dikkate alındığında çok iyi sonuçlar verdiğidir. Ancak tüm lambdalar arasında 0,90 değerinin kullanılması ile tahmin edilen standart sapma değerleri gerek sapma sayılarının gerekse RMSE değerinin minimum olması dolayısıyla diğerlerine nazaran daha etkin görünmektedir. Ancak belirtilmelidir ki, lambda optimizasyonu yapılırken en az sapma sayısı tek başına yeterli kriter olamamaktadır. Şöyleki 1996-1999 döneminde 1006 günün varlığı gözönüne alındığında döneme ilişkin tüm lambda değerleri “Otorite” tarafından çarpım faktörü 3 olarak belirlenen 250 işgünü içinde 4 veya daha az sapma sayısına sahip olduklarından kullanılmaları oldukça muhtemeldir. Bu tip durumlarda sapmalı günlerin tek tek incelenmesinin yararlı olduğu görüşündeyiz.

2000 Yılı:

Lambdanın seçilmesi amacıyla hazırlanan Tablo 6’nın incelenmesinden anlaşılaçağı üzere 0,96, 0,97, 0,98 değerleri sapma sayılarının minimum olması dolayısıyla öne çıkmaktadırlar. Bu değerler arasında ise en küçük RMSE sahip olan 0,96 lambda değeri 2000 yılı için uygun bir varyans tahmincisi olarak yorumlanabilir.

Tablo 6: 2000 yılı

2000 YILI				
LAMBDA	# SAPMA	PERFORMANS	GENEL RMSE	SAPMA RMSE
0.90	4	98.41270%	0.59723%	0.39037%
0.91	3	98.80952%	0.59662%	0.44872%
0.92	3	98.80952%	0.59609%	0.44665%
0.93	3	98.80952%	0.59566%	0.44452%
0.94	3	98.80952%	0.59537%	0.44226%
0.95	3	98.80952%	0.59528%	0.43974%
0.96	2	99.20635%	0.59548%	0.53482%
0.97	2	99.20635%	0.59615%	0.52927%
0.98	2	99.20635%	0.59790%	0.51973%

2001-Mayıs 2002 Dönemi:

21 Şubat 2001 tarihi ile başlayan tam dalgalı döviz kuru rejiminde büyük oranlı dalgalanmaların diğer dönemlere göre daha sık görülmesi sebebiyle modellerin etkinliğini azalttığı Tablo 7’deki RMSE değerlerindeki artışlardan kolaylıkla anlaşılabılır. Bu dönemde

sapma sayılarının azlığı ile öne çıkan lambda 0,97 en küçük RMSE değerine sahip olması dolayısıyla bir adım daha öne çıkmaktadır.

Tablo 7:2001-2002 Dönemi

2001-MAYIS 2002 DÖNEMİ				
LAMBDA	# SAPMA	PERFORMANS	GENEL RMSE	SAPMA RMSE
0.90	2	99.42857%	5.28184%	0.79050%
0.91	2	99.42857%	5.28246%	0.92598%
0.92	2	99.42857%	5.28267%	1.06370%
0.93	1	99.71429%	5.28252%	1.71656%
0.94	1	99.71429%	5.28204%	1.90950%
0.95	1	99.71429%	5.28124%	2.02079%
0.96	1	99.71429%	5.27996%	1.97397%
0.97	1	99.71429%	5.27753%	1.68874%
0.98	2	99.42857%	5.26775%	1.11935%

Yukarıda örneklerle açıklanmaya çalışıldığı üzere Üssel Ağırlıklandırılmış Hareketli Ortalama yönteminde en az sapmayı ve RMSE değerini veren lambda değerleri uygulanan kur rejimlerine göre farklılık göstermektedir. Hatta aynı kur rejimi içindeki farklı dönemlerde bile bu değerlerin farklılık göstermesi oldukça muhtemeldir. Örneğin yaşanan bir kriz sonrası geçtiğimiz tam dalgalı kur rejiminde Türk Lirasının aşırı reel değerlenmesine bağlı olarak öncelikle bir düzeltme hareketi yaşanmış, bu ise döviz kurunda aşırı dalgalanmaları ve dalgalanma kümelenmelerini oluşturmuştur. Ancak politik ve ekonomik belirsizliklerin azalmaya başlaması ile birlikte piyasalarda meydana gelen dalgalanmalar relatif olarak azalmıştır. Bu nedenle riskin objektif olarak ampirik değerinin hesaplamasının temel yolu, Üssel Ağırlıklandırılmış Hareketli Ortalama yöntemini kullanan bankalar için belirli dönemler itibarıyla kullandıkları lambda değerlerini gözden geçirmeleridir.

Dipnotlar

¹ Sezgin C., Tüzün Y., “Dünyada ve Türkiye’de Piyasa Riski Yönetimi”, Active Dergisi, Sayı 17.

² Küçüközmen C. (1999), “Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği: Value at Risk Uygulamaları”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Mart 1999.

³ Deloitte - Touche (2001), “Piyasa Riski Ölçümünde Riske Maruz Değeri Tamamlayıcı Yöntemler:Stres Testi ve Senaryo Analizi”, **Risk Yönetimi Haber Bülteni**, Eylül/Ekim 2001.

⁴ “Bankaların İç denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” 8/2/2001 tarih 24312 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

⁵ Uysal Ö., **Piyasa Riskinin Tespitinde Kullanılan Riskteki Değer Yöntemi**.

⁶ Küçüközmen C. (1999), “Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği: Value at Risk Uygulamaları” , **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**. Mart 1999.

⁷ Bo D., “Value at Risk” .

⁸ Bo D., “Value at Risk” .

⁹ Bo D., “Value at Risk” .

¹⁰ Bo D., “Value at Risk” .

¹¹ Bo D., “Value at Risk” .

¹¹ Bo D., “Value at Risk” .

¹² Risk Metrics™ Technical Document 4. Edition sayfa 99.

¹³ Cuthbertson K., Nitzsche D., **Financiai Engineering**, John Willey - Sons.

¹⁴ Cuthbertson K., Nitzsche D., **Financiai Engineering**, John Willey - Sons.

¹⁵ Leinsmeier T., Pearson N., “Risk Measurement: Introduction to Value at Risk”.

¹⁶ Leinsmeier T., Pearson N., “Risk Measurement: Introduction to Value at Risk”.

¹⁷ Uysal Ö., “Piyasa Riskinin Tespitinde Kullanılan Riskteki Değer Yöntemi”.

¹⁸ Test istatistiği 2 serbestlik derecesi ile χ^2 (chi-square) dağılıma sahip olup, burada boş hipotez “veri seti normal dağılıma sahiptir”, alternatif hipotez ise “veri seti normal dağılıma sahip değil” şeklindedir. Buna göre Tablo 3’de yer alan Jarque-Bera test istatistiğine ait olasılık değerinin küçük olması boş hipotezin reddine neden olmaktadır.

Bankacılık Faaliyetleri Üzerindeki Vergi ve Benzeri Yüklerin Ekonomik Etkileri: Türkiye İçin Nicel Bir Analiz

Doç. Dr. Abuzer Pınar*

Son dönemlerde yaşanan bir dizi ekonomik kriz, içerisinde bulunduğu yapısal bozukluklar, düzenleme ve denetim yetersizliği nedeniyle zaten kırılgan bir yapıya sahip olan Türk bankacılık sektörünü de 2000 yılında ağır bir krize sürüklemiştir. Kriz sonrası gündeme gelen bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı çerçevesinde önemli adımlar atılmış olmakla birlikte, özellikle reel sektörle bağlantıları güçlendirecek olan finansal aracılık maliyetleri ile ilgili kalıcı düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çalışma, bankacılık sektörüne ilişkin yapılacak vergi ve benzeri düzenlemeler için bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır. Banka ve alternatif finansal kuruluşların betimsel verilerle karşılaştırılması yanında, karlılık ve faiz marjı, kaynak sağlama ve bu kaynakların kullanımı, banka özellikleri, makroekonomik değişkenler ve vergi ve benzeri yükler (VBY) olmak üzere üç değişken kümesi ile tahmin edilmiştir. Bankaların görece daha yüksek bir VBY ile karşı karşıya oldukları gözlenirken, gelir, harcama ve düzenleyici olmak üzere üç grupta toplanan vergilerin kaynak sağlama ve kullanımı üzerinde negatif etkileri anlamlı çıkmıştır. Karlılık ve faiz marjı üzerindeki etkileri ise yansımaya bağlı olarak farklılaşmaktadır. Krizlerin bankalarla beraber reel sektörü de vurduğu göz önüne alınırsa, bankaların fon dönüştürme işlevlerini etkin olarak yerine getirebilmeleri ve makroekonomik istikrarın sağlanabilmesi büyük ölçüde finansal aracılık maliyetlerinin düşürülmesine bağlıdır. Yapılacak düzenlemelerin ilk bakışta kamu gelirlerini azaltıcı etkisi beklenmekle birlikte, bankacılık faaliyetleri ve dolayısıyla reel sektördeki büyüme yoluyla ekonomik faaliyetleri genişleteceğinden, orta ve uzun dönemde bu negatif etkinin ortadan kalkması beklenmektedir.

1. Giriş

Türkiye’de serbest piyasanın yaratılması ve sermaye piyasasının geliştirilmesi amacıyla 1980’lerde bir dizi reform yapılmıştır. Özellikle sermaye piyasası ile ilgili önemli yasal ve kurumsal değişiklikler yapılmış ve bunun sonucunda mali sistem önemli yapısal değişikliklere uğramıştır (daha geniş bilgi için bkz. Sak, 1995). Geline nokta fon akımlarının önemli bir bölümü bankalar üzerinden yapılmaktadır. Banka dışı mali kurumlarda önemli gelişmeler olmakla birlikte bu kuruluşların önemli bir bölümü banka iştirakleridir ve fon akımlarının yaklaşık dörtte üçü bankalar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bankacılık sektöründe yukarıda sözü edilen olumlu gelişmelere rağmen, kaynakların üretim faaliyetlerini destekleme ve uzun vadeli yatırımlara dönüştürme açısından büyük bir başarı elde edildiğini söylemek zor görünmektedir. Bankaların finansal aracılık faaliyetlerini ve dolayısıyla etkinliğini olumsuz yönde etkileyen nedenlerin bir kısmı makroekonomik istikrarsızlıklar ve yanlış kamu politikalarından kaynaklanırken, bir kısmı da bankacılık sektöründeki yapısal bozukluklar, düzenleme ve denetimin yetersizliğinden kaynaklanmıştır (Işık ve Hassan, 2002). Yüksek reel faizler arbitrajı teşvik etmiş ve bankalar yurtdışından borçlanarak kamu kesimini finanse etmişlerdir. Bu da bankacılık sektörünün döviz açık pozisyonlarının artması ile sonuçlanmıştır. Devlet iç borçlanma senetlerine sağlanan vergi avantajları, mevduat munzam karşılıkları ve disponibiliteye ilişkin yasal düzenlemelerin de katkısıyla, bankalar fon dönüştürme fonksiyonları yerine büyük ölçüde kamu kesimini finanse eder hale gelmişlerdir. Hatta reel sektörde bile faaliyet dışı karlar faaliyet karlarını çok geride bırakmıştır (bkz. TBB, 1998).

* Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü, e-mail: pinar@politics.ankara.edu.tr.

Yukarıda sözü edilen ekonomik istikrarsızlıklar, yapısal bozukluklar ve yasal düzenlemelerdeki yetersizlikler sonucunda bankacılık kesiminde özkaynak yetersizliği, aktif kalitesindeki zayıflık, piyasa risklerine aşırı duyarlılık gibi sorunlar giderek büyümüştür. Bunlara denetim yetersizliği, saydamlık eksikliği ve kaynak sağlamadaki olumsuz gelişmeler de eklenince bankacılık sistemi likidite, faiz ve kur risklerine karşı kırılgan hale gelmiştir. Bu yapıdaki bankacılık kesimi önce 1994 krizi, daha sonra da 1990'ların sonunda yaşanan bir dizi krizden büyük zarar görmüş ve 2000 yılı başında uygulanmaya başlanan ekonomik programı takip eden Kasım-2000 ve Şubat-2001 krizleri bankacılık sistemini çökme noktasına getirmiştir.

Ardarda yaşanan krizler sonucu yükselen faiz oranları vade uyumsuzluğu olan bankaların fonlama zararlarını artırmış ve portföylerinde bulunan menkul kıymetlerin değer yitirmesine neden olmuştur. Uygulanan ekonomik programın önemli bir ayağı olan döviz çıkışının terkedilmesi açık pozisyonla çalışan bankaları büyük kambiyo zararlarına uğrattırırken, ekonomik faaliyetlerin ciddi bir şekilde daralması takipteki alacakların artmasına neden olmuştur (daha geniş bilgi için bkz. Özata ve Sak, 2002a).

Krizlerin de etkisiyle bozulan banka bilançolarının düzeltilmesi amacıyla uygulamaya konan bankacılık reformu ile üç önemli adım atıldı. Öncelikle bir grup özel ticari banka, mevduat sahiplerinin korunması amacıyla Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)'na devredildi. Bu bankaların gecelik borçlanma gereksinimleri azaltıldı, özsermayeleri artırılarak bir kısmı birleştirildi ve bir kısmı da satıldı. Krizden hemen sonra atılan ikinci adım kamu bankalarının yönetim yapısının değiştirilmesi oldu.¹ Üçüncü adım olarak da 2002 yılının başında özel ticari bankalarının, kamunun da desteğiyle belirli bir denetim mekanizması çerçevesinde, yeniden sermayelendirme operasyonu başlatıldı. Ancak bu önlemlere rağmen özel ticari bankaların bilançoları büyük ölçüde krizle artan aktiflerindeki tahsili gecikmiş alacaklar (TGA) ve net parasal aktif pozisyonundaki (NPAP) açık ile sorun yaşamaya devam etmektedir. Buna ek olarak aktifteki yüksek orandaki devlet iç borçlanma senetleri (DİBS) çevirme (rollover) riskine karşı kırılganlıklarını devam ettirmiştir. NPAP'deki açık bankaların faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gerekli sermayeye sahip olmadığını gösterir. Bu durum bankaların karar alıcılarının yüksek risk algılamalarına neden olmuş, faizleri artırmış ve hazinenin çevirme riski ile ilgili olumsuz beklentileri artırmıştır. Diğer yandan, TGA oranındaki yükseklik bankacılık sisteminin karlılığını zayıflatmış ve banka sahiplerinin veya yeni yatırımcıların ek sermaye katılımını imkansız hale getirmiştir.

Bankacılık sektörü reformunun yüksek borç/GSMH oranına yaptığı katkı da göz önüne alınırsa, hazinenin sermayeye katkısı sınırlı olacaktır. Bu çerçevede bakıldığında özel ticari bankaların sermayelerinin daha da güçlendirilmesi bankacılık sektörünün karlılığındaki artışa bağlıdır. Karlılık artışı ise temelde bankacılık sistemi operasyonel maliyetlerinin düşürülmesi ve özel ticari bankalar üzerindeki vergi yükünün azaltılması ile doğrudan ilgilidir. Birincisi bankaların iç sorunları ile ilgilidir ve bu konuda önemli adımlar atılmıştır. İkincisi ile ilgili olarak geçici bazı düzenlemeler de düşünülebilir. Ancak kalıcı çözümler bulunması açısından bankacılık üzerindeki vergi ve benzeri yüklerin bozucu etkilerinin özellikle dikkate alınması gerekir.

Finansal aracılık faaliyetlerinin yüksek maliyetlerle sürdürülebildiği bir ekonomide bankaların ve dolayısıyla reel sektörün faaliyet hacmi beklenen büyümeyi gösteremeyecektir. Aracılık maliyetlerinin önemli bir unsuru ise bankacılık sektöründeki düzenleme araçları, bu araçların niteliği ve finansal aracılık faaliyetlerinin vergilendirilmesidir. Türkiye'de bankacı-

lık sektörü üzerinde, tasarruf mevduatı sigorta primi ve mevduat munzam karşılıkları gibi müşteri haklarının korunması ve para politikası ile ilişkili yükümlülükler dışında önemli sayıda vergisel yükler bulunmaktadır. Bu yük ve yükümlülükler bankaların faaliyetlerini, gerek kaynak sağlama ve gerekse kaynak kullanma maliyetleri yoluyla önemli ölçüde etkileyecek niteliktedir. Dönem karları üzerinden her kurum gibi kurumlar vergisi ödeyen bankalar, finansal aracılık faaliyetleri dolayısıyla Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi yanında çok değişik vergi ve benzeri ödemelerle karşı karşıya bulunmaktadırlar. Toplanan mevduatla ilgili olarak gelir vergisi stopajı, fon payı, özel işlem vergisi ve eğitime katkı payı gibi ödemelerle yükümlü olan banka, kredi verme işlemlerinde de yukarıda belirtilenlere ek olarak damga vergisi, harç ve kaynak kullanımı destekleme fonu gibi ödemeleri yapmak zorundadırlar (Bankaların vergi ve benzeri yükleri ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. TBB, 2002a; 2002b).

Türkiye’de bankacılık sektörü üzerindeki vergi yükü dünya ortalamasının üzerinde olduğu gibi (Demirgüç-Kunt ve Huizinga, 2001: 436), sektör karmaşık bir vergi yapısı ile de karşı karşıya bulunmaktadır (TBB, 2002a, 2002b). Eroğlu (2001) tarafından yapılan bir hesaplama göre, makroekonomik koşulların etkisi dışarıda tutulduğunda, geriye kalan kaynak maliyetlerinin yaklaşık olarak 1/3’ü operasyonel giderlerinden oluşurken 2/3’ü kamu müdahalesinin getirdiği yüklerden kaynaklanmaktadır.² Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması sürecinde önemsiz sayılamayacak bazı adımlar atılmıştır. Bunlar arasında bankaların ve iştiraklerinin devir ve birleşmelerini kolaylaştırıcı vergi teşvikleri, TL mevduatları için ayrılan munzam karşılıklara faiz ödenmesi ve uzun vadeli tasarrufları özendirmek amacıyla repo ile mevduat faizlerine uygulanan stopaj oranlarının farklılaştırılması gibi önlemleri saymak mümkündür (BDDK, 2001a; 2001b). Bu sürecin tamamlanması büyük ölçüde bankacılık işlemleri üzerindeki vergi ve benzeri yükler (VBY)’in gözden geçirilerek bozucu etkisi olmayan bir vergilendirme rejiminin oluşturulmasına bağlıdır. Bu önlemlerin önemli bir parçası finansal aracılık maliyetlerinin kamu finansmanı boyutu göz ardı edilmeden yeniden gözden geçirilmesi olacaktır.

Bu çalışmada, teorik tartışmalar ışığında Türkiye’de bankacılık faaliyetleri üzerindeki vergi ve benzeri yüklerin ekonomik etkileri araştırılmaktadır. Bankacılık sektöründe dikkate değer reformların yapıldığı şu dönemde, yapılacak vergi ve benzeri düzenlemeler için bir çerçeve sunmayı amaçlayan çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde bankacılık faaliyetleri üzerindeki vergi ve benzeri yükler (VBY) ile ilgili teorik tartışmalar yer almaktadır. Üçüncü bölümde VBY’nin karlılık ve faiz marjları, kredi hacmi, DİBS portföyü, mevduat ve bileşimi ve dış kaynak üzerindeki etkileri ekonometrik bir yöntemle test edilmektedir. Çalışmanın sonuçları son bölümde tartışılmaktadır.

2. Finansal Aracılığın Vergilendirilmesi

Bankacılık sektörü düzenlemeleri, genel olarak kamu düzenlemelerinin bir parçası olması nedeniyle, meşruluğunu malumat yetersizliği gibi piyasa aksaklıklarından almaktadır (Bhattacharya vd., 1998). Uygulamada ise mevduat sahiplerinin korunmasına yönelik nedenler önemli bir ağırlığa sahiptir. Bankaların başarısızlığına karşı alınacak önlemleri yadsımak mümkün olmamakla beraber, yapılacak düzenlemelerin etkinliği olumlu yönde etkileyecek bir çerçevede yapılması büyük önem taşımaktadır (Honahan ve Stiglitz, 1999).³ Diğer yandan içsel büyüme modelleri çerçevesinde ulaşım ve telekomünikasyon gibi genel amaçlı kamusal altyapı yanında, fonların etkin ve düşük maliyetle dönüşümünü sağlayan bir finansal altyapı da önemli bir tartışma konusunu teşkil etmektedir (Amable ve Chatelain,

2001). Özellikle ekonomik faaliyetlerin yeterince parasallaşmadığı ve dikkate değer bir informal sektörün bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde yüksek maliyetlerle çalışan bir finans sektörünün faaliyetleri, vergilendirilmeyen veya farklı vergilendirilen araçlarla kolayca ikame edilebilir. Dolayısıyla, finansal sektörle ilgili bir vergi tasarımı kayıtlı sektörü özendirecek ve finansal derinleşmeyi sağlayacak önlemler ciddiye alınmalıdır.

Piyasa aksaklıkları ve müşteri güvenliğine ek olarak, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kamu finansmanı boyutu da önemli bir yere sahiptir. Mevduat munzam karşılıkları gibi uygulamalar örtük bir vergi biçiminde bankacılık kesimi üzerinde bir yük unsuru oluştururken (Chamley, 1991; Granville, 2002), bankacılık faaliyetleri üzerinde değişik biçimlerde gündeme gelen vergilerin bozucu etkileri de göz ardı edilemeyecek bir öneme sahiptir (Honahan, 1994; 1999). Finansal sektör büyük ölçüde belge düzenine bağlı olduğundan kolay ve düşük maliyetle vergilendirilebilmekte, bu özelliği dolayısıyla da vergileme kapasitesi düşük olan ülkelerde önemli bir vergi kaynağı haline gelmektedir. Ancak piyasa aksaklıklarının en belirgin olduğu bu sektörün vergilendirilmesinde sadece hasılatı yüksek olan vergiler değil, kaynak dağılımında etkinliği ve dolayısıyla diğer ekonomik faaliyetlerdeki başarıyı büyük ölçüde engelleme gibi bozucu (distortionary) etkileri yok edecek düzenlemelere de ihtiyaç vardır.

Finansal aracılık faaliyetlerinin vergilendirilmesi ile ilgili olarak bir yandan sözkonusu faaliyetlerin vergilendirilme biçimi tartışılırken (Hoffman *vd.*, 1987; Merrill ve Edwards, 1996; OECD, 1998), diğer yandan küreselleşen finansal sermayenin vergiden kaçınma imkanlarından dolayı vergi düzenlemelerinin gözden geçirilmesine dikkat çekilmektedir (Huizinga, 1996; Zee, 1998). Teorik tartışmalardan çıkan genel sonuçlara göre rekabet ortamı vergilerin etkinliğini önemli ölçüde belirlemektedir. Caminal (1997)'a göre banka karı üzerinden alınan vergiler bozucu etki yaratmazken vergi toplama maliyeti daha yüksek olmaktadır. Aracılık işlemlerinin vergilendirilmesi ise vergi yönetimi açısından daha düşük maliyetli olmakla birlikte finansal kararları olumsuz etkileyebilmektedir. Yapılan ampirik çalışmalardan çıkan sonuçlara göre finansal aracılık işlemlerinin vergilendirilmesi daha düşük maliyetli olurken, kaynak dağılımı üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır (Chamley, 1991). Kar üzerinden alınan vergilerin önemli bir bölümü ise müşterilere yansımaktadır (Demirgüç-Kunt ve Huizinga, 2001).

Bankacılık faaliyetleri vergi idaresi için önemli bir gelir kaynağı olmakla beraber finansal sektörün ekonomik büyüme açısından önemi ve sermaye akışkanlığının uluslararası düzeyde artmasıyla beraber, sektör üzerindeki vergi ve benzeri yükler göz ardı edilemeyecek bir tartışma konusu haline gelmiştir (Zee, 1998). Söz konusu tartışmayı körükleyen nedenlerden birisi de, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, finansal sistemin kamu bütçesi üzerinde oluşturduğu yüküdür. Önemli bir gelir kaynağı olmakla bütçe gelirleri üzerinde olumlu bir etki yaratan bankacılık sektörü, batan bankaların oluşturduğu kamusal yük nedeniyle de olumsuz etkiler yaratmıştır (Honahan, 2002). Dolayısıyla vazgeçilmez bir gelir kaynağı gibi görünen bankacılık sektörü üzerindeki performansı olumsuz etkileyecek düzenlemeler, kamu kesimini de toplamda zarara uğratacak sonuçlar yaratmaktadır.

Bankacılık sektörü üzerindeki vergilerin bir bölümü, diğer sektörlerde de uygulanan nitelikte olurken, finansal işlem vergileri, faiz ödenmeyen zorunlu karşılıklar ve mevduat sigortası primleri gibi diğer bir bölüm vergiler sadece finansal işlemlere uygulanmaktadır. Üçüncü bir grup vergi ise bütün sektörlerde uygulanmakla beraber, etkileri bakımından finansal sektörde farklı sonuçlar yaratacak niteliktedir. Geri dönmeyen krediler açısından bakıldığında vergilendirilebilir gelirin hesaplanmasında önemli sonuçlar ortaya çıkarken, satış

vergilerine benzer bazı vergilerin bankanın faiz kazançlarına uygulanması önemli sorunlar yaratmaktadır. Zorunlu karşılıklar Merkez Bankası ve dolayısıyla hükümete gelir sağlayabilmekte ve faiz düzenlemeleri üstü kapalı olarak sübvansiyona benzer sonuçlar doğurabilmektedir.

Finansal aracılık faaliyetleri üzerindeki vergilerin göreceli etkinliğini bir genel denge modeli çerçevesinde çözümleyen Caminal (1997), tam rekabet ortamında nihai mal üzerinden alınan sabit oranlı bir verginin sabit bir yönetsel maliyeti olacağını ancak bozucu etkiler yaratmayacağı sonucuna ulaşmıştır. Diğer yandan aramalı (sermaye) üzerinden alınacak sabit oranlı bir verginin kaynak dağılımını bozacak ve refah düzeyi üzerinde olumsuz etki yaratacaktır. Tam rekabetin hakim olduğu bir bankacılık sektöründe en etkin verginin aramalı üzerinden alınacak bir vergi olduğu sonucuna varan Caminal, tekeli bir ortamda ise mevduat üzerinden alınacak bir verginin daha etkin olacağı, ancak bunun da finansal aracılık faaliyetlerinin hacmini küçülteceği (disintermediation) sonucuna ulaşmıştır. Geliştirilen modelde bankanın nihai karı üzerinden alınan sabit oranlı bir verginin ise herhangi bir etkinlik kaybı yaratmayacağı sonucu çıkmıştır.

Vergilendirme sürecindeki basitlik ve ekonomik etkinlik ilkelerinin eşanlı olarak gerçekleştirilmesindeki zorluk bankacılık sektörünün vergilendirilmesinde de geçerliliğini korumaktadır. Sektöre özgü iki önemli neden arbitraj olanağı ve enflasyona karşı duyarlılıktır. Finansal araçlardan alınan vergilere ilişkin bir diğer zorluk yakın ikamelerin varlığından kaynaklanmaktadır. Bir çok ülke vergi ve benzerlerinin yarattığı arbitraj olanaklarından beslenen düzenleme dışı banka-benzeri araçların hızla artmasına sahne olmuştur. Örgütlenmiş sermaye piyasalarının derinlik ve performansı da işlem vergilerinden büyük ölçüde etkilenebilir. Çok küçük yükümlülükler bile, sermaye akışkanlığının yüksek ve yakın ikamelerin fazla olduğu ekonomilerde, belirli araçların piyasalarının gelişmelerini engelleyebilir. Yurtiçi piyasalarda bile, ikame araçlar kolayca vergi sınırına yaklaştırılabilirse, vergi muafiyeti olan piyasalara yönelme ihtimali daha da mümkündür. Yurtdışında veya düzenlenmemiş araçlarla iş yapmak, vergilerin piyasaların kırılabilirliğini artırarak sosyal maliyetlerin artışına neden olabilir. İkame olanaklarının fazla olması finansal işlemler üzerindeki ağır vergileri eleştirmek için yeterli bir nedendir. Ancak düşük bir ikame esnekliğinin varlığının gösterilebilmesi halinde bu durum değişebilir. Honahan (2002)'a göre finansal sisteme yönelik ideal bir vergi sistemi şu özelliklere sahip olmalıdır:

- Veri bir gelir miktarı için bozucu etkileri minimize etmelidir. Bu tür bir etki özellikle formel finansal aracılık faaliyetlerinin vergilendirilmeyen veya farklı vergilendirilen alternatif araçlarla ikame edilmesi durumunda ortaya çıkar.
- Asimetrik veya yetersiz malumat örneğinde olduğu gibi bilinen bozucu etkileri düzeltmeye yönelik olmalıdır.
- Sektörden alınan vergiler, bu sektördeki marjinal bozucu maliyetleri ekonominin diğer sektörlerindeki aşacak kadar yüksek olmamalıdır.

Bu genel ilkeler çerçevesinde yapılacak bir vergi düzenlemesine yol gösterici olabilmesi açısından sektör üzerindeki mevcut vergilerin ekonomik etkileri açısından incelenmesi gerekmektedir. Bu amaçla bankacılık sektörü üzerindeki vergi ve benzeri yükleri ekonomik etkileri açısından üç grupta toplamak mümkündür: Gelir vergileri, tüketim vergileri ve düzenleyici vergiler.

2.1. Gelir Vergileri

Bankaların dönem karları üzerinden ödedikleri kurumlar vergisi ile hissedarların ve mevduat sahiplerinin ödedikleri gelir vergisi bu grupta değerlendirilebilir. Buradaki temel ayırım, mükelleflerin kurum ve kurumun müşterileri olmasıdır. Aynı ayırımı yatırım ve sigorta fonları için yapmak daha zordur. Vergiden kaçınma davranışı genellikle bu belirsizlikten kaynaklanmaktadır. Yansıma açısından bakıldığında, kurumlar vergisi ya da hissedarların ödedikleri gelir vergisinin pay sahiplerine yansıtacağı kesin olarak söylenemez. Bu vergilerin bir kısmı, yüksek kredi faizleri ile özellikle fazla hareketli olmayan müşterilere ve düşük mevduat faizleri ile küçük tasarruflara yansıtılabilir (Demirgüç-Kunt ve Huizinga (2001)).

Finansal aracılık faaliyetlerinin vergilendirilmesi ile ilgili diğer önemli bir konu müşteriler gelirlerinin vergilendirilmesidir. Genel bir vergi sisteminde kişilerin gelirlerinin bir bölümünü oluşturan bu kazançların vergilendirilmesi söz konusudur. Vergi idaresinin etkinliği açısından bu vergilemenin kaynaktan kesme biçiminde uygulandığı görülmektedir. Bu uygulama üzerindeki önemli bir kısıt, sermayenin vergi alınmayan piyasalara kaymasıdır. Bu yüzden bu vergi ile ilgili uyumlaştırma önemli bir tartışma konusudur.

Türk vergi sisteminde, bu kategoride değerlendirilebilecek vergiler kurumlar vergisi (KV), gelir vergisi stopajı (GV) ve fon payıdır.⁴ Kurumlar vergisi bankaların bir hesap dönemi içinde yurt içi ve yurt dışından elde ettikleri istisnalar hariç tüm kurum kazançlarının safi tutarı üzerinden alınmaktadır. Yürürlükte olan düzenlemeler çerçevesinde yüzde 30 olan KV oranı, yüzde 10 fon payı ile beraber yüzde 33'e çıkmaktadır. Gelir vergisi stopajı ise iştiraklerden elde edilen temettüleri, tahvil, hazine bonusu ve diğer menkul kıymetlerden elde edilen gelirler, mevduat faizleri ve ters repo kazançları üzerinden alınmaktadır. Elde edilen gelirin niteliklerine göre değişik oranlarda ödenen GV, KV'nin hesaplanmasında dikkate alınmaktadır. Fon payı ise gelir ve kurumlar vergisi üzerinden yüzde 10 oranında kesilmektedir.

KV finansal olmayan diğer kurumlara da uygulanmakla birlikte, bankacılık sektörünün tabi olduğu düzenlemeler ve verdikleri hizmetin niteliği açısından sonuç değişebilmektedir. Örneğin vergi matrahının hesaplanmasında dikkate alınması gereken geri dönmeyen krediler karşılığı, kötüye kullanılabilir düşüncesiyle beklenen ölçüde dikkate alınmamakta ve bankanın denetim etkinliğini de etkileyebilmektedir. Diğer yandan finansal aracılık bir ölçüde aramal niteliğinde olduğu halde vergilendirmenin nihai mal varsayımı altında yapılması, fon sağlayan ve kullanan kesimleri olumsuz etkileyebilmektedir.

Mevduat sahiplerinin elde ettiği faiz gelirleri üzerinden ödenen gelir vergisi kaynağa kesildiği için müşteriler vergi sonrası net gelir ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Ayrıca değişik gelir kategorilerine farklı oranlarda uygulanan bu vergiler mali tasarrufların değerlendirilme biçimini etkileyerek bozucu etkiler yaratabilecektir. Dönemsel olarak değişebilmekle beraber şu an itibarıyla bono faizlerinden kesilmeyen GV stopajı, kredi arzını daha az tercih edilir hale getirirken, Türk Lirası (TL) ve yabancı para (YP) bazında elde edilen faiz gelirleri açısından da ödenen vergiler değişebilmektedir (Honahan ve Shi, 2002). GV stopajı faiz gelirinden kesildiğinden YP cinsinden faiz gelirinde matrah düşük düzeyde kalmaktadır. Banka açısından net kambiyo gelirleri kar hesaplarında dikkate alınmakla beraber mevduat sahipleri açısından TL ve YP cinsinden mevduat tutmak vergilendirme açısından bir dengesizlik unsurudur.

2.2. Tüketim Vergileri

Finansal sistem üzerinden alınan dolaylı vergiler, satış veya tüketim vergilerinin türleri olarak değerlendirilebilir. Aramallar muaf tutulduğunda, Katma Değer Vergisi (KDV) teorik açıdan en uygun vergidir. Bu tür bir vergi üretimdeki -bankalar açısından finansal aracılıktaki- bozucu etkilerden kaçınmayı sağlar. Diğer deyişle KDV teorik olarak tutarlı bir vergi bazını oluşturarak diğer finansal sektör vergilerinin keyfilikliğini ortadan kaldırır. Finansal hizmetler KDV'nin merkezi olan Avrupa Birliği'nde bile bu vergiden muaftır. Ancak bu muafiyet, finansal hizmetleri satın alanlar KDV'ye tabi girişimler olduğundan, tam bir ayrıcalık anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla sadece KDV'ye tabi olmayan hizmet alıcıları bu verginin dışında kalmaktadırlar (Honahan, 1999).

KDV'nin finansal hizmetleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi, çözülmesi hayli zor olan bazı teknik sorunları gündeme getirmektedir. Ancak son zamanlarda yapılan çalışmalar konuyu tekrar ele almakta ve KDV benzeri bir verginin tasarlanması AB, ABD ve diğer ülkelerde tartışılmaktadır. Finansal hizmetler üzerindeki katma değer sisteminin bazı yaklaşımları gelişmekte olan ülkelerde de vergi reformuna bir ölçüt olarak kullanılabilir (Honahan, 2002).

Tablo 1 Türkiye'de Bankacılık Üzerindeki Vergi ve Benzeri Yükler

Vergi ve Benzerleri	Kaynak Kullanımı		Kaynak Sağlama		Kar
	Kredi	DİBS*	Mevduat	Dış kaynak	
Kurumlar Vergisi					√
Gelir Vergisi Stopajı		?	√		
Fon Payı		?	√		√
Banka ve Sigorta Muam. V.	√	?			
Damga Vergisi	√				
Tahvil Tescil Ücretleri		√			
Tasarruf Mev. Sigorta. Primi			√		
Kaynak Kullanımı Dest. Fonu	√				
Mevduat Munzam Karşılıkları			√		

*DİBS'de sözkonusu vergiler ikinci el piyasa veya repo ile ilgili işlemlerinden alınmaktadır.

Dolaylı finansal vergilerin ve vergi benzerlerinin genel bir ölçeğini değerlendirmenin bir yolu, finansal sistem üzerinde aynı geliri sağlayacak (revenue-equivalent) düz bir KDV oranı hesaplamaktır. Alternatif olarak finansal sistemin tüm ekonomiye uygulanan KDV rejimine entegre edilmesi halindeki gelir hasılatının şimdiki ile karşılaştırılmasıdır. Uygulamada bazı vergiler gayri safi faiz gelirleri üzerinden alınmaktadır. Ancak bir bankanın veya finansal aracının katma değeri toplam faiz gelirleri ile değil işgücü maliyeti ve karları ile hesaplanabilir. Bu hesaplamaların kullanılmasında, mevcut finansal vergilerin davranışlar üzerinde eş-hasılatlı düz bir KDV'den farklı etkiler yaratabileceği düşünülmelidir (Hoffman vd., 1987).

Finansal varlıklar, işlemler ve gelir akımları üzerinden alınan değişik vergilere bakıldığında, çoğu ülkelerde vergiler finansal aracılığın değişik yönleri üzerinde eşitsiz bir şekilde kalmakta ve düz bir satış veya katma değer vergisine denk düşmemektedir. Değişik hizmetlerin tüketilmesi üzerinde uygulanan farklılaştırılmış satış vergileri Ramsey anlamında farklı esneklikler açısından rasyonelize edilebilmekle beraber, bu uygulamada kullanılan bir ölçüt değildir. Çünkü, herhangi bir varlık veya işlemin vergilendirilmesi için kayıtlara girmesi yeterlidir. Diğer yandan bu vergi tabanları tüketilen mal veya hizmetin değerine doğrudan denk düşmemektedir. Örneğin, 100 milyon dolar değerindeki bir dövizin alınması veya

satılması aynı değerdeki bir refah ödemesi değildir. Diğer bir örnek, gayri safi kazançların enflasyon oranına duyarlılığıdır. Birkaç hafta için verilmiş güvenli bir kredinin ekonomik değere katkısı, on yıllığına bir üreticiye verilmiş krediden çok daha düşük olabilir. Dolayısıyla bu vergiler standart optimal vergi teorisine göre tutarsızdır ve geliştirilmeleri mümkündür. Benzeri bir eleştiri faiz ödenmeyen zorunlu karşılıklar, güdümlü krediler ve daha genel olan enflasyon vergisi gibi örtük vergilere de yapılabilir.

Türk vergi sisteminde bu grupta değerlendirilebilecek olan vergi ve benzerleri, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV), Özel İşlem Vergisi (ÖİV), Eğitime Katkı Payı (EKP), Damga Vergisi (DV), harçlar, tahvil tescil ücretleri ve Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) olarak sayılabilir. Bu vergilerden en önemlisi olan BSMV, bankaların Finansal Kiralama Yasasına göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, yapmış oldukları işlemler dolayısıyla kendi lehlerine nakden veya hesaben aldıkları paralardan alınmaktadır. Kambiyo işlemlerinde, kambiyo satışlarının tutarı üzerinden alınmaktadır. Genel olarak yüzde 5 oranında alınan BSMV, kambiyo, bankalararası mevduat, borsa para piyasası, repo ters-repo işlemlerinde ve devlet tahvili ve hazine bonolarının vadesi beklenmeden satışı nedeniyle lehe alınan paralar üzerinden yüzde 1 oranında alınmaktadır. Adı geçen diğer vergiler ise kaynak sağlama ve kullanma aşamalarında değişik oranlarda alınmaktadır.

BSMV gibi gayri safi gelirler üzerinden alınan vergiler, özellikle enflasyonist ortamlarda tartışmalı bir taban üzerinden alınmaktadır. Bu tür vergiler enflasyona duyarlıdır ve aracılık faaliyetlerini olumsuz etkileyebilirler. Bu vergilerin önemli bir kısmı banka müşterileri üzerinde kaldığından banka aracılığına olan talebi olumsuz etkilemesi beklenirken, bankanın asli işlevi olan finansal aracılık faaliyet hacminin olumsuz etkilenmesinden dolayı banka karlılığı da olumsuz etkilenecektir.

2.3. Düzenleyici Vergiler

Finansal sektör üzerinden alınan vergi ve benzerlerinin bozucu etkilerine dikkat çekilirken, bazı vergi ve benzerlerinin ortaya çıkma ihtimali olan bozuklukları düzeltici işlevi de düşünülebilir. Bu durum özellikle malumat asimetrisi ve finansal aracılıkta faaliyet gösteren ekonomik birimlerin davranışlarıyla ilgilidir. Riskle ilişkili mevduat sigortası primleri bunun bir örneğidir. Benzer şekilde, sermaye yeterlilikleri bir yük oluşturmakla birlikte, iyi yönetişimin ve risk yönetiminin geliştirilmesini teşvik ederek, aracılardan batma riskini azaltıp refah üzerinde olumlu etki yaratabilir. Kaçınma imkanları dolayısıyla etkili olmama ihtimali olan mevduat faizlerine tavan konması ise riskleri azaltabilir (Honahan, 2002). Bu düzenleyici araçlar daha ziyade finansal düzenleme bağlamında ele alınmakla beraber, bankalar üzerinde yarattıkları yükten dolayı vergi-benzeri bir bağlamda değerlendirilebilirler.

Türkiye’de bankacılık sektörü düzenlemeleri çerçevesinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Primi (TMSP), Mevduat Munzam Karşılığı (MMK), Umumi Disponibilite (UD), Genel Kredi Karşılığı (GKK) ve Kanuni Yedek Akçeler (KYA) bu grup içerisinde sayılabilir. Bu düzenlemeler özünde bir vergi olmamakla birlikte, gider unsuru olarak veya gelir kaybına neden olduklarından bankacılık kesimi üzerinde mali yük oluşturduğundan, vergi benzerleri olarak değerlendirilebilir.

Mevduat munzam karşılıkları bu gruptaki en önemli düzenlemelerden birisidir. Bütçe-de vergi geliri gibi görünmeyen ancak Merkez Bankası aracılığıyla önemli bir gelir unsuruna dönüşen (senyoraj) para basma, nakitle yakından ikame edilebilir finansal araçlar sunan bankalar açısından önemli sonuçlar doğurur. Bu vergi benzerinin temel özelliği nakit varlıklar

üzerinden sermaye kaybı yaratmasıdır. MMK ise bankaları, faiz ödenmemesi veya piyasa faiz oranından daha düşük bir faiz ödenmesi halinde, bu kaynakların kullanılmasını engellemekte ve gelir kaybına yol açmaktadır.⁵ Buna ek olarak, özel sektöre verilebilecek kredi hacmini daraltan bir etken olarak da ekonomik sonuçlar doğurmaktadır (Chamley, 1991). Devlet bütçesi açısından bakıldığında, Merkez Bankasının net gelirlerini artıran bu rezervler, bütçede vergi dışı gelirler kalemi çerçevesinde gelirin bir unsuru olarak kayda geçer. Bu açıdan MMK üstü kapalı olarak vergiye dönüşen bir özellik arz etmektedir. Özellikle nominal faizlerin arttığı dönemlerde banka açısından önemli sonuçlar doğuracağından, bankaların bu tür yükümlülüklerden kaçmanın bir yolu olarak kaynak sağlama ve kullanma davranışını etkileyebilir (Honahan, 2002).

3.VBY'nin Banka Aracılığı Üzerindeki Etkileri

Önceki bölümde tartışılan çerçevede mevcut vergi sisteminin bankacılık faaliyetlerini değişik biçimlerde etkilemesi kaçınılmazdır. Bankacılık faaliyetleri üzerindeki VBY'nin iki türlü etkisi ortaya çıkabilir: Bankacılık ile alternatif kurumlar arasında yapılacak seçimin üzerindeki etkiler; bankacılık faaliyetleri üzerindeki etkiler.

3.1.Banka ve Benzeri Kurumlar Arasındaki Tercih

Birinci gruptaki tartışma sermaye sahiplerinin banka ile buna alternatif olabilecek başka bir kurum arasında yapılacak seçimin VBY'den etkilenip etkilenmeyeceği ile ilgilidir. Sigorta, factoring, leasing gibi kuruluşların genellikle bir holding çatısı altında bankalarla ilişkili olmasından dolayı, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği kapsamındaki gelişmiş sermaye piyasaları ile karşılaştırıldığında, Türkiye'deki bankalar bankacılık dışı kurumlarla ciddi bir rekabet içerisinde sayılmazlar. Ancak müşteriler açısından bakıldığında, VBY veya diğer düzenlemelerden kaynaklanan bazı avantajları da yok değildir. Bankacılığa benzer aracılık faaliyeti yapan kurumlardan birisi Özel Finans Kurumlarıdır. Kar-zarar ortaklığına dayalı bu kurumlar özünde banka ile aynı işlevi gördüğü halde çıkış noktaları ve düzenlemelerinde bazı farklar bulunmaktadır. Ancak vergileme açısından benzeri bir rejime tabi olduklarından, vergiden kaynaklanan bir alternatif oluşturmamaktadırlar.⁶

Bu çerçevede dikkate alınması gereken kurumlardan birisi Finansal Kiralama şirkettir. Finansal kiralama, ilgili şirketin kiracının talebi ve seçimi üzerine temin ettiği bir malın kullanım hakkını belli bir süre feshedilmemek şartı ile kira bedeli karşılığında, kiracıya bırakmasını öngören bir sözleşmedir. Finansal kiralama şirketi, bankalara benzer şekilde Anonim Ortaklık olarak kurulmaları gerekir. Finansal kiralama sisteminin Türkiye'de gelişme eğiliminde olması, muhtemelen aracılık maliyetlerinin de etkisiyle, yeterli ve düzenli orta vadeli kredi arzının bulunmamasının bir sonucudur. Böyle bir ortamda, işletmeler ihtiyaç duydukları fonları mali sistemden temin edemeyince yeni finansman kaynaklarından karşılama yoluna gitmektedirler (Akça, 1991). Yüksek maliyetli çeşitli fonların sektöre temin edilerek kullanılması da ekonomik açıdan mümkün değildir. Çünkü, tüm sektörlerde düştüğü gözlemlenen karlılık, bu kredilerin geri dönüşünü daha başta imkansız hale getirdiğinden, finansal kiralama şirketleri ekonomik istikrarsızlık giderilinceye kadar yeni yatırımları finanse etmek yerine likit kalmayı tercih etmektedirler.

Finansal Kiralama Kanunu kapsamında yapılan hizmetler bir finansman hizmeti niteliği taşıdığı için Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV)'ne tabi tutulması gerekmektedir. Ancak, Finansal Kiralama Kanunu çerçevesinde yapılan finansman hizmetleri mal alım-satımı esasına göre yürütüldüğünden KDV'ye tabidirler. BSMV'ye de konu olmaları halinde

ortaya çıkabilecek zorlukları da gidermek amacıyla Finansal Kiralama Kanunu çerçevesindeki teslim ve hizmetler BSMV'nin konusu dışına çıkarılmış ve Finansal Kiralama Kanunu kapsamında yapılan teslim ve hizmetler KDV'ne tabi olmuş bulunmaktadır (Vural, 2000).

Genel olarak bakıldığında, finansal kiralama aracılığıyla yapılan işlemlerin bazı avantajları bulunmaktadır. İşleme konu olacak malın finansal kiralamaya konu olabilecek mallardan olması koşuluyla daha düşük bir KDV oranı uygulanmaktadır. Finansal kiralama sözleşmesinin yanı sıra bu sözleşmenin yapılması için gerekli olan teminat ve ipotek işlemleri ve bu işlemlerle ilgili düzenlenen kağıtlar da harç ve damga vergisinden istisna tutulmuştur (Kuntalp, 1988). Teşvik belgesine bağlanmış yatırımlar içerisinde kiralama faaliyetleri çeşitli teşviklerden yararlanmaktadır. Söz konusu teşvikler; yatırım indirimi, uygun görülmesi halinde gümrük muafiyeti (veya geçici muafiyet), orta ve uzun vadeli yatırım kredisi (dış kredi kullanabilme), kaynak kullanımını destekleme primi, yerli makine ve teçhizat alımlarında teşvik primi ve kira sözleşmesine ilişkin vergi, resim ve harç istisnasıdır. Finansal kiralamada, malın mülkiyeti kiralayana ait olduğu için söz konusu teşviklerden kural olarak kiralaayan yararlanmaktadır. Bu durum bankaya göre bir avantaj sağlarken, banka aracılığında olmayan noter harcı ise finansal kiralama işlemlerine ek bir yük getirmektedir.

Bankaların farklı faaliyet biçimlerine sahip finansal kuruluşları temsil etmek üzere finansal kiralama şirketleri ve sigorta şirketlerinin bir karşılaştırması Tablo 2'de verilmektedir. Öncelikle bankalar sözü edilen kurumlardan farklı olarak değişik hizmet türleri üretmekte, kaynak sağlama ve kullandırma açısından önemli ölçüde farklılaşmaktadırlar. Bu yüzden bankacılık faaliyetleri sonraki alt bölümde detaylı olarak çözümlenmekte, burada ise sembolik bir karşılaştırma yapılmaktadır.

Ödenmiş sermayenin aktiflere oranı bankalar için ortalama olarak yüzde 4'ün üzerine biraz çıkarken, finansal kiralama şirketlerinde yüzde 7'nin ve sigorta şirketlerinde yüzde 11'in üzerindedir. Faaliyet hacminin bir yaklaşıtı olarak bu şirketlerin aktifleri bankacılık sektörü aktiflerine oranlandığında, 1995-2000 yılları arasında küçük de olsa göreceli bir artış eğilimi görülmektedir. Net kar-zararın aktiflere oranına bakıldığında, özellikle sigorta şirketlerinde yüzde 10'un üzerinde bir karlılık göze çarparken, finansal kiralama şirketlerinde bu oran çok daha düşük olmakla birlikte, bankalardan daha yüksektir.

Söz konusu kurumlara ait detaylı vergi istatistikleri bulunmamakla beraber, toplulaştırılmış bilançolardan alınan verilerle bazı oranlar hesaplanmıştır. Ödenecek vergi, resim ve harçlar (ÖVRH) kalemi, bankaların mükellefi olduğu veya aracılık ettiği bütün tahakkuk eden mali yükümlülükleri göstermektedir. Tablo 2'de görüldüğü gibi ÖVRH'nin aktiflere oranı bankalarda finansal kiralama şirketlerinden daha yüksektir. Sigorta şirketleri ise her iki kurumun da üzerinde görünmektedir. Aynı yükümlülükler net kar-zarara oranlandığı zaman, bankaların karlarına göre en yüksek vergiyi ödedikleri görülmektedir.

Bu yükümlülüklerin bir bölümünün banka aracılığıyla müşterilerden alındığı varsayıl-sa bile, banka aracılığıyla yürütülen finansal aracılık üzerindeki vergi yükünün ağırlığı açısından sonuç değişmeyecektir. Dolayısıyla, vergi ve benzeri yükümlülükler açısından bankaların, benzeri finansal aracılık faaliyetinde bulunan diğer kurumlara göre dezavantajlı olduğu söylenebilir. Özellikle vergilerden kaynaklanan bir karlılık düşüşünün olup olmadığı ise aracılık sürecinde ortaya çıkan yüklerin sistematik bir testi ile mümkündür. Bankalar için bu sonraki bölümde yapılmaktadır.

Tablo 2 Finansal Kurumların Karşılaştırılması

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Ort.
Bankalar							
ÖS/Aktif	0.033	0.033	0.047	0.044	0.044	0.053	0.043
ÖVRH/Aktif	0.013	0.004	0.006	0.005	0.007	0.008	0.007
Net Kar-zarar/Aktif	0.026	0.028	0.025	0.021	-0.004	-0.026	0.012
ÖVRH/Net Kar-Zarar	0.504	0.131	0.247	0.258	N/A	N/A	0.190
Finansal Kiralama							
ÖS/Aktif	0.073	0.061	0.057	0.070	0.087	0.095	0.074
ÖVRH/Aktif	0.003	0.002	0.002	0.003	0.002	0.004	0.003
Net Kar-zarar/Aktif	0.027	0.038	0.038	0.082	0.022	-0.085	0.020
ÖVRH/Net Kar-Zarar	0.093	0.058	0.047	0.034	0.097	N/A	0.055
FKA/Banka Aktifi	0.026	0.026	0.026	0.036	0.029	0.026	0.028
Sigorta Şirketleri							
ÖS/Aktif	0.105	0.115	0.118	0.123	0.108	0.131	0.117
ÖVRH/Aktif	0.008	0.010	0.012	0.012	0.017	0.009	0.011
Net Kar-zarar/Aktif	0.140	0.147	0.122	0.091	0.067	0.064	0.105
ÖVRH/Net Kar-Zarar	0.056	0.071	0.099	0.132	0.248	0.134	0.124
SA/Banka Aktifi	0.020	0.022	0.021	0.023	0.026	0.025	0.023

ÖS:Ödenmiş Sermaye; ÖVRH:Ödenecek Vergi, Resim ve Harçlar; FKA: Finansal Kiralama Şirketlerinin Toplam Aktifleri; SA: Sigorta Şirketlerinin Toplam Aktifleri.

Kaynak: Hazine verilerinden hesaplanmıştır.

3.2. Bankacılık Faaliyetleri Üzerindeki Etkiler

Bu bölümde, VBY'nin karlılık, faiz marjları, kredi hacmi, DİBS portföyü, mevduat ve bileşimi ve dış kaynak üzerindeki etkileri test edilmektedir. Öncelikle banka karlılığı ve faiz marjları üzerindeki etkiler test edilecek, daha sonra VBY'nin muhtemel bozucu etkilerini çözümlemek üzere kaynak sağlama ve bu kaynakların kullanımı üzerindeki etkiler araştırılacaktır. Ekonometrik tahminlerde kullanılan veriler bankalar bazında 1990-2000 yıllarını kapsamaktadır. Örneklem 8 özel ticari bankanın 11 yıllık verilerini içermektedir (N=88). Modelde kullanılan değişkenlerin tanımları Ek'de yer alan Tablo 3'de ve tanımsal veriler Tablo 4'de verilmektedir.⁷

Ödenmiş sermayenin toplam aktiflere oranı (ÖSTA) bütün bankalar için ortalama olarak yüzde 6 civarında iken, bazı dönemlerde yüzde 1'e kadar düşmekte ve yüzde 35'lere kadar çıkmaktadır. Kredilerin aktiflere oranının (KRDTA) ortalaması yüzde 41, devlet iç borçlanma senetlerinin oranı (DIBSTA) ise yüzde 10 civarındadır. Sağlanan kaynaklar açısından bakıldığında, mevduatın oranı (MEVTA) yüzde 60, mevduat dışı kaynaklar eklendiğinde ise bu oranı (MMDKTA) ortalama olarak yüzde 73'e çıkmaktadır. Yurtdışı bankalardan alınan kredilerin oranı (DIŞKAY) ise yüzde 10 civarındadır.

Banka aktiflerinin bankacılık sektörü toplam aktif içeriisindeki payı (sadece örneklem toplamı baz alındığında), ortalama olarak yüzde 13 civarında ve bu oran yıllar ve bankalar itibariyle yüzde 02 ile yüzde 30 arasında değişmektedir. Toplam vergilerin giderlere oranı (TOPVER) yüzde 20 civarındadır. Bu oran gelir vergisi stopajı (GELVER) için yüzde 5, harcama vergileri (HARVER) için ise yüzde 9 civarındadır. Mevduat münzam karşılıklarının toplam mevduata oranı (MMK) yüzde 9 civarındadır. Bu oran mevduat bileşimine göre yüzde 3 ile yüzde 20 arasında değişmektedir. Vergi öncesi karın toplam aktiflere oranı (KARTA) ele alınan dönem ortalaması itibariyle yüzde 4, net faiz gelirlerinin aktiflere oranı (FAİZTA) ise ortalama olarak yüzde 11 civarındadır.

3.2.3. Karlılık ve Faiz Marjı Üzerindeki Etkiler

Banka karlılığı mevduat ve kredi miktarı, zorunlu karşılıklar, faiz oranı ve yönetim giderlerinin bir fonksiyonu olarak tanımlanabilir (Demirgüç-Kunt ve Huizinga, 1999). Ancak bankaların faiz getirisi olan faaliyetleri sadece krediler olmadığı gibi, kaynakları sadece mevduattan oluşmamaktadır. Ayrıca aracılık faaliyetlerinin yürütülmesi için katlanılan maliyet de organizasyon tipi ve faaliyet bileşimine göre önemli farklılıklar gösterebilir. Diğer yandan faiz gelirleri karlılığın önemli bir unsuru olmakla birlikte tanımsal ve operasyonel bazı farklar olduğundan karlılık ve faiz marjı, vergiler de modele katılarak ayrı ayrı tahmin edilecektir. Dönem içerisinde karlılık ve faiz marjı üç temel değişken kümesi ile tahmin edilmeye çalışılmıştır. Finansal aracı kurumlar olarak bankaların işlevlerini yerine getirebilmeleri için bankacılığın mevcut banka sahiplerini ek sermaye koymaya yönlendirecek veya yeni yatırımcıları çekecek kadar karlı olması gerekir. Özellikle son ekonomik krizlerden sonra gündeme gelen bankacılık sektöründeki yeniden yapılanma sürecinin amacına ulaşabilmesi için banka karlılığı ön koşullardan birisidir.

Banka karlılığının artması operasyonel maliyetlerin düşürülmesine ek olarak vergi ve benzeri yüklerin azaltılmasına bağlıdır. Bu çerçevede banka karlılığı büyük ölçüde vergi, finansal sistemin yapısı ve finansal düzenlemelere bağlıdır. Karlılık ve faiz marjı tahminleri Ek'te yer alan Tablo 6'da verilmektedir. Kredilerin (KRDTA) faiz marjı üzerinde herhangi etkisi görülmezken, karlılık üzerinde anlamlılık düzeyi ve esnekliği düşük olmakla birlikte negatif bir etkisi ortaya çıkmaktadır. Devlet iç borçlanma senetlerinin toplam aktiflere oranı (DIBSTA) ise her iki durumda da pozitif ve anlamlıdır. Kredi vermek yerine menkul değerlerde ve özellikle son yıllarda ortaya çıkan eğilimle DİBS'de değerlendirmek gibi alternatifler ve bu alternatiflerin işlem maliyetleri, vergi ve risk avantajları düşünüldüğünde bu beklenen bir sonuçtur (VBY'nin kredi hacmi ve DİBS üzerindeki etkileri sonraki bölümde tartışılmaktadır).⁸

Sağlanan fonların (MMDKTA-mevduat ve mevduat dışı kaynakların toplam aktiflere oranı) karlılık ve faiz marjları üzerindeki etkisi negatif ve anlamlı görünmektedir. Tam rekabet ortamında bankalar piyasayı belirleme konumunda olmadıkları halde, bu koşulların geçerli olmadığı ortamlarda banka büyüklüğü önem taşımaktadır. Bu etkiyi test edebilmek için bankanın toplam sektör aktifi içerisindeki payı (AKTPAY) da bir diğer değişken olarak modele katılmıştır. Bu değişken karlılık üzerinde herhangi bir etki yaratmazken faiz marjları üzerinde negatif bir etki ortaya çıkmaktadır. Bunun önemli bir nedeni, özellikle küçük bankaların daha riskli kredileri daha yüksek faizlerle açma eğilimleri, diğer bir nedeni de aktifleri içerisindeki DİBS payının yüksek olmasıdır.

Makroekonomik değişkenlerden gayri safi yurtiçi hasıladaki büyümenin (BUYUME) karlılık ve faiz marjları üzerinde anlamlı bir etkisi görülmezken, enflasyon volatilitésinin (ENFVOL)⁹ her ikisi üzerinde de pozitif etkisi ortaya çıkmaktadır. Belirsizlik ortamında krediden ziyade riski daha düşük olan DİBS'e yönelme de daha önce açıklandığı gibi bu sonucu doğurabilir. Enflasyonun diğer önemli bir etkisi parasal varlıkların reel değerlerini düşürmesidir. Düzenleme vergisi bağlamında değerlendirdiğimiz mevduat munzam karşılıklarının (MMK) etkisine bakıldığında, karlılık ve faiz marjları üzerinde negatif ve anlamlı bir etki yaratmaktadır. Özellikle ele alınan dönemde zorunlu karşılıklara herhangi bir faiz ödemesi yapılmamaktadır. Bu kullanılabilir fonları azaltarak bankanın faiz geliri kaybına yolaçmaktadır.

Toplam vergilerin etkisi faiz marjı üzerinde anlamlı bir etki yaratmazken, karlılık üzerinde yüzde 4'lük bir esneklikle olumlu etki yaratmaktadır. Bu farkın muhtemel bir nedeni ödenen vergilerin büyük bir bölümünün kar hesaplamalarında indirilebilir giderler olmasından kaynaklanmaktadır. Vergileri ayrıştırıldığında, gelir vergisi stopajının faiz marjı üzerindeki etkisi negatif, harcama vergilerinin etkisi ise pozitif çıkmaktadır. Esneklikleri daha düşük olmakla birlikte benzeri bir eğilim karlılık tahminlerinde de ortaya çıkmaktadır. Gelir vergisi stopajı yasal olarak mevduat sahiplerinin elde ettikleri faiz gelirlerinden kesildiği halde, bu verginin en azından bir bölümünün muhtemelen daha yüksek mevduat faizleriyle bankaya yansıdığı söylenebilir. Harcama vergilerinde ise tersi bir durum ortaya çıkmaktadır.¹⁰ Bu durum, zaten yüksek olan finansal aracılık sürecindeki harcama vergileri- BSMV, Damga vergisi, KKDF ve diğer yükümlülükler- ele alınan dönemde büyük ölçüde müşterilere yansıdığı anlamına gelmektedir. Ancak dönem sonunda yaşanan krizler reel sektörü de olumsuz etkilemiş ve sonuçta bankalara da yansıyan tahsili gecikmiş alacaklar sorunu önemli boyutlara varmıştır. Buna ek olarak reel sektördeki döviz açık pozisyonları sorunu daha da büyütülmektedir. Dolayısıyla aracılık faaliyetleri üzerindeki VBY'nin banka veya reel sektöre yansımaları makroekonomik sonuçları açısından fazla bir anlam ifade etmemektedir. Harcama vergilerinin kredi hacmini daraltıcı etkileri sonraki bölümde tartışılacaktır.

3.2.2.Kaynak Kullanımı Üzerindeki Etkiler

Bankaların elde bulunan kaynakları temel olarak kredi verme veya DİBS portföyü tutma gibi iki biçimde kullandığı varsayımı ile, bu iki davranış biçimi banka özellikleri, makroekonomik ortam ve VBY ile tahmin edilerek sonuçlar Ek'te yer alan Tablo 7'de verilmiştir. Ödenmiş sermaye ile kredi hacmi arasında beklenen pozitif ilişki bulunamamıştır. Bunun nedenlerinden en önemlisi ele alınan dönemde bozulan banka bilançoları ve yasal sınırların altına düşen sermaye yeterlilik rasyolarıdır. Ayrıca ele alınan dönemde artan riskler ve kötü bekleyişlerden dolayı bankaların reel kredi genişlemesinden kaçınmaları, sadece mevcut müşterilerle ilişkilerin devam ettirilmesi yönünde bir eğilim göstermiş olmaları da diğer bir açıklama olabilir.

Büyüme oranı ile kredi arasında beklenen pozitif ilişki yüksek bir anlamlılık düzeyi ile göze çarparken, DİBS portföyü ile büyüme oranı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki çıkmaktadır. Makroekonomik ortamın önemli bir göstergesi ekonomik büyümedir ve büyüme sürecindeki bir ekonomide olumlu beklentiler doğrultusunda kredi hacminin de genişlemesi beklenen bir sonuçtur. DİBS ilişkisi de bankalar için kredi ve DİBS portföyünün değişen makroekonomik koşullarda ikame araçlar olarak kullanılabileceğini doğrulamaktadır. Özatay ve Sak (2002b) tarafından getirilen diğer bir açıklama, küçülen bir ekonomide olumsuz bekleyişlerden dolayı kredi hacminin daralması ve kaynakların daha az riskli ve daha likit araçlara yönelme eğilimidir. Bankaların artan risklere karşılık bilançolarını kısa zamanda değiştirebilme arayışı, özellikle ikincil piyasada kolayca işlem gören DİBS'in tercih edilmesi ne neden olmuştur. Bu sonuçlar kamu bütçesindeki dönemsel hareketlerle de örtüşmektedir. Genişleme döneminde vergi gelirlerinin de artması sonucu kamu borçlanma gereği düştüğünden kaynaklar daha ziyade özel kesime yönelmektedir. Aksine, daralma döneminde vergi gelirlerinin azalması sonucu borçlanma gereği artmakta ve faizlerin yükselmesi ile beraber kamu kesimine borç verme daha çekici hale gelmektedir.¹¹

Vergiler açısından bakıldığında, düzenleme vergilerinin etkisini test etmek amacıyla modele eklenen MMK negatif ve anlamlı sonuç verirken, aynı etki DİBS denkleminde ortaya çıkmamaktadır. Sağlanan kaynakların bir bölümü Merkez Bankası'nda tutulduğundan banka bu kaynaklardan mahrum kalmakta ve kredi hacmi daralmaktadır. Aynı etkinin DİBS için

ortaya çıkmamasının bir nedeni DİBS tutmanın banka düzenlemeleri açısından zorunlu karşılıkların bir bölümünü DİBS olarak tutabilme gibi bazı avantajlara sahip olmasıdır.

Toplam vergilerin (TOPVER) etkisi kredi hacmi üzerinde negatif bir etki yaratmaktadır. Kredi işlemlerinde özellikle harcama vergileri (HARVER) adı altında topladığımız BSMV, Damga vergisi gibi vergiler alınmakta olduğundan, adı geçen iki değişken ayrı ayrı modele konduğunda gelir vergisi stopajı (GELVER) anlamlı çıkmazken, HARVER 0.30 civarındaki bir esneklikle negatif çıkmıştır. Buna göre harcama vergilerinin toplam giderlere oranı yüzde 1 arttığında kredi hacminde yüzde 0.30 civarında bir daralma meydana getirmektedir. Bu sonuçlar önceki bölümde karlılık ve faiz marjları ile ilgili sonuçları destekler niteliktedir. Harcama vergileri daha ziyade müşteriye yansırken, karlılık üzerinde olumsuz bir etki yaratmamakla beraber kredi hacmini daraltmakta ve dolayısıyla kaynak dağılımını bozmaktadır. Ayrıca kredilerin karlı olmamasının bir nedeni olarak bir bölümü VBY'den oluşan aracılık maliyetlerini de saymak mümkündür. Kamu gelirleri açısından bakıldığında, kredi işlemleri üzerindeki VBY'nin azalması, büyüme üzerinde yaratacağı olumlu etki ile Laffer etkisine benzer biçimde vergi gelirlerini artırabilir.

Vergi değişkenlerinin DİBS üzerinde herhangi bir etkisi ortaya çıkmamıştır. Bu araçlardan elde edilen faiz gelirleri üzerinden stopaj kesilmemesi ve diğer harcama vergilerine tabi olmaması düşünüldüğünde bu beklenen bir sonuçtur. Diğer yandan DİBS'i ilgilendiren tahvil tescil ücretleri ve bu bağlamda yapılan ödemeler (TTÜ) tek başına denkleme konduğunda sonuç negatif ve anlamlı çıkmaktadır. Esnekliğin çok yüksek olması bir ölçüde işlem hacmi ile ilgilidir.¹²

3.2.3. Kaynak Sağlama Üzerindeki Etkiler

VBY'nin etkisinin test edildiği diğer bir grup banka davranışı kaynak sağlama ile ilgilidir. Bu bağlamda iki temel kaynak sağlama aracı test edilmiştir. Mevduat, Türk Lirası (TL) ve Yabancı Para (YP) cinsinden, dış kaynak ise yabancı bankalardan alınan krediler ile temsil edilmektedir. Toplam mevduat, YP mevduatın toplam mevduata oranı ve dış kaynakların toplam aktiflere oranının tahmin sonuçları Ek'te yer alan Tablo 8'de verilmektedir. Toplam sektör aktifi içerisindeki payı yüksek olan bankaların daha yüksek miktarda mevduat toplayabildikleri görülmektedir. Bunun bir nedeni daha fazla şube sayısına sahip olmaları ve müşterilere daha kolay ulaşabilmeleri, diğer bir neden de tasarruf sahiplerinin güveni ile ilgilidir. Enflasyon volatilitesi mevduatın aktiflere oranını artırıcı etki yaratmaktadır. Farklı bir değişken seti ile benzeri bir sonuca ulaşan Ersel'in (2002) de değindiği gibi mevduat sahipleri belirsizliklere karşı korunmak amacıyla mevduata kayabilirler. Diğer yandan riskin arttığı dönemlerde mevduat dışı kaynakların yeterli olmaması nedeniyle mevduat bankalar için vazgeçilemez bir kaynak haline gelebilir.¹³ Ağırlıklandırılmış TL mevduat faizi de mevduat hacmi üzerinde olumlu etki yaratmaktadır.

Yabancı para ile Türk Lirası mevduatı arasındaki tercihe bakıldığında, aktif payı herhangi bir etki yaratmazken, büyüme ve enflasyon volatilitesi pozitif etki yaratmaktadır. Bu etkiler, büyüme dönemlerinde dışarıdan yabancı kaynak girişi artışı ve enflasyonist dalgalanmalara karşı YP mevduat aracılığıyla korunma davranışı ile açıklanabilir. TL mevduat faizindeki artış ise YP mevduatına geçiş eğilimini küçük de olsa azaltıcı bir etki yaratmaktadır.¹⁴ Vergiler açısından bakıldığında, toplam vergilerin toplam mevduat üzerindeki negatif etkisi 0.30 civarında anlamlı görünmektedir. Vergiler ayrıştırıldığında, gelir vergisi stopajının esnekliği harcama vergisinin esnekliğinin iki katı kadardır. YP mevduat üzerinde ise vergiden kaynaklanan daraltıcı bir etki ortaya çıkmamaktadır. Gelir vergisi stopajı açısından aynı

rejime tabi olan TL ve YP mevduat faizleri, YP lehine bir avantaj sağladığından bu sonuç anlamlıdır. TL mevduat faizi enflasyonu dikkate almadan vergilendirilirken matrah büyü-mekte ve vergi stopajı önemli bir miktar tutmaktadır. Halbuki YP mevduatından elde edilen faiz gelirleri, döviz kurlarında meydana gelen olumlu veya olumsuz değişimler hesaba katılmadan vergilendirilmekte ve matrah çok düşük olmaktadır. Zaten YP mevduat faizleri TL cinsinden dikkate değer bir miktar tutmadığından, bu faizler üzerinden kesilen stopaj da önemsiz kalmaktadır. Dolayısıyla TL ve YP mevduatı açısından vergilendirme ciddi bir dengesizlik yaratmaktadır.

Vergilerin büyük bir çoğunluğundan muaf olan dış kaynak üzerinde de vergilerden kaynaklanan herhangi bir negatif etki ortaya çıkmamaktadır. Kamu borçlanması toplam parasal varlıklara oranındaki artışın dış kaynak üzerindeki artırıcı etkisi ise, yurtiçi reel faizlerdeki artıştan kaynaklanan arbitraj davranışı ile açıklanabilir. Özellikle ele alınan dönemde bu tür bir eğilim belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır. İstikrar ortamında önemli ölçüde vergi dışı olan dış kaynak kullanımı dış tasarruflar açısından büyük önem taşır. Daha düşük maliyetle dış kaynak kullanımı ekonomik genişleme açısından olumlu sonuçlar yaratacaktır. Ancak belirsizlik dönemlerinde bu imkanlar azalırken, yukarıda değinildiği gibi sözkonusu vergi muafiyeti daha ziyade arbitraj amacıyla kullanılmıştır.

3.2.4.VBY'nin Etkileri: Genel Değerlendirme

Vergilerin finansal aracılık faaliyetleri üzerindeki etkileri Tablo 5’de özetlenmektedir. Karlılık ve faiz marjı tahminlerinde harcama vergilerinin etkisi, muhtemelen bu vergilerin büyük ölçüde müşterilere yansıtılmasından dolayı, pozitif çıkmaktadır. Gelir vergisi stopajı-nın etkisi ise negatif çıkmaktadır. Yasal olarak bu verginin mükellefi faizi elde eden mevduat sahibi olduğu halde karlılık ve faiz marjını düşürücü etkisi, gelir vergisinin en azından bir bölümünün banka üzerinde kaldığını göstermektedir.

Son dönemlerde yaşanan krizlerin banka ve reel sektör bilançosu üzerindeki etkileri ve artan tahsili gecikmiş alacaklar hesaba katıldığında, harcama vergilerinin de müşterilere yansıma şansı daha da azalmış bulunmaktadır. Diğer yandan verginin hangi sektöre yansıdığının bağımsız olarak yüksek olması zincirleme olarak bütün sektörleri etkilediğinden VBY’nin daraltıcı etkileri bir bütün olarak düşünölmek zorundadır. Düzenleyici vergilerin bir yaklaştırımı olarak tahminlere katılan mevduat munzam karşılıklarının etkisi ise her iki durumda da negatif çıkmaktadır. MMK bankaları kaynakların bir bölümünden mahrum bıraktığından bu daraltıcı etki anlamlıdır.

VBY’nin bozucu etkilerini test etmek için kaynak sağlama ve kullanma davranışları da bir grup değişken seti üzerinde tahmin edilmiştir. Harcama vergileri ve düzenleyici vergilerin kredi hacmi üzerindeki olumsuz etkisi belirgin bir biçimde ortaya çıkarken, aynı etki DİBS üzerinde görülmemektedir. Tablo 3’de göröldüğü gibi vergilerin önemli bir bölümü kredi işlemlerini doğrudan ilgilendirirken, DİBS bunların dışında kalmakta, ancak ikincil piyasada-ki işlemlerden kaynaklanan getirisi vergiye konu olmaktadır. Bu yüzden kaynak kullanımında vergiler büyük ölçüde kredi işlemleri üzerinde kalmakta ve artan risklerden dolayı ortaya çıkan DİBS tercihi veri iken finansal aracılık işlemleri üzerindeki VBY, krediden kaçış ve DİBS’e yöneliş açısından ek bir etki yaratmaktadır.

Toplam mevduat üzerindeki etkilerine bakıldığında, gelir vergisi stopajı ve harcama vergilerinin olumsuz etkisi ortaya çıkarken, yabancı para cinsinden tutulan mevduat üzerinde herhangi bir etki ortaya çıkmamaktadır. Benzeri şekilde yurtdışındaki bankalardan alınan

krediler de vergilerden etkilenmemektedir. Özellikle TL ve YP mevduat açısından gelir vergisi stopajı dikkate değer bir dengesizlik yaratmaktadır. YP mevduattan elde edilen faiz gelirleri üzerinden kesilen stopaj kurdaki değişimleri gözönüne almadığı için vergi matrahı çok küçük olmaktadır. Aynı miktarda mevduatın TL olarak tutulması halinde ise nominal faiz üzerinden vergilendirme yapıldığı için matrah büyük olmakta ve TL mevduatın gelir vergisi yükü YP mevduatına göre çok daha yüksek olmaktadır. Bu durum mali tasarrufların yönlendirilmesinde belirgin bir bozucu etki yarattığından yeni bir vergi tasarımında dikkate alınmak zorundadır.

Tablo 5 Vergi ve Benzeri Yüklerin Etkisi

	Gelir Vergisi Stopajı	Harcama Vergileri	Düzenleyici Vergiler	Tahvil Tescil Ücretleri
Kredi	<i>Etkisiz</i>	<i>Negatif</i>	<i>Negatif</i>	-
DİBS	<i>Etkisiz</i>	<i>Etkisiz</i>	<i>Etkisiz</i>	<i>Negatif</i>
Mevduat	<i>Negatif</i>	<i>Negatif</i>	-	-
YP Mevduat	<i>Etkisiz</i>	Etkisiz	-	-
Dış kaynak	<i>Etkisiz</i>	<i>Etkisiz</i>	-	-
Kar	<i>Negatif</i>	<i>Pozitif</i>	<i>Negatif</i>	-
Faiz Marjı	<i>Negatif</i>	<i>Pozitif</i>	<i>Negatif</i>	-

4. Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye’de bankacılık faaliyetleri üzerindeki vergi ve benzeri yüklerin ekonomik etkileri araştırılmaktadır. Banka ve alternatif kurumlar betimsel verilerle karşılaştırılmış ve banka bazında 1990-2000 yıllarını kapsayan veri setiyle karlılık ve faiz marjları, kredi hacmi, DİBS portföyü, mevduat ve bileşimi ve dış kaynak, banka özellikleri, makroekonomik değişkenler ve vergi ve benzeri yüklerden oluşan açıklayıcı değişkenler ile tahmin edilmiştir. Bankaların, finansal kiralama şirketleri ve sigorta şirketlerinden daha ağır bir vergi yükümlülüğü altında olduğu gözlenmektedir. Bu yükümlülüklerin bir bölümünün banka aracılığıyla müşterilerden alındığı varsayılsa bile, banka aracılığıyla yürütülen finansal aracılık üzerindeki vergi yükünden kaynaklanan bir faaliyet daralması ortaya çıkmaktadır.

Vergi ve benzeri yüklerin daha spesifik olarak bankacılık faaliyetleri üzerindeki etkisi test edildiğinde önemli bazı ipuçlarına ulaşılmaktadır. Karlılık ve faiz marjı tahminlerinde harcama ve gelir vergilerinin etkisi farklı çıkmaktadır. Harcama vergilerinden kaynaklanan bir karlılık düşüşü muhtemel bir yansımadan dolayı ortaya çıkmazken, gelir vergisinin etkisi beklenenin aksine karlılık ve faiz marjı üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Bunun bir nedeni yasal olarak vergi mükellefi faiz elde eden mevduat sahibi olduğu halde gelir vergisinin en azından bir bölümünün banka üzerinde kalmasıdır. Düzenleyici vergilerin bir yaklaşıtırmı olarak tahminlere katılan mevduat munzam karşılıklarının etkisi ise hem kredi hacmi, hem de karlılık ve faiz marjı üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Harcama vergileri ve düzenleyici vergilerin kredi hacmi üzerinde olumsuz etkisi belirgin bir biçimde ortaya çıkarken, aynı etki DİBS üzerinde görülmemektedir. Toplam mevduat üzerindeki etkilerine bakıldığında, gelir vergisi stopajı ve harcama vergilerinin olumsuz etkisi ortaya çıkarken, yabancı para cinsinden tutulan mevduat üzerinde herhangi bir etki ortaya çıkmamaktadır. Benzeri şekilde yurtdışındaki bankalardan alınan krediler de vergilerden etkilenmemektedir.

Sonuç olarak, bankacılık faaliyetleri üzerindeki vergi ve benzeri yüklerin aracılık faaliyetlerini yükselterek bankacılık faaliyetlerini daralttığı ve karlılığı olumsuz etkilediği söylenebilir. Son dönemde gündeme gelen bankacılık reformu ile sermaye artırımı, birleşme-

lerin özendirilmesi ve MMK'ya faiz ödenmesi gibi önemli adımlar atılmıştır. Ancak beklenen olumlu sonuçların gerçekleşebilmesi için, bu önlemlerin bankacılık faaliyetleri üzerindeki VBY'de yapılacak düzenlemelerle tamamlanması gerekmektedir. Bu konu makroekonomik performans açısından da büyük önem taşımaktadır. Negatif net parasal pozisyon, tahsili gecikmiş alacaklar veya yeniden yapılandırılan borçların geri dönüşündeki düşüklük bankacılık sisteminde risk algılamasının yüksek kalmasına neden olmaktadır. Bu durum aynı zamanda yeterince yüksek olan faizlerin düşmesini önemli ölçüde engellemektedir. Sıkı maliye politikası önlemlerine rağmen reel faizlerin ve borç/GSMH oranının yüksekliği borç stokunun azalmasını engellemektedir. Bu durum sıkı maliye politikasının uzun süre devam edeceği ve bunun bankacılık ve reel sektör üzerinde daha fazla olumsuz etkiler yaratacağı anlamına gelmektedir. Yapılacak düzenlemelerin başlangıç etkisi kamu gelirlerini azaltıcı yönde beklenmekle birlikte, bankacılık faaliyetleri ve dolayısıyla reel sektördeki büyüme yoluyla ekonomik faaliyetleri genişleteceğinden orta ve uzun dönemde bu negatif etkinin ortadan kalkması beklenir. Bankacılık faaliyetleri üzerindeki VBY'nin azaltılmasının bütçe gelirleri üzerindeki etkisi büyük ölçüde reel sektöre yönelik diğer iyileştirmelere ve vergi idaresinin başarısına bağlıdır.

Dipnotlar

¹ Daha geniş bilgi için bkz. Pınar ve Sak (2002).

² Borsa işlem giderleri açısından Türkiye'de bankacılık sektörü mali yüklerinin diğer ülkelerle bir karşılaştırması Yayla ve Yaman (2002) tarafından yapılmış ve Türkiye'de bu yüklerin dünya ortalamasının üzerinde olduğu ortaya çıkmıştır.

³ Değişik ülke uygulamaları ile ilgili geniş bilgi için bkz. Aydın vd. (2000).

⁴ Türk vergi sistemi çerçevesinde banka aracılık faaliyetleri üzerindeki VBY Tablo 1'de özetlenmiştir.

⁵ Son dönemde yapılan düzenlemelerle piyasa oranının altında da olsa MMK'ya faiz ödenmektedir. Ancak ele alınan 1990-2000 döneminde faiz ödemesi yapılmamaktadır.

⁶ Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu dışında olduklarından ilgili primleri ödememelerinden kaynaklanan bazı küçük avantajları olmakla beraber, son dönemde yaşanan deneyimler bu kurumlar için de bir fon oluşturmaya zorunlu hale getirmiştir.

⁷ Bankalarla ilgili veriler TBB, makroekonomik değişkenler de TCMB kaynaklarından derlenmiştir.

⁸ Faiz marjı hesaplamalarında net faiz gelirleri kullanılmıştır. Döviz cinsinden sağlanan ve kullanılan kaynakların etkisini de dikkate almak için net kambiyo gelirlerinin dahil edildiği bir hesaplama da yapılmıştır (Buna göre hesaplanan faiz marjının ortalaması 0.09 ve standart sapması 0.05 çıkmıştır. Aradaki 2 puanlık fark muhtemelen ele alınan dönemdeki net kambiyo zararlarından kaynaklanmıştır). Tahminler benzer çıkmakla beraber, net kambiyo zararları hesaba katıldığında KRDTA'nın etkisi faiz marjları için de negatif ve anlamlı çıkmıştır.

⁹ Enflasyon oranını temsilen TÜFE alınmıştır. Tahminlerde enflasyon oranındaki geçmiş yıla göre değişimler ve Hodrick-Prescott yöntemiyle trendden arındırılmış seriler ayrı ayrı denenmiş ve benzeri sonuçlar elde edilmiştir. Burada raporlanan sonuçlar ikinci veriden elde edilenlerdir.

¹⁰ Kurumlar vergisi de ayrı bir değişken olarak denenmiş, ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Ancak bu verginin nihai kar üzerinden alındığı göz önüne alınırsa, geçmişte yapılan ekonomik işlemler üzerindeki etkisini yorumlamak zor görünmektedir. Bu yüzden vergilerin etkisi aracılık faaliyetleri sürecinde alınan vergilerle sınırlandırılmıştır.

¹¹ Bankanın karar alma süreçlerinde benzeri bir tartışma için bkz. Ersel (2002).

¹² Diğer bir neden TTÜ ile ilgili verilerden kaynaklanabilir. Bazı bankaların söz konusu verilerine ulaşamadığından bu değişken kısmi bir etkiyi test etmektedir.

¹³ Aynı değişkenin dış kaynak üzerindeki etkisi bu görüşü destekler yönde negatif çıktığı halde istatistiksel olarak anlamlı değildir.

¹⁴ YP mevduat tahmininde döviz tevdiat hesaplarına (DTH) ilişkin ağırlıklı faiz oranları da bir değişken olarak test edilmiş ancak anlamlı bir sonuç bulunamamıştır. Bunun nedeni YP mevduat tutma eğilimi DTH faizlerinden ziyade diğer makroekonomik koşullara bağlı olmasıdır.

Kaynakça

- Akça, H.A. (1991). Finansal Kiralama ve Türkiye’de Gelişimi, **HDTM Dergisi**, No.1.
- Amable, B. ve J-B. Chatelain (2001). “Can Financial Infrastructures Foster Economic Development?”, **Journal of Economic Development**, 64, 481-98.
- Aydın, A., P. Ataman Erdönmez, A. İnan ve B. Tulay (2000). “Bankacılıkta Mali Bünye Sorunları ve Yeniden Yapılandırmada Ülke Uygulamaları”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 32, Türkiye Bankalar Birliği.
- BDDK (2001a). **Yıllık Rapor 2001**.
- BDDK (2001b). **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı**.
- Bhattacharya, S., A. Boot ve A. Thakor (1998), "The Economics of Bank Regulation", **Journal of Money Credit and Banking**.
- Caminal, R. (1997), “Financial Intermediation and the Optimal Tax System”, **Journal of Public Economics**, 63(3), 351-82.
- Chamley, C. (1991), “Taxation of Financial Assets in Developing Countries”, **World Bank Economic Review**, 5, 513-33.
- Demirgüç-Kunt, A. ve H. Huizinga (1999). Determinants of commercial bank interest margins: some international evidence. **World Bank Economic Review** 13, 379–408.
- Demirgüç-Kunt, A. ve H. Huizinga (2001). “The Taxation of Domestic and Foreign Banking”, **Journal of Public Economics**, 79, 429-53.
- Eroğlu, Z.A.(2001). “Türk Bankacılık Sisteminde Kaynak Maliyeti”, **BDDK-MSPD Çalışma Raporları**, 2001/5.
- Ersel, H. (2002). “Macroeconomic Information and the Role of Banks in Its Transmission”, **Emerging Markets Finance and Trade**, 38 (4), 9-23.
- Granville, B. (2002). “Taxation of Financial Intermediaries as a Source of Revenue: Russia”, mimeo, WB.
- Hoffman, L., S.N. Poddar ve J. Whalley (1987), “Taxation of Banking Services under a Consumption Type, Destination Based VAT”, **National Tax Journal**, 40, 547-54.
- Honohan, P. (1994) “The Fiscal Approach to Financial Intermediation Policy”, Dublin: ESRI, mimeo.
- Honohan, P. (1999). “Designing the Taxation of Financial Intermediation”, mimeo, World Bank.
- Honohan, P. ve J. E. Stiglitz (1999), “Robust Regulatory Restraint”, mimeo, The World Bank.
- Honohan, P. (2002). “Avoiding the Pitfalls in Taxing Financial Intermediation”, mimeo, The World Bank.
- Huizinga, H. (1996), “Incidence of International Interest Withholding Taxes: Evidence from the LDC Loan Market”, **Journal of Public Economics**, , 435-51.
- Işık, İ. ve M.K. Hassan (2002). ”Technical, Scale and Allocative Efficiencies of Turkish banking Industry”, **Journal of Banking and Finance**, 26, 719-766.
- Kuntalp, E. (1988). **Finansal Kiralama Kanunu’na Göre Finansal Kiralama Tanımı ve Hükümleri**, TOBB Yayını, Ankara.
- Merrill, Peter and Chris R. Edwards (1996), “Cash-Flow Taxation of Financial Services”, **National Tax Journal** 49(3), 487-500.
- OECD (1998), **Indirect Tax Treatment of Financial Services and Instruments**.
- Özatay, F. ve G. Sak (2002a). “The 2000-2001 Financial Crisis in Turkey”, **Paper presented at the Currency Crisis Conference of the Brookings Institution**, May 2002, Washington, D.C.
- Özatay, F. ve G. Sak (2002a). “Financial Liberalization in Turkey: Why Was the Impact on Growth Limited?”, **Emerging Markets Finance and Trade**, 38 (5), 6-22.
- Pinar, A. ve G. Sak (2002). “Avrupa Birliği Kapsamında Devlet Yardımları ve Türkiye’de Kamu Bankacılığı Deneyimi Üzerine Gözlemler”, **17.Türkiye Maliye Sempozyumu’nda Sunulan Bildiri**, Fethiye.
- Sak, G. (1995), **Public Policies Towards Financial Liberalization: A General framework and An Evaluation of the Turkish Experience in the 1980s**, Ankara: CMBT Publications.
- TBB (1998). **TBB 40. Yıl Kitabı**. Güncellenmiş biçimi için bkz. <http://www.tbb.org.tr/turkce/40yil.htm>.
- TBB (2002a). **Bankaların Ödemekle Yükümlü Oldukları Vergilere İlişkin Rapor**. (Andersen)
- TBB (2002b). **Bankaların Fiskal ve Parafiskal Kaynak Aktarma Maliyetleri**. Price Waterhouse Coopers.
- Vural, M. (2000). Finansal Kiralama İşlemlerinde KDV Uygulaması, **Active**, Ekim-Kasım.
- Yayla, M. Ve S. Yaman (2002). “Bankacılık Sektöründe Mali Yükler: Türkiye’de ve Dünyada Borsa İşlem Giderleri”, **BDDK-MSPD Çalışma Raporları**, 2002/3.
- Zee, Howell (1998), “Taxation of Financial Capital in a Globalized Environment: The Role of Withholding Taxes”, **National Tax Journal** , 51(3), 587-600.

Ekler**Tablo 3. Ekonometrik Tahminde Kullanılan Değişkenler**

Değişken	Tanım
<i>ÖSTA</i>	Ödenmiş sermaye/Toplam Aktifler
<i>KRDTA</i>	Krediler/Toplam Aktifler
<i>DİBSTA</i>	Devlet İç Borçlanma Senetleri/Toplam Aktifler
<i>MEVTA</i>	Mevduat/Toplam Aktifler
<i>DIŞKAY</i>	Yabancı Bankalardan Alınan Krediler/Toplam Aktifler
<i>MMDKTA</i>	Mevduat ve Mevduat Dışı Kaynaklar/Toplam Aktifler
<i>AKTPAY</i>	Banka Aktifi/Toplam Sektör Aktifi
<i>MMK</i>	Mevduat Munzam Karşılıkları/Mevduat
<i>TOPVER</i>	Toplam Vergiler/Toplam Giderler
<i>GVVER</i>	Gelir Vergisi Stopajı/Toplam Giderler
<i>HARVER</i>	Harcama Vergileri/Toplam Giderler
<i>TTU</i>	Tahvil Tescil Ücretleri/Toplam Giderler
<i>FAİZTA</i>	Net Faiz Gelirleri/Toplam Aktifler
<i>KARTA</i>	Net Kar-Zarar/Toplam Aktifler
<i>DIBSFZ</i>	DİBS Faizi (Vadelere Göre Ağırlıklandırılmış)
<i>MEVFZ</i>	Mevduat Faizi (Vadelere Göre Ağırlıklandırılmış TL ve YP Faizi)
<i>KRDFZ</i>	Kredi Faizi (Ağırlıklandırılmış Kısa ve Uzun Vadeli)

Tablo 4 Betimsel Veriler

Değişkenler	Ortalama	St. Sapma
<i>ÖSTA</i>	0.06	0.07
<i>KRDTA</i>	0.41	0.10
<i>DİBSTA</i>	0.10	0.06
<i>MEVTA</i>	0.60	0.17
<i>DIŞKAY</i>	0.10	0.09
<i>MMDKTA</i>	0.73	0.11
<i>AKTPAY</i>	0.13	0.09
<i>MMK</i>	0.09	0.03
<i>TOPVER</i>	0.20	0.22
<i>GVVER</i>	0.05	0.07
<i>HARVER</i>	0.09	0.10
<i>TTU</i>	0.002	0.004
<i>FAİZTA</i>	0.11	0.06
<i>KARTA</i>	0.04	0.03
<i>DIBSFZ</i>	0.96	0.35
<i>MEVFZ</i>	0.78	0.11
<i>KRDFZ</i>	1.02	0.23

Tablo 6 Faiz Marjı ve Karlılık

	Faiz Marjı		Karlılık	
Sabit	0.19 (0.12)	0.26*** (0.10)	0.17** (0.07)	0.23*** (0.06)
<i>ÖSTA</i>	0.04 (0.14)	0.10 (0.13)	-0.12 (0.08)	-0.10 (0.08)
<i>KRDTA</i>	-0.008 (0.06)	0.004 (0.05)	-0.05* (0.03)	-0.056* (0.03)
<i>DİBSTA</i>	0.25*** (0.09)	0.23*** (0.08)	0.08* (0.05)	0.07* (0.05)
<i>MMDKTA</i>	-0.19* (0.10)	-0.25*** (0.08)	-0.16*** (0.05)	-0.21*** (0.05)
<i>BÜYÜME</i>	-0.0004 (0.001)	-0.0004 (0.0009)	0.0003 (0.0005)	0.0002 (0.0005)
<i>ENFVOL</i>	0.006** (0.0023)	0.0035* (0.002)	0.0033** (0.0013)	0.0023* (0.0013)
<i>AKTPAY</i>	-0.15** (0.06)	-0.11** (0.05)	-0.01 (0.03)	0.007 (0.03)
<i>MMK</i>	-0.42** (0.19)	-0.39** (0.16)	-0.53*** (0.10)	-0.57*** (0.10)
<i>TOPVER</i>	0.02 (0.03)		0.04** (0.02)	
<i>GVVER</i>		-0.34*** (0.07)		-0.10** (0.044)
<i>HARVER</i>		0.13** (0.06)		0.09** (0.04)
R^2 (Düzeltilmiş)	0.49	0.59	0.57	0.59
F (prob.)	10.2 (0.0001)	13.7 (0.0001)	14.0 (0.0001)	13.3 (0.0001)
χ^2 (d.f)(Heteros)	93.8 (9)	36.9 (10)	54.1 (9)	33.2 (10)
RSS (Std.D.)	0.13 (0.04)	0.10 (0.04)	0.04 (0.02)	0.04 (0.02)

Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir. Anlamlılık düzeyleri yüzde 10*, yüzde 5** ve yüzde 1*** ile işaretlenmiştir.

Tablo 7 Kaynak Kullanımı (Krediler ve DİBS)

	Kredi/Aktifler		DİBS/Aktifler	
Sabit	0.43*** (0.04)	0.42*** (0.04)	0.16*** (0.06)	0.16*** (0.06)
<i>ÖSTA</i>	0.19 (0.20)	-0.06 (0.21)	-0.18 (0.13)	-0.15* (0.09)
<i>BÜYÜME</i>	0.008*** (0.002)	0.008*** (0.002)	-0.004** (0.002)	-0.004** (0.002)
<i>ENFVOL</i>	0.05 (0.05)	0.06 (0.05)	-0.002 (0.007)	-0.0001 (0.006)
<i>MMK</i>	-0.68* (0.36)	-0.67* (0.36)	-0.014 (0.27)	-0.21 (0.25)
<i>KRDFZ</i>	0.02** (0.007)	0.02*** (0.007)		
<i>DİBSFZ</i>			-0.008 (0.05)	
<i>TOPVER</i>	-0.16** (0.06)		0.03 (0.04)	
<i>HARVER</i>		-0.32** (0.13)		
<i>GELVER</i>		0.24 (0.17)		
<i>TTU</i>				-5.9*** (1.5)
R^2 (Düzeltilmiş)	0.21	0.19	0.05	0.21
F (prob.)	4.86 (0.0003)	4.0 (0.0008)	1.89 (0.09)	4.92 (0.0003)
χ^2 (d.f)(Heteros)	18.2 (6)	38.6 (7)	15.2 (6)	25.2 (6)
RSS (Std.D.)	0.58 (0.08)	0.59 (0.09)	0.29 (0.06)	0.24 (0.05)

Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir. Anlamlılık düzeyleri yüzde 10*, yüzde 5** ve yüzde 1*** ile işaretlenmiştir.

Tablo 8 Kaynak Sağlama (Mevduat ve Dış Kaynak)

	Mevduat 1	Mevduat 2	YPMevduat	Dış kaynak
Sabit	0.46*** (0.09)	0.47*** (0.09)	-0.02*** (0.006)	0.03 (0.09)
<i>AKTPAY</i>	0.38** (0.15)	0.31** (0.15)	0.007 (0.008)	-0.23** (0.11)
<i>BÜYÜME</i>	-0.003 (0.002)	-0.0003 (0.002)	0.0004** (0.0002)	-0.001 (0.002)
<i>ENFVOL</i>	0.013** (0.006)	0.013** (0.06)	0.002*** (0.0003)	-0.002 (0.005)
<i>TLMEVFZ</i>	0.08*** (0.02)	0.09*** (0.02)	-0.0001** (0.00004)	
<i>TOPVER</i>	-0.31*** (0.06)			
<i>HARVER</i>		-0.35** (0.16)	0.01 (0.01)	0.18 (0.13)
<i>GELVER</i>		-0.63*** (0.20)	-0.02 (0.02)	0.06 (0.16)
<i>DIBSM2Y</i>				0.11*** (0.04)
R^2 (Düzeltilmiş)	0.57	0.59	0.74	0.13
F (prob.)	23.8 (0.0001)	22.1 (0.0001)	19.3 (0.0001)	3.17 (0.008)
χ^2 (d.f)(Heteros)	35.8 (5)	25.5 (6)	16.2 (6)	26.6 (6)
RSS (Std.D.)	1.0 (0.11)	0.95 (0.11)	0.0004 (0.004)	0.63 (0.09)

Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir. Anlamlılık düzeyleri yüzde 10*, yüzde 5** ve yüzde 1*** ile işaretlenmiştir.

Yeniden Değerlendirme Oranın Finansal Analiz Üzerindeki Etkisi

Musa Arda* - M. Cengiz Gögebakan*

Giriş

Finansal analiz; genel olarak işletmelerin mali durumunun ve faaliyet sonuçlarının, finansal açıdan yeterli olup olmadığını saptamak ve geleceğe yönelik tahminlerde bulunabil-meye yönelik, mali tablolarda yer alan hesaplar arasındaki ilişkilerin ve bunların yıllar içindeki gelişmelerinin, uzman kişilerce incelenmesidir.

İşletmelerin;

- Yükümlülüklerini yerine getirmesi,
- Yeterli karlılık seviyesine ulaşması,
- Likidite durumu,
- Finansman yapısı,
- Mali tabloların, firmaların faaliyetlerini yansıtmaması,

konuları hakkında fikir verme amacıyla, gerek işletme sahiplerinin gerekse kredi sağlayan kuruluşların başvurdukları en önemli yöntemlerin başında, finansal analiz yöntemi gelmekte-dir.

Özellikle kredi veren kuruluşların, kredi talebinde bulunan firmalar için yaptıkları kre-di değerliliğinin belirlenmesi çalışmasında başvurdukları yöntem, kantitatif (sayısal) değerlendirmeler ve bunların finansal analizlerinden oluşmaktadır.

Kredi değerliliğinin belirlenmesi açısından son derece önemli olmakla beraber; mali tabloların anlamsız rakam yığınları olmasına neden olan enflasyonun sürekliliği ve oransal yüksekliği, finansal analiz çalışmalarının sağlıklı bir şekilde yapılmasının ve yorumlanma-sının önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Bu amaçla, mali tablo düzenleme prensipleri-nin uygulanması ve tabloların gerçekleri gösterir şekilde mali analize uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

Enflasyonist ortamın neden olduğu gerçeği yansıtmayan mali tabloların, kredi veren kuruluşların yaptığı finansal analiz çalışmalarında olumsuz etkileri bulunmaktadır.

Enflasyon ortamında oluşturulan mali tablolar, işletmelerin mali yapıları üzerinde sağlıklı değerlendirme yapılmasına olanak tanımamaktadır. “Alacaklar, borçlar, maddi duran varlıklar, amortismanlar, karşılıklar, ihtiyatlar, ortaklara dağıtılmayan karlar vb kalemler”, enflasyon oranında erimekte ve bilançoda maliyet değerleriyle yer almaları nedeniyle gerçek değerlerini göstermemektedir.

* Pamukbank T.A.Ş. Kredi Risk Yönetimi Bölümü.

Enflasyonun mali tablolar üzerinde neden olduğu çarpıklıkları kısmen de olsa gidermek ve neden olduğu sorunları hafifletmek için, çeşitli enstrümanlar (yeniden değerlendirme, son giren ilk çıkar (LIFO), azalan bakiyeler usulü amortisman, maliyet bedeli arttırımı v.b) geliştirilmiştir.

Yukarıda belirtilen, enstrümanlar içerisinde yeniden değerlendirme fonu uygulaması;

- Ülkemizdeki yüksek enflasyon ortamına rağmen mali tablolarda, enflasyon muhasebesi ilkelerinin uygulanmaması nedeniyle,
- Rakamları karşılaştırma ve yorumlama sorununun, kısmen de olsa giderilmesine yönelik olan,

bir çeşit “evalüasyon” işlemidir. Ancak söz konusu işlem, sadece amortisman tabi iktisadi kıymetlerin yeniden değerlendirilmesini kapsamından dolayı, dar kapsamlı bir düzeltme aracı mahiyetindedir.

Bu eksikliği gidermek için, birçok analistin uyguladığı çözüm yöntemi, bilançoları dövize endekslemek ya da enflasyon oranları ile eskale etmekten geçmektedir. Bu durumda da, mali tablolara 1 Ocak – 31 Aralık dönemi döviz kurları ve/veya enflasyon oranları uygulanmak suretiyle mali tablolar güncel-reel değerlere ulaştırılmaya çalışılmaktadır.

Yeniden Değerleme Fonu uygulaması; İşletmelerin mali tablolarında yer alan amortisman tabi sabit kıymetlerin; defter değeri ile – *satın alma değerleri* – reel değerleri – *güncel değerleri* – arasındaki farkı kapatmak ve karşılaştırılabilir bir duruma getirmek amacı taşımaktadır.

Bu şekilde; sabit kıymetlerin değerleri güncel hale getirilmeye çalışıldığından, değeri yükselen iktisadi kıymet üzerinden ayrılacak amortisman payı da artacaktır. Sonuç olarak işletme, amortisman tabi sabit kıymetlerin değer artışını mali tablolara yansıtabilmektedir.

Finansal analiz çalışmasında yeniden değerlendirme uygulaması, uygulanan değerlendirme oranına bağlı olarak önemli bir rol oynamaktadır.

Özellikle maddi duran varlık ağırlıklı çalışan imalat işletmelerinin maddi duran varlıklarının (amortismanlar da dahil olmak üzere) gerçek güncel değerlerinin yansıtılmasında sorunlar yaşanmaktadır. Bu işletmelerin maddi duran varlıklarının, “yeniden değerlendirme” yapılması suretiyle güncel değerlerine yaklaştırılmasına çalışılmaktadır. Ancak bu değerlendirme, gerçeği yansıtmaktan çoğu zaman uzak kalabilmektedir.

Yeniden Değerleme Oranının (YDO) Yıllar İtibariyle Gelişimi

Ülkemizde uzun yıllardır yaşanan enflasyonist ortam, mali ve ekonomik göstergeleri ortak bir payda altında güncelleştiren bir katsayı ile güncelleştirme gereği doğurmuştur. Enflasyon muhasebesi uygulamasının da kısmen yasallaştığı ülkemizde (Sermaye Piyasası Kurulu’na kayıtlı şirket bilançoları, 2003 yılından itibaren enflasyon muhasebesine tabi olacaktır) bu ihtiyaç, yeniden değerlendirme oranı kullanılarak giderilmeye çalışılmaktadır.

Yeniden değerlendirme oranı; yeniden değerlendirme yapılacak yılın Ekim ayında (Ekim ayı dahil) bir önceki yılın aynı dönemine göre, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE)’nin yayımladığı 12 aylık TEFE endeksinde meydana gelen ortalama fiyat artış oranıdır. Ekim aylarında ilan

edilen oran, yıl sonunda uygulandığı için, geçmiş dönemlerin etkisini taşımaktadır. Nitekim mali tablolar, döviz kurları ile eskale ederken de, 1 Ocak – 31 Aralık ortalamaları ve 31 Aralık gününün kurları baz alınmaktadır.

Oysa ki yeniden değerlendirme oranı, yukarıda belirtilen tarih aralığına göre (*Ekim – Ekim*) belirlenince, mali tabloların kapsadığı 1 Ocak – 31 Aralık dönemi ile önemli bir uyumsuzluğu içinde barındırmaktadır.

Nitekim, yıllar içinde uygulanan yeniden değerlendirme oranı, ile enflasyon oranları ve döviz kuru gelişimlerinin birlikte incelendiğinde; bu göstergeler arasında uyumsuzluk ve tutarsızlıklar olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Yeniden Değerleme Oranının (YDO) Yıllar İtibariyle Gelişimi

Yıllar	USD Artışı (%) (Aralık – Aralık)	TEFE (%) (Özel İmalat Sanayi) (Aralık – Aralık)	YDO (%) (12 Aylık Ort. Göre)
1997	90,5	85,4	80,4
1998	52,2	53,6	77,8
1999	71,9	59,7	52,1
2000	24,2	33,6	56,0
2001	116,9	94,5	53,2
2002	6,7	27,7	59,0
Kümülatif Değişim Toplamı (1997 = 100)	1.333,0	1.402,0	1.754,0
Yıllık Ortalama Değişim Oranı (Geometrik)	56,0	57,0	63,0
Kümülatif Değişim Toplamı (2000 = 100)	187,0	230,0	280,0
Yıllık Ortalama Değişim Oranı (Geometrik)	42,0	49,0	56,0

Kaynak: : DİE; TCMB

TEFE ile yeniden değerlendirme oranı arasındaki uyumsuzluğun tek nedeni; bu iki değer oluşumunda, kapsanan zaman dilimlerinin farklı olmasıdır. Bu durumda, enflasyonist ortamda oluşan mali tablolar; hangi kriter ile güncellenirse güncellensin, sağlıklı sonuçlar alınmayacaktır.

Oran analizi yönteminin eksikliklerini kısmen de olsa giderebilmek için, bir de trend analizi yapılmaktadır. Nitekim, kredi veren kuruluşlar açısından farklı uygulamalar olmakla beraber, finansal analiz çalışmaları genellikle firmaların 3 yıllık mali tabloları üzerinden yapılmaktadır. Bu şekilde firmanın son üç yıllık periyottaki performansı incelenerek kredi değerliliği belirleme çalışmaları yapılmaktadır.

Ancak, yukarıdaki tablo incelendiğinde, yıllar itibariyle gerçekleşen TEFE oranı ile yeniden değerlendirme oranının dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Bu durum 3 yıllık mali tablolar üzerinden analiz çalışması yapanlar açısından çeşitli sakıncaları beraberinde getirmekte, işletmelerin mali rasyolarının kompozisyonunu her sene değiştirmektedir.

Örneğin 2001 ve 2002 yılı TEFE ve yeniden değerlendirme oranları incelendiğinde, her iki sene için mali rasyolarda farklı sonuçların olduğu görülecektir. Yüzde 53,2 olarak

belirlenen 2001 yılı yeniden değerlendirme oranının, yüzde 94,5 olarak TEFE'nin gerisinde kalması, bu yıl içinde işletmelerin maddi duran varlıklarının değer kaybını karşılamaya yeterli olmamıştır.

Buna karşın yüzde 59 olarak belirlenen 2002 yılı yeniden değerlendirme oranının, yüzde 27,7 olarak gerçekleşen TEFE oranının üzerinde olması, bu yıl içinde işletmelerin maddi duran varlıklarının olması gerekenden daha fazla değerlendirilmesine neden olmuştur.

İşletme bilançolarının bir hesap dönemi sonunda işletmenin varlık ve kaynaklarının bir “resmi” olduğu dikkate alındığında; maddi duran varlıklar kaleminin gerçekten uzak bir değerle güncellenmesinin anlamsızlığı ve yetersizliği ortaya çıkmaktadır.

Yeniden Değerleme Oranının İşletmenin Mali Rasyoları Üzerindeki Etkisi

2001 yılı Yeniden Değerleme Oranının, 2001 yılında gerçekleşen döviz kuru ve TEFE artışlarının altında olması ve amortisman tabi maddi duran varlıkların bu şekilde yeniden değerlemeye tabi tutulması, işletmenin mali rasyolarının olduğundan daha kötü bir görüntü vermesi sonucunu doğuracaktır.

Tablo 2: YDO < TEFE olduğu durumda ;

Rasyolar	Rasyoların Durumu	Analiz Sonucu
a) Maddi Duran Varlıklar / Toplam Aktifler	Düşük	Olumsuz
b) Maddi Duran Varlıklar / Özsermaye	Düşük	Olumsuz
c) Kısa Süreli Borçlar / Toplam Pasifler	Yüksek	Olumsuz
d) Kısa Süreli Borçlar / Özsermaye	Yüksek	Olumsuz
e) Uzun Süreli Borçlar / Toplam Pasifler	Yüksek	Olumsuz
f) Uzun süreli Borçlar / Özsermaye	Yüksek	Olumsuz
g) Toplam Borçlar / Toplam Pasifler	Yüksek	Olumsuz
h) Toplam Borçlar / Özsermaye	Yüksek	Olumsuz
i) Özsermaye / Toplam Aktifler	Düşük	Olumsuz
j) Aktif Artışı	Düşük	Olumsuz

Buna karşın, 2002 yılı yeniden değerlendirme oranının, yine 2002 yılında gerçekleşen Döviz kuru ve TEFE artışlarının üzerinde olması ve amortisman tabi maddi duran varlıkların bu şekilde yeniden değerlemeye tabi tutulması; işletmelerin mali rasyolarının, olduğundan daha iyi bir görüntü vermesi sonucunu doğuracaktır. Ve yapılan kredi analizi firma açısından olumlu sonuçlanabilecektir.

Tablo 3: YDO > TEFE olduğu durumda ;

RASYOLAR	Rasyoların Durumu	Analiz Sonucu
a) Maddi Duran Varlıklar / Toplam Aktifler	Yüksek	Olumlu
b) Maddi Duran Varlıklar / Özsermaye	Yüksek	Olumlu
c) Kısa Süreli Borçlar / Toplam Pasifler	Düşük	Olumlu
d) Kısa Süreli Borçlar / Özsermaye	Düşük	Olumlu
e) Uzun Süreli Borçlar / Toplam Pasifler	Düşük	Olumlu
f) Uzun süreli Borçlar / Özsermaye	Düşük	Olumlu
g) Toplam Borçlar / Toplam Pasifler	Düşük	Olumlu
h) Toplam Borçlar / Özsermaye	Düşük	Olumlu
i) Özsermaye / Toplam Aktifler	Yüksek	Olumlu
j) Aktif Artışı	Yüksek	Olumlu

Sonuç

Ülkemizin içinde bulunduğu enflasyonist ortamın, mali tablolar üzerinde neden olduğu çarpıklıkları gidermeye yönelik, çeşitli uygulamaların gerek şirket yönetimi gerekse kredi veren kuruluşlar açısından sağlıklı bir finansal analiz çalışmasının yapılması konusunda yeterli olmamaktadır.

Yukarıdaki örneklemelerden de görüleceği üzere, uzun yıllardır süregelen ve yüksek iniş-çıkışlar gösteren enflasyon ortamında; mali tabloların analiz edilmesi ve doğru sonuçlar ifade etmesi için geliştirilen Yeniden Değerlendirme Fonu uygulaması, bu amaca tam olarak hizmet etmemektedir.

Sağlıklı bir finansal analiz konusunda “enflasyon muhasebesi”nin gerekli olduğu görülmektedir. Enflasyon muhasebesi, enflasyonun işletmeler üzerinde etkisini giderecek şekilde bilgilerin ortaya çıkması, işletme tarafından ileriye yönelik doğru karar alınması ve kredi analistlerince sağlıklı bir finansal analiz çalışmasının yapılmasına olanak sağlayacaktır.

Kaynakça

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve TC Merkez Bankası kaynaklarından yararlanılmıştır.

Yeni Medeni Kanun Hükümlerine Göre Yabancı Para İpoteği

Prof. Dr. Safa Reisoğlu

Türkiye Bankalar Birliği tarafından 3 Mayıs 2003 tarihinde Abant'ta düzenlenen "Bankacılık Uygulamasında Güncel Hukuki Sorunlar" konulu konferansta Prof. Dr. Safa Reisoğlu tarafından sunulan Tebliğ aşağıda yer almaktadır.

Giriş

Taşınmaz rehninin bir türü olan ipotek hakkı, mevcut veya henüz doğmamış olmakla beraber doğması kesin veya olası bulunan bir alacağı güvence altına alan, alacak vaktinde ödenmediği takdirde alacaklıya ipotekli taşınmazın satış bedelinden alacağını elde etme olanağını veren, alacağa bağlı (fer'i), sınırlı bir ayni haktır. (Medeni Kanun (MK.) md. 881, 873).

Alacağın zamanında ödenmemesi halinde, ipotekli taşınmazın mülkiyetinin alacaklıya geçeceğini öngören sözleşme hükmü geçersizdir (MK. md. 873/2).

I. Yabancı Para İpoteği Açısından, İpoteğe İlişkin Bir Kısım Genel Kurallar

Yabancı para ipoteğini düzenleyen yasal hükümlerin değerlendirilmesine geçmeden önce, ipoteğe ilişkin bir kısım genel ilke ve kurallara ana çizgileriyle değinmemiz, konunun kendi kapsamında açıklanmasını ve tartışılmasını kolaylaştıracaktır.

1. İpotek Hakkının Kurulması

İpotek hakkı, bu hakkın kurulmasına ilişkin resmi şekilde düzenlenmiş sözleşme ve bu sözleşme uyarınca, taşınmazın malikinin yazılı talebi üzerine, tapu siciline yapılacak tescil ile tesis edilir (MK. md. 856; 1013; 1021; 1022). İpotek sözleşmesi, resmi şekilde (Tapu Kanunu md. 26 da öngörüldüğü üzere) tapu memuru tarafından düzenlenir.

2. İpotek Hakkına Konu Olabilecek Taşınmazlar

a) İpotek hakkına, sadece, özel hukuk hükümlerine tabi olan ve tapu sicilinde kayıtlı bulunan taşınmazlar konu olabilir (MK. md. 853).

b) İpotek hakkına konu olabilecek taşınmazlar (MK. md. 704 ve 998 uyarınca),

1) Arazi, 2) Tapu kütüğünde ayrı sayfaya kaydedilen bağımsız ve sürekli haklar ve 3) Mülkiyeti kat mülkiyetine çevrilmiş taşınmazlarda, kat mülkiyeti kütüğüne kayıtlı bağımsız bölümlerdir.

Tapu kütüğünde ayrı sayfaya kaydedilebilecek bağımsız ve sürekli haklardan amaç, bir taşınmaz veya sadece belirli bir kişi yararına kurulmamış olan, bu sürede devredilebilen ve süresiz veya en az otuz yıl süreli olarak tesis edilmiş bulunan (MK. md.998) kişiye bağlı irtifak haklarıdır. Medeni Kanunumuzda, bağımsız ve sürekli bir nitelik taşıyorsa, hak sahibinin talebi üzerine tapu sicilinde ayrı bir sahifeye "taşınmaz" olarak kaydedilebilecek irtifak hakları olarak, "üst hakkı" (MK. md.826 vd.) ve "kaynak hakkı" (MK. md. 837) düzenlenmiştir.

Uygulamada, bir taşınmazın altında veya üstünde yapı yapmak yetkisini veren "*üst hakkı*" genellikle kamu malları üzerinde (Bk. MK. md. 999) kurulmaktadır. Üst hakkının kamu arazisi üzerine kurulmuş olması, onun ipotek hakkına konu olmasını önlemez (MK. md. 835). Ancak, belli bir süre için kurulabilen üst hakkı sürenin bitmesi veya diğer bir sebeple sona erince (MK. md. 836, 831-833), tapu sicilindeki sayfa kapatılır, yapılar arazinin bütünleyici parçası olur, üst hakkı üzerindeki ipotek hakları da sayfanın kapatılmasıyla birlikte sona erer (MK. md. 828,853/1).

c) İpotek hakkı, tapu kütüğünde ayrı bir sahife işgal eden taşınmazın tamamı üzerinde kurulabilir. Bir arazinin büyüklüğü ve değeri ne olursa olsun, belli bir parçası üzerinde (o parça, tapu siciline ayrı bir taşınmaz olarak kaydedilmedikçe) ipotek tesis edilemez (MK. md. 854/2).

d) Paylı (müşterek) mülkiyet söz konusuysa, paydaşlardan her biri kendi payı bakımından malik hak ve yetkilerine sahiptir. Böylece, paydaşlar kendi paylarını ipotek edebilirler (MK. md. 688/3; 857/1).

Doğaldır ki, belli bir pay üzerinde daha önce ipotek hakkı kurulmuşsa, paydaşlar malın tamamını rehnedemezler (MK. md. 857/2). Elbirliğiyle (iştirak halinde) mülkiyet durumunda, ortakların belirlenmiş bir payı olmadığından, elbirliğiyle mülkiyete konu taşınmaz, ancak bütün olarak ve maliklerin tamamı adına, tamamının onayıyla (talebiyle) ipotek edilebilir (MK. md. 858/3).

3. İpotek Hakkına Konu Olacak Taşınmazın Belirli Olması

a) İpotek hakkı, tapu sicilinde kayıtlı, belli bir taşınmaz üzerinde kurulabilir (MK. md. 854/1). İpotek hakkıyla kayıtlanacak taşınmazın borçluya ait olması gerekmez.

b) Birden çok taşınmazın aynı alacak için güvence oluşturması, ipotek edilmesi isteniyorsa, ipotek hakkı, ilke olarak, her taşınmaz, alacağın belli bir miktarını garanti edecek şekilde tesis edilir. İpotek kurulurken, bu miktar belirtilmemişse, tapu idaresi, re'sen, güvenceyi taşınmazların her birine değeri oranında dağıtır. (MK. md. 855).

c) Birden çok taşınmazın, güvence bölünmesi yapılmaksızın, aynı alacağın tamamını garanti edecek şekilde ipotek hakkıyla kayıtlanması, İstisnai olarak, ancak taşınmazların tamamının aynı malike ait olması veya borçtan müteselsilen sorumlu olanların mülkiyetinde bulunması halinde mümkündür. (MK. md. 855/1).

4. İpotek Hakkının, İlke Olarak, Türk Parası Özerinden Kurulabilmesi

İpotek hakkı, eski Medeni Kanunumuza 14.11.1990 tarih ve 3678 sayılı Kanunla eklenen madde 766a'ya kadar, taşınmazın güvence oluşturacağı alacak miktarı "Türk parasıyla

gösterilmek" kaydıyla tesis olunabiliyordu. Bir "yabancı para borcu" söz konusu olsa dahi, yabancı para üzerinden ipotek hakkı tesis etmek mümkün değildi.

1990'da Medeni Kanunumuza eklenen md. 766/a ile, istisnai olarak "vadesi beş yıl ve daha fazla olan dış kaynaklı krediler için" yabancı para üzerinden taşınmaz rehni kurulabileceği kabul edildi.

1 Ocak 2002'de yürürlüğe giren yeni Medeni Kanunumuzda da, taşınmaz rehninin "Türk parası üzerinden kurulacağı" ana ilkesi korunmakla birlikte (MK. md. 851/1), aşağıda ayrıntılarıyla inceleyeceğimiz üzere, yabancı para üzerinden taşınmaz rehni kurulabilme olanağı (önceki madde 766a'ya göre ciddi ölçüde genişletilerek) benimsendi (MK. md. 851/2-4).

5. İpoteğin “Anapara İpoteği” veya “Üst Sınır İpoteği” Olarak Kurulabilmesi

a) Anapara ipoteği

İpotek belli bir alacağı güvence altına almak için kuruluyorsa, "anapara ipoteği" tesis edilecektir (MK. md. 851). Anapara ipoteği ile, anaparanın yanında, takip giderleri, gecikme faizi, iflasın açıldığı veya rehlin paraya çevrilmesinin istendiği tarihe kadar muaccel olmuş üç yıllık faiz ile son vadeden başlayarak işleyen faiz güvence altına alınmış olacaktır. (MK. md. 875).

Anapara ipoteğinin kurulması halinde, borçlu resmi sözleşmede borç ikrarında bulunduğu, ipoteğin paraya çevrilmesi söz konusu olduğunda, borçluya, ipotekli taşınmaz üçüncü bir şahsa aitse taşınmazın malikine, doğrudan doğruya "icra emri" gönderilecektir. (İç. ve İfl. Kan. md. 32,38). Anapara ipoteği belli bir alacağı garanti ettiğinden, alacak ödendiğinde, ipotek hakkı (tapu sicilinde gözükmeye devam etse dahi) sona erecektir. Borçlunun alacaklıya başka bir borcu varsa, sona eren ipotek bu borcun güvencesini oluşturmayacaktır. Banka uygulamasında, anapara ipoteği, karz akdi kapsamında verilmiş kısa, orta veya uzun vadeli nakdi kredileri güvence altına almak için kurulmaktadır.

b) Üst sınır ipoteği

Alacağın miktarı belli değilse, doğması kesin veya olası bulunan alacakları güvence altına almak için ipotek kurulacaksa, bir "üst sınır ipoteği" diğer bir ifadeyle "maksimal ipotek" tesis edilebilecektir. (MK. md. 851; 881).

Üst sınır ipoteği ile, doğmuş ve doğacak tüm alacaklar güvence altına alınabilir. İpotekle sağlanacak güvencenin üst sınırı, taraflarca, ipotek kurulurken resmi sözleşmede belirlenir ve tapu sicilinde (kütükte) gösterilir.

Üst sınır ipoteğinde, anapara ipoteğinden farklı olarak, alacaklının bütün istemleri (anapara, temerrüt faizi, akdi faiz, takip giderleri) bu üst sınırın aşmayacak bir şekilde güvence altına alınmış olur (MK. md. 851/1).

Kanaatımızca, belli bir alacağı ve doğmuş ve doğacak diğer alacakları kapsayacak bir şekilde de üst sınır ipoteği kurulabilir. Bu takdirde, belli alacağın sona ermesi halinde ipotek, bu üst sınır kapsamında doğmuş ve doğacak diğer alacakları garanti etmeye devam eder. Belli alacağın ödenmiş olması, üst sınırın o miktar için indirilmesi (derecenin o miktar için boşalması) sonucunu doğurmaz.

Banka uygulamasında, cari hesap şeklinde çalışan kredilerde, teminat mektubu, kefalet gibi olası bir riskin garanti edildiği gayrinakdi kredilerde, bankanın muhtemel alacağı üst sınır ipoteği ile garanti edilmektedir. Zira, bu durumlarda belli bir alacak olmadığı için "anapara ipoteği" kurulması olanağı yoktur. Cari hesap şeklinde çalışan kredilerde, Ticaret Kanunu Kan. md. 95'de belirtildiği üzere, "Cari hesabın kesilmesinden önce, taraflardan hiçbiri alacaklı veya borçlu sayılmaz. Tarafların hukuki durumunu ancak sözleşmenin sonunda hesabın kesilmesi belirler".

6. İpoteğin Belli Sabit Bir Derecede Kurulması ve Derece Sisteminin Özellikleri

a) Genel olarak sabit dereceler sistemi

Taşınmaz rehnine ilişkin olarak. Türk hukukunda "sabit dereceler sistemi" kabul edilmiştir. (MK. md. 870 vd.)-Bu sistemde, ipotek, belli-sabit bir derece işgal ederek kurulur ve bulunduğu derecenin ifade ettiği güçle, o derecenin miktar ve sırasıyla alacağı garanti eder. (MK. md. 870/1). İpotek hakları, kendi aralarında, kuruldukları tarihe göre değil, bulundukları dereceye göre öncelik (sıra) alırlar.

Birden çok ipotek hakkı tesis edilmişse, derecelerın büyüklüğünün (ipotek ile güvence altına alınan miktarın) eşit olması gerekmez. İpotek kurulurken, işgal edeceği derecenin büyüklüğünü taraflar belirler. Ancak, ipotek bir defa kurulunca, kurulduğu derece sabitleşir. Sabitleşen derece, daha sonraki derecelerde bulunan ipotekli alacakların rızası olmaksızın büyütülemez. Böylece, örneğin 1. derecede 100 milyar TL için A lehine bir ipotek tesis edilmişse, 2. derecede de B yararına kurulmuş 50 milyar TL'lik bir ipotek mevcutsa, B'nin onayı olmadan 1. derecedeki ipotek büyütülemez, 150 milyar TL'ye çıkartılamaz.

b) Boşalan derecede yeni bir ipotek hakkının kurulabilmesi

Taşınmaz birden çok ipotek hakkıyla kayıtlanmışsa ve daha sonra ipotek haklarından biri terkin edilmişse, ilke olarak, (serbest dereceden istifade hakkına ilişkin kurallar saklı kalmak üzere) sonraki sırada yer alan ipotekli alacaklı, boşalan dereceye geçmez (MK. md. 871/1). Malik, boşalan derecede, o derecenin miktarıyla sınırlı olarak, yeni bir ipotek hakkı tesis edebilir. (MK. md.871/2).

c) Önceki bir derecenin boş bırakılabileceği

Taşınmazın maliki, önceki bir dereceyi (miktarını tapu sicilinde belirterek) boş bırakıp, daha sonraki bir derecede ipotek tesis edebilir. (MK. md. 870/2). Örneğin, 1. derece 800 milyar TL için boş bırakılıp, 2. derecede 200 milyar TL'lik bir ipotek hakkı kurulabilir. Bu durumda, malik, daha sonra 800 milyar TL'nı aşmamak kaydıyla, boş bulunan 1. derecede ipotek hakkı tesis edebilir.

d) Serbest dereceden istifade hakkı

aa) Boşalan dereceden sonraki sırada yer alan ipotekli alacaklının yararlanabilmesi, diğer bir ifadeyle boşalan dereceye geçebilmesi, resmi şekilde yapılmış bir "serbest dereceden istifade" sözleşmesinin varlığına bağlıdır (MK. md. 871/3). Bu sözleşme, çok kere, ipotek kurulurken, ipotek sözleşmesinin içinde yer almaktadır. Bu sözleşmenin, ipotek tesis edildikten sonra, taşınmazın maliki ile ipotekli alacaklı arasında yapılması da mümkündür. Bu takdirde, uygulamada, sözleşme resmi şekilde noterde yapılmaktadır.

bb) Sözleşmeden doğan serbest dereceden istifade (boşalan dereceye geçme) hakkı, ipotekle güvence altına alınan alacak devredildiği takdirde, bu hak alacağı izliyerek ipotek hakkıyla birlikte devredilmiş olur.

cc) Serbest dereceden istifade hakkını öngören sözleşmede, bu hakkın kapsamı da belirtilmelidir. Bu hak, sadece boşalan belli bir dereceye (örneğin 2. dereceye) geçme şeklinde tanınabileceği gibi, boşalan bütün derecelerden sürekli yararlanma şeklinde de öngörülebilir.

dd) Boşalan dereceye geçme, doğaldır ki, ancak, boşalan derecenin miktarıyla sınırlıdır. Örneğin, 200 milyar TL için kurulmuş 2. derece boşalmışsa, 500 milyar TL için tesis edilmiş 4. derecedeki ipotek, ancak 200 milyar TL'lik kısmı için 2. dereceye geçecek, 300 milyarlık bölümü 4. derecede kalacaktır. Bu suretle, bu geçişten S. derecedeki ipotekli alacaklı zarar görmeyecektir.

ee) Serbest dereceden istifade hakkı veren sözleşme, sözleşmeye taraf olan taşınmazın maliki ile ipotek hakkı sahibi arasında borç doğuran bir hukuki işlemdir. Bu işlem uyarınca, ipotekli alacaklı, malikten boşalan dereceye geçmesinin sağlanmasını isteme hakkına sahiptir, malik de ipotekli alacaklının boşalan dereceden yararlanması için tapu da talepte bulunmak borcu altındadır. Malik, mevcut serbest dereceden istifade sözleşmesine rağmen, boşalan derecede üçüncü bir şahıs yararına bir ipotek hakkı kurarsa, bu ipotek geçerlidir. Serbest dereceden yararlanma hakkına sahip ipotekli alacaklı, sözleşmeden doğan bu talep hakkını, boşalan derecede lehine ipotek tesis edilmiş kişiye karşı ileri süremez. Aynı şekilde, taşınmazın mülkiyet hakkı üçüncü bir şahsa devredilirse, yeni malik ipotekli alacaklının serbest dereceden istifade sözleşmesinden doğan talep hakkıyla bağlı değildir.

İpotekli alacaklının serbest dereceden istifade hakkının, üçüncü kişilere, boşalan derecede yararına ipotek tesis edilmiş şahsa ve/veya taşınmazın yeni malikine karşı ileri sürülebilmesi, bu hakkın MK. md. 871/3 uyarınca tapu siciline şerh edilmesine bağlıdır. Serbest dereceden istifade hakkı tapu siciline şerhedilirse, bu şerh ile, sözleşmeden doğan "boşalan dereceye geçme" hakkı "aynı bir etki" kazanır, boşalan derecede yararına ipotek tesis edilmiş olan üçüncü şahsa karşı ileri sürülebilir, üçüncü şahıs yararına tesis edilmiş ipotek haklarının terkinin istenebilir. Şerh ile, aynı zamanda, malikin borcu, "eşyaya bağlı borca" dönüşür, taşınmazın yeni malikleri de, malikin serbest dereceden istifade hakkını veren sözleşmeden doğan borçlarını yerine getirmekle yükümlü olur.

Serbest dereceden istifade sözleşmesinden doğan talep haklarının tapu siciline şerhedilebilmesi için, sözleşmede, bu hakları şerhedileceğinin öngörülmesi ve taşınmaz malikin yazılı şerh talebinde bulunması gerekir.

ff) Bir derecenin boşalması halinde, serbest dereceden istifade sözleşmesi uyarınca, sonraki sırada yer alan, ipotekli alacaklının boşalan dereceye geçmesi ancak taşınmaz malikin yazılı tescil talebi üzerine mümkün olacaktır. Tapu memurunun, serbest dereceden istifade hakkı şerhedilmiş olsa dahi, ipotegi, kendiliğinden (re'sen) veya ipotekli alacaklının talebi üzerine boşalan dereceye geçirme hakkı yoktur.

e) Satış bedelinin alacaklıların sırasına göre dağıtılması

Borç zamanında ödenmediği takdirde, ipotekli taşınmaz paraya çevrilecek ve alacaklılar, satış bedelinden alacaklarını sıralarına göre elde edeceklerdir. (MK. md. 873/1, 874/1). Alacaklıların sıraları, ipotek derecesine göre belirlenecektir. İpoteğin tesis tarihi sıranın

belirlenmesinde dikkate alınmayacaktır. 1. derecedeki ipotekli alacağını elde ettikten sonra, şans bedelinden arta kalan kısmı yettiği ölçüde 2. 3. ve diğer derecelerdeki alacaklılara tahsis edilecektir. Örneğin, ipotekli taşınmaz paraya çevrildiğinde 600 milyar TL elde edilmişse, 1. derece 400 milyar TL, 2. derece 150 milyar TL, 3. derece 300 milyar TL için kurulmuşsa önce 1. derecedeki ipotekli alacaklıya 400 milyar, sonra 2. derecedeki alacaklıya 150 milyar ödenecek, 3. derecedeki alacaklı ise sadece 50 milyar TL alabilecektir.

f) Satış bedelinin aynı sırada bulunan alacaklılara alacakları oranında dağıtılması.

Medeni Kanunumuzun 874/2. maddesine göre, "Aynı sırada olan alacaklılar arasında o sıraya düşen satış bedeli alacakları oranında dağıtılır".

Burada önem taşıyan nokta, aynı sırada birden çok alacaklının mevcut olmasından ne anlaşılması gerektiğidir. Örneğin, malik 1. dereceyi 800 milyar TL için boş bırakarak, 2. derecede 200 milyar TL için ipotek tesis etmiştir. Malik, daha sonra boş bırakılan 1. derecede A lehine 250 milyar, B lehine 550 milyar TL'lik ipotek hakları kurmuştur. Taşınmaz paraya çevrildiğinde elde edilen satış bedeli 400 milyar TL'de kalmıştır. Bu durumda, 400 milyar TL'den A ve B'nin nasıl pay alacağı, bunlar lehine ipotek tesis edilirken tarafların belirlenen iradesine göre tayin edilecektir. Eğer malik ile A ve B arasında yapılan ipotek sözleşmelerinde, her ikisinin de aynı sırada bulunduğu öngörülmüşse, satış bedelinden alacakları oranında yararlanacaklardır. Buna karşılık, A ile yapılan ipotek sözleşmesinde, ipoteğin 1. derecede 1.sırada kurulduğu, B ile yapılan sözleşmede ise 1. derecede 2. sırada tesis edildiği ifade edilmiş ve tapu siciline bu şekilde kayıt düşülmüşse, " derece içinde derecelenme" veya diğer bir deyişle " derece içinde alt derecelenme" söz konusudur. Bu taktirde A ve B aynı sırada değildir. Satış bedelinden önce 1. derece 1. sıradaki A'nın 250 milyar TL'lik alacağı ödenecek, geri kalan 150 milyar 1. derecede 2. sırada bulunan B'ye verilecektir. Sabit dereceler sistemi uyarınca, malikin 1. derece 1. sırayı 550 milyar için boş tutarak, A yararına 1. derecede 2. sırada 250 milyarlık bir ipotek tesis etmesi, daha sonra B lehine 1. derece 1. sırada 550 milyar için ipotek kurması da mümkündür. Bu takdirde, satış bedeli olan 400 milyar TL 1. derece 1. sıradaki B'ye verilecek 2. sıradaki A satış bedelinden bir şey alamayacaktır. Herhangi bir derecedeki ipoteğin terkin edilmesi ve bu suretle boşalan dereceye birden çok ipotek tesis edilmesi halinde de hukuki durum aynı olacaktır.

Medeni Kanunumuzun 874/2 maddesine ilişkin olarak yukarda yaptığımız açıklama, yeri gelince tekrar değineceğimiz üzere, uygulamada "yabancı para üzerinden ipotek tesisi" açısından da önem taşıyacaktır.

g) Satış bedelinin dağıtılmasında boş derecelerin hesaba katılmaması

Taşınmaz paraya çevrilmişse, satış bedeli dağıtılırken sonraki sıralarda (derecelerde) kurulmuş ipotek hakkında önce gelen boş dereceler ve kısmen boş kalmış derecelerin boş kısmı hesaba katılmaksızın, bedel sonraki alacaklılara sıralarına göre dağıtılır (MK. md. 872). Böylece, boş derecelerin karşılığı olan miktar taşınmazın malikine verilmez.

II. Yabancı Para İpoteğine İlişkin Kurallar

İpotek hakkına ilişkin olarak (yukarda No: I'de) değindiğimiz genel ilke ve kurallar, yabancı para ipoteğinin uygulamasında da, bu tür ipotek için öngörülen özel hükümler çerçevesinde, aynen geçerli olacaktır.

1. İpoteğin Yabancı Para Üzerinden Kurulabileceği Haller

a) Değişimin nedenleri ve Medeni Kanun 851/2 hükmü

Yasa koyucuyu, ipoteğin, belli hallerde, istisnai olarak yabancı para üzerinden de tesis edilebilmesini kabule yönelten temel neden, yüksek ve sürekli enflasyon, diğer bir ifadeyle para değerindeki düşüş olmuştur. Yabancı para kredilerinde, özellikle uzun vadeli kredilerde, krediden ve faizinden doğan alacak miktarının Türk parasıyla belirlenerek güvence altına alınması, ipotek kurulurken çok yüksek bir miktarın tapu siciline gösterilmesini gerektirmiştir. Bu durum, borçlunun ödeyeceği vergi ve harçların büyük meblağlara ulaşmasına ve buna yönelik yakınmalara yol açmıştır.

Ayrıca, örneğin 1. derecenin, olası enflasyon oranı dikkate alınarak, uzun süre, taşınmazın o günkü değerini çok aşan bir miktar için doldurulmuş olması, taşınmaz malikinin, 2. derecede ipotek tesis ederek yeni krediler alma olanağını ciddi ölçüde sınırlamıştır. Bu etkiler altında, daha önce belirttiğimiz üzere, Medeni Kanunumuza 14.1.1990 tarihli yasayla 766/a maddesi eklenmiş "vadesi 5 yıl ve daha fazla olan dış kaynaklı krediler için" yabancı para üzerinden rehin hakkı tesisi kabul edilmiştir. Daha sonra bu olanak, 1 Ocak 2002'de yürürlüğe giren MK. md. 851 ile, kapsamı daha da genişletilerek sürdürülmüştür. Medeni Kanunumuzun 851/2 maddesine göre: "Yurt içinde veya dışında faaliyette bulunan kredi kuruluşlarınca, yabancı para üzerinden veya yabancı para ölçüsü ile verilen kredileri güvence altına almak için yabancı para üzerinden taşınmaz rehni kurulabilir".

Böylece, yabancı para üzerinden ipotek tesis edilebilmesi için üç temel şartın varlığına ihtiyaç vardır: 1) Bir "kredi" verilmelidir. 2) Kredi yabancı para üzerinden veya yabancı para ölçüsüyle verilmiş olmalıdır. 3) Kredi yurt içinde veya dışında faaliyette bulunan bir kredi kuruluşunca verilmelidir.

Yabancı para ipoteğinin kurulması için gerekli temel şartlar mevcut olsa dahi, bir "döviz veya dövize endeksli TL kredi alacağının" TL üzerinden kurulacak bir ipotekle güvence altına alınması da mümkündür. İpotek tesisinde temel ilke, esasen, alacak miktarının TL ile gösterilmesidir. Yabancı para ipoteği, belli şartlarda alacaklıya tanınmış bir olanaktır.

b) Kredi verilmiş olması ve "kredi" kavramı

aa) Yabancı para ipoteğinin kurulabilmesi için, alacağın bir "kredi"den kaynaklanmış olması gerekir. MK. md. 851/2 anlamında kredi kavramı, nakdi kredileri, gayrinakdi kredileri ve aynı (mal verilmesi şeklindeki) kredileri içerir. Gayrinakdi kredi olarak, özellikle teminat mektupları uygulamada ön planda önem taşıyacaktır. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünün (Hazine Müsteşarlığının ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun görüşleri de alınarak hazırlanan) 4 Haziran 2002 tarih ve 074/123-1852 sayılı Genelgesinde de, haklı olarak işaret edildiği üzere, "yurt içinde veya dışında faaliyette bulunan kredi kuruluşlarınca verilen kredinin aracı bankanın garantisi ile kullanılması yada bir başka bankanın kontrgarantisine dayanılarak verilmiş bulunması hallerinde, düzenlenen garanti/kontrgaranti sözleşmesi nedeniyle aracı (garantici) banka/kontrgarantici banka lehine yabancı para üzerinden ipotek tesisi mümkündür". Eski Medeni Kanunumuzun 766/a maddesinin kapsamına ilişkin olarak uygulamada ve doktrinde ortaya çıkan çeşitli duraksamalar, farklı görüşler, kanaatimizce, yeni Medeni Kanunumuzdan sonra geniş ölçüde ortadan kalkacaktır.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünün yukarda değindiğimiz 4 Haziran 2002 tarihli Genelgesinde, "kredi" kavramının belirlenmesi açısından (4672 sayılı Kanunla değişik) 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 11. maddesine atıfta bulunulmuştur. Bankalar Kanunu'nun 11/1 maddesine göre:

"Bir bankanın vereceği nakdi krediler ile teminat mektupları, kefaletler, aval, ciro ve kabuller gibi gayrinakdi krediler, satın alacağı tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle yada herhangi bir şekil ve surette vereceği ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdi krediler, gayrinakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler ve ortaklık payları izlendikleri hesaba bakılmaksızın bu Kanun uygulamasında kredi sayılır".

bb) Yabancı para ipoteği kurabilmek için (eski MK. md. 766/a'dan farklı olarak) verilen kredinin, dış kaynaklı ve en az beş yıl vadeli olması gerekmez. Kredi dış veya yurt içi kaynaklardan verilmiş olabilir. Vadesinin kısa veya uzun olması, bir vadeye bağlanmış bulunup bulunmaması yabancı para ipoteğinin kurulabilmesi açısından önem taşımaz.

c) Kredinin yabancı para üzerinden veya yabancı para ölçüsüyle verilmiş olması

Kredi kuruluşlarınca, Örneğin bankalar tarafından verilen bir kredinin yabancı para ipoteğiyle güvence altına alınabilmesi için, kredi yabancı para olarak veya yabancı para ölçüsüyle, yabancı paraya endekslenerek verilmiş olmalıdır. Böylece, bir banka 2 milyon dolar tutarında bir kredi veya örneğin üç milyon Euro karşılığı TL kredi vermişse, bu kredinin yabancı para ipoteğiyle güvence altına alınması mümkündür. Buna karşılık, yabancı paraya endekslenmeden, doğrudan doğruya TL üzerinden verilen krediler, büyüklükleri ne olursa olsun, ancak TL üzerinden tesis edilen ipotek hakkıyla garanti altına alınabilir.

d) Kredinin yurt içindeki veya yurt dışındaki bir kredi kuruluşunca verilmiş olması

aa) Yabancı para ipoteğinin tesisini, yeni Medeni Kanunumuz, kredinin, yurt içinde veya yurt dışında faaliyette bulunan bir kredi kuruluşunca verilmiş olması şartına bağlamıştır. Başlıca yurtiçi kredi kuruluşları arasında, (Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün 9.7.2002 tarihli yazısında da belirtildiği üzere) özellikle, bankalar, özel finans kurumları (tüketici finansman şirketleri), leasing (finansal kiralama) ve faktoring şirketleri yer alacaktır.

Yurt içindeki veya yurt dışındaki gerçek kişilerin veya amaçları içinde kredi verme bulunmayan kuruluşların verdiği krediler veya garantiler (teminat mektupları vs.) için, kredi döviz üzerinden verilmiş olsa dahi, yabancı para ipoteği tesis edilemeyecektir. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünün yukarda anılan 4 Haziran 2002 tarihli genelgesinde, tapu uygulamasına yönelik olarak konuya değinilmiş ve şu açıklamaya yer verilmiştir: Yabancı para üzerinden ipotek tesis edilebilmesi için, talepte bulunan yurtiçi kuruluşun, kuruluş kanunundan veya 2644 sayılı Tapu Kanununun 2. maddesi uyarınca vereceği yetki belgesinden, amaç ve faaliyetleri içerisinde "kredi verme"nin bulunduğu anlaşılmalıdır. Talepte bulunan yurt dışı bir kuruluş ise, "kredi verme yetkisi" kendi yasalarına göre düzenlemiş, yetki belgesi yerine geçen (noter onaylı Türkçe çevirisi yapılmış) bir belgeyle kanıtlanmalıdır.

bb) Yeni Medeni Kanunumuzun yabancı para ipoteği kurulabilmesini, kredi verenin bir "kredi kuruluşu" olması şartına bağlaması eski MK. md. 766/a hükmüne göre, döviz ipoteğinin tesisini sınırlamıştır. Eski MK. md. 766/a da, dış kaynaklı kredinin bir kredi

kuruluşunca verilmesi şartı yoktu. Beş yıl vadeli dış kaynaklı krediler, gerçek kişiler tarafından verilmiş olsa dahi, yabancı para ipoteğiyle güvence altına alınabiliyordu. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünün 23.8.1996 tarih ve 1996/5 sayılı Genelgesinin de bu yönde olması, uygulamada yabancı gerçek kişilerin lehine de döviz üzerinden ipotek tesisine yol açmıştı. Yeni Medeni Kanunumuzun yürürlüğe girmesinden sonra, gerçek kişiler yararına yabancı para ipoteği tesisi olanağı kalmamıştır.

Eski MK. md.766/a uyarınca kurulmuş yabancı para ipotekleri, yeni Medeni Kanun zamanında da geçerliliğini koruyacaktır.

2. Yabancı Para İpoteğinin Kurulması

a) İpoteğin, rehin konusu alacağın tespit edildiği yabancı para üzerinde kurulması

Yabancı para ipoteği ile güvence altına alınabilecek bir kredi söz konusu ise, MK,md.851/2 uyarınca, ipotek, alacak miktarı, rehin konusu alacağın tahsil edildiği para türü üzerinden gösterilerek tesis edilir. Böylece, kredi sözleşmesinde, örneğin 3 milyon Amerikan doları kredi verilmesi öngörülmüşse, yabancı para ipoteği ancak "Amerikan doları" üzerinden kurulabilir. Kredi sözleşmesinde, 2 milyon Euro ve 1 milyon İngiliz sterlini denmişse, aynı derecede birden fazla para türü kullanılarak döviz ipoteği tesis edilemeyeceğinden (MK. md. 851/2), verilen bu krediler, iki ayrı derecede, birinin miktarı "Euro" diğerininki "İngiliz Sterlini" olarak gösterilmek suretiyle güvence altına alınacaktır.

Bir yabancı paraya endekslenerek TL kredi verilmişse, örneğin kredi sözleşmesinde 3 milyon Euro karşılığı TL denmişse, yabancı para ipoteği "Euro " üzerinden kurulacaktır.

b) İpoteğin Bakanlar Kurulunca belirlenecek yabancı paralar üzerinden kurulabilmesi

Medeni Kanunumuzun 851/4 maddesine göre, "Rehin haklarının hangi yabancı paralar üzerinden kurulabileceği Bakanlar Kurulunca belirlenir".

Bakanlar Kurulu, konuya ilişkin 2002/3813 sayılı kararıyla, taşınmaz mallar üzerinde, MK. md. 851 uyarınca, yabancı para cinsinden kurulacak ipotek haklarının, TC Merkez Bankasınca alım-satımı yapılan döviz cinsleri üzerinden tesis edilebileceğini kabul etmiştir. (Bk. RG. 23 Mart 2002).

TC Merkez Bankasınca alım-satımı yapılan döviz cinsleri Resmi Gazetede yayınlanmaktadır. 22 Nisan 2003 tarihi itibarıyla, TC, Merkez Bankası tarafından alım-satımı yapılan yabancı paralar : ABD doları, Avustralya doları, Danimarka kronu, İngiliz sterlini, İsviçre frangı, İsveç Kronu, Japon yeni, Kanada doları, Kuveyt dinarı, Norveç kronu, Suidi Arabistan riyali ve Euro"dur.

c) İpoteğin, aynı derecede, tek para türü kullanılarak kurulabilmesi

Yabancı para ipoteği, aynı derecede birden fazla para türü kullanılarak tesis edilemez (MK. md. 851/2). MK. md. 851/2'de yer alan "aynı derecede birden fazla para türü kullanılarak rehin kurulamaz" şeklindeki hükümden ne anlaşılması gerektiği uygulamada büyük önem taşıyacaktır. Konuya genel olarak, yukarda "sabit dereceler sisteminin özellikleri"™,

açıklarken MK. md. 874/2 kapsamında değinmiştik. (Bk.No:I/6,f ;sh.8-9). Burada daha önce yaptığımız açıklamanın ışığında, sorunu "yabancı para ipoteği yönünden değerlendireceğiz.

Aynı derecede, örneğin yabancı para (dolar) üzerinden belli bir miktar (5 milyon dolar) gösterilerek boş bırakılan L derecede, A ve B'nin döviz veya dövize endeksli TL kredi alacaklarını döviz ipoteği ile güvence altına almada iki ayrı olasılık söz konusu olacaktır:

1) A ve B ile taşınmazın maliki arasında yapılan ipotek sözleşmelerinde, her iki alacaklının (örneğin bankanın) ipotek hakkının 1. derecede ve aynı sırada olacağı, bu nedenle, taşınmaz paraya çevrildiğinde, L dereceye düşecek satış bedelinden alacakları oranında yararlanacakları (MK. md. 874/2) öngörülmüş ise, A ve B aynı derecede ve aynı sırada bulunduklarından, bunlar yararına, ancak aynı para türü ile yabancı para ipoteği tesis edilebilir. A ve B'nin alacaktan aynı para türünden (örneğin Euro) ise, 1. derecenin dolar üzerinden boş bırakılmış olması, A ve B yararına Euro üzerinden döviz ipoteği tesis edilmesine engel değildir. Bu taktirde, MK. md. 851/3-4 uyarınca, ipoteğin tescil edileceği tarihteki dolar karşılığı Euro üzerinden ipotek kurulacaktır. A ve B'nin ipotek ile güvence arana alınmak istenen alacakları farklı para türündense, örneğin, A'nın alacağı 1 milyon ABD doları, B'nin alacağı 500.000 İngiliz sterlini ise, bunlar yararına aynı derece ve aynı şurada yabancı para ipoteği tesis edilemez.

2) A ve B ile taşınmazın maliki arasında yapılan ipotek sözleşmelerinde, A'nın ipotek hakkının 1. derecenin L sırasında, B'nin ipotek hakkının ise, L derecenin 2. sırasında olduğu ifade edilmiş ve ipotek hakları tapu siciline bu şekilde kaydedilmişse bu durumda, daha önce de belirttiğimiz gibi "derece içi alt derece" söz konusudur. Her alt derece, o derece içinde ayrı bir sıra alır. Diğer bir deyişle, her iki ipotek hakkı L derecede gözükmekle birlikte, aynı sırada değil, birbirine önceliği olan ayrı sıralardadır. Taşınmaz paraya çevrildiğinde, satış bedelinden önce L derecenin 1. sırasındaki A'nın alacağı ödenecek, para artarsa, arttığı ölçüde 1. derecenin 2. sırasındaki B'nin alacağı karşılanacaktır. (MK. md. 874/1).

Bu durumda, ipotek hakları, ayrı derecelerde ve ayrı sıralarda kurulduğundan, her "alt derecedeki ipotek hakkı" farklı bir yabancı para türünden tesis edilebilecektir.

Sonuç olarak, MK. md. 851/2'nin son cümlesindeki "aynı derecede" şeklindeki ifadeyi "aynı derecede ve aynı sırada" anlamında değerlendirmek ve uygulamak gerekecektir.

d) İpoteğin, yabancı para üzerinden boş bırakılmış veya boşalmış bir derecede kurulması

1) Taşınmazın maliki, önceki bir dereceyi (miktarını, TC Merkez Bankası tarafından alım-satımı yapılan bir döviz cinsinden tapu siciline belirterek) boş bırakıp, daha sonraki bir derecede yabancı para veya Türk parası üzerinden ipotek tesis edebilir. (Bk. MK. md. 851/2; 870/2). Belli bir yabancı para (örneğin dolar) üzerinden boş bırakılan bir derecede, farklı bir yabancı para (örneğin Euro) veya TL üzerinden ipotek tesis edilebilir (MK. md. 851/3). Bu konuda, boşalan bir ipotek derecesi yerine yenisinin tesisine ilişkin olarak aşağıda (No:2'de) yaptığımız açıklamalar, boş bırakılan dereceler için de geçerlidir.

Boş bırakılan derecenin farklı alt derecelerde veya aynı sırada, yabancı para üzerinden birden çok ipotek hakkına nasıl konu olacağını ve buna bağlı sonuçları yukarıda (c'de) açıkladık.

2) Taşınmaz birden çok ipotek hakkıyla kayıtlanmışsa, ve daha sonra, yabancı para üzerinden kurulmuş ipotek haklarından biri terkin edilmişse (serbest dereceden istifade hakkına ilişkin olarak aşağıda değineceğimiz hususlar saklı kalmak kaydıyla) daha önce de değindiğimiz genel kural uyarınca, sonraki sırada yer alan ipotekli alacaklı boşalan dereceye geçmez (MK. md. 871/1), taşınmazın maliki, boşalan derecede, o derecenin miktarıyla sınırlı olarak, yabancı para üzerinden veya Türk parasıyla yeni bir ipotek hakkı tesis edebilir (Bk. MK. md. 851/3, 871/2).

Yabancı para üzerinden kurulmuş ipotek hakları yerine tesis edilmek istenen yeni ipotek hakkı da aynı tür döviz üzerinden kurulacaksa, örneğin boşalan 2. derecede 500 bin dolarlık bir alacak için tesis edilmişse, yerine kurulmak istenen ipotek de 300 bin dolarlık bir alacağı güvence altına alacaksa yeni ipotek hakkı çözümü gerektiren bir sorun olmaksızın tesis edilecektir. Buna karşılık, ipotekle güvence altına alınmak istenen alacak 700 bin dolarlık bir miktar ise, boşalan 2. derecede bu alacağın ancak 500 bin dolarlık kısmı için ipotek kurulabilecek, geri kalan 200 bin dolar için, isteniyorsa, kullanılmamış olan sonraki bir ipotek derecesinden yararlanılacaktır.

- Yabancı para üzerinden kurulan ipoteye ait bir derecenin boşalması halinde , yerine başka türden bir yabancı para veya Türk parası üzerinden ipotek hakkı da tesis edilebilir (MK. md. 851/3). Örneğin, 600 bin dolarlık bir alacak için 2. derecede bir ipotek tesis edilmiş ve daha sonra, borcun ödenmiş olması nedeniyle, bu derece boşalmışsa taşınmazın maliki, bu derecede örneğin 400 bin Euro'luk bir miktar için yeni bir yabancı para ipotegi kurulabilir. Aynı şekilde, boşalan bir döviz ipoteginin yerine alacak miktarı TL ile gösterilerek de ipotek tesis edilebilir. Tesis edilecek yeni ipotek hakkının miktarı, boşalan derece ile sınırlı olacaktır. Bu sınırın belirlenmesinde, boşalan derecedeki yabancı paranın (örneğin doların), farklı para türündeki yeni ipotegin tescil edileceği tarihteki yabancı para (örneğin Euro) veya TL karşılığı hesap edilecek, dikkate alınacaktır. MK. md. 851/4'e göre, "Yabancı ve Türk parası karşılıklarının hesabında, hesap günündeki TC Merkez Bankasının döviz alış kuru esas alınacaktır.

- Yabancı para ipotegi, ulusal parası 1.1.1999'dan itibaren kendiliğinden - ipso jure- (1 Ocak 1999 tarihindeki sabit pariteler - kurlar - üzerinden) Euro'ya dönüşmüş bulunan, Avrupa Birliğine üye tek para sistemini kabul etmiş 12 devletten birinin ulusal parası (örneğin, Alman Markı, Fransız Frangı) üzerinden yapılmışsa, bunun hukuki sonuçları (1.1.1999'dan geçerli olmak üzere yürürlüğe konan) 24.2.2000 tarih ve 4538 sayılı "Euro'nun Hukuki Araçlara Etkisi Hakkında Kanun" ile düzenlenmiştir (RG. 27.2.2000). Bu Kanunun 4. ve 5. maddelerine göre, yasalarda, sözleşmelerde ve diğer hukuki işlemlerde (sözü geçen devletlerin) ulusal para birimlerine yapılan göndermeler ulusal paraların sürümden kaldırıldıkları tarihten itibaren, Avrupa Birliği tarafından - geri dönülmez şekilde sabitlenerek- belirlenen ve TC Merkez Bankasıyla ilân edilen değişim oranı uygulanarak Euro'ya yapılmış sayılır. Bilindiği üzere, Euro 1.1.1999'da kullanıma girmiş, devletlerin ulusal paraları, üç yıllık bir geçiş döneminde, Euro/ulusal para sabit paritesine göre, Euro'yu temsil eden paralar olarak kullanımda kalmış, 1 Ocak 2002 'de Euro banknot olarak dolaşıma çıkmış ve ulusal paralar da en geç 28 Şubat 2002 'de sürümden (dolaşımdan) kalkmıştır.

Boşalan derecedeki döviz ipotegi, Euro'ya dönüşmüş bir ulusal para üzerinden yapılmışsa, bu derecede, başka tür bir yabancı para veya TL ipoteginin kurulmasında, ipoteye esas alınmış yabancı para önce yukarıda belirlenen esaslar (parite) dikkate alınarak Euro'ya dönüştürülecek, daha sonra (MK. md. 851/3-4) hükümlerine göre, Euro'nun karşılığı yabancı para veya Türk parası hesap edilecektir.

Avrupa Birliği'nin 15 üyesinden üçü (İngiltere, Danimarka ve İsveç) henüz tek para sistemine geçmemiştir. Bunların ulusal paraları sürümde olmaya devam etmektedir. Buna karşılık, diğer 12 üye devletin, Almanya, Fransa, İtalya, İspanya, Hollanda, Belçika, Avusturya, Finlandiya, İrlanda, Portekiz, Lüksemburg ve Yunanistan'ın ulusal paraları dolaşımdan kalkmıştır, bunların yerine 1 Ocak 2002'den itibaren Euro sürüme girmiştir.

- Yabancı para üzerinden kurulan bir ipoteğe ait derecenin boşalması halinde, boşalan derecedeki miktar ile sınırlı olmak kaydıyla, taşınmazın maliki ,o derecede birden çok ipotek hakkı tesis edilebilir. Ancak, bu takdirde, boşalan derecede, birden çok ipotek hakkının nasıl kurulacağı, bu ipotek haklarının aynı tür yabancı para cinsinden olması gerekip gerekmeyeceği, bu ipotek hakları arasındaki sıra diğer bir deyişle, taşınmazın paraya çevrildiğinde satış bedelinin nasıl dağıtılacağı sorunları ortaya çıkacaktır. Bütün bu kurallara (yukarda c'de) "İpoteğin aynı derecede - aynı sırada - tek para türü kullanılarak kurulabilmesi" başlığı altında değinmiş bulunduğumuzdan, burada o kısma gönderme yapmakla yetineceğiz.

e) İpoteğin, Türk parası üzerinden boş bırakılmış veya boşalmış bir derecede kurulması

1) MK. md. 851/3'e göre "Türk parasıyla kurulmuş bir rehne ait derecenin boşalması halinde, yerine, tescil edileceği tarihteki karşılığı yabancı para üzerinden rehin kurulabilir". Aynı hüküm, doğaldır ki, Türk parası üzerinden kurulmuş ve boş bırakılmış bir derecede yabancı para ipoteği tesisinde de geçerli olacaktır.

2) Yeni Medeni Kanunumuzdaki bu hüküm, yabancı para ipoteğinin "sabit dereceler sistemi" ile bağdaşmayan en önemli noktasını oluşturmaktadır. Sabit dereceler sisteminin temel mantık ve amacı, bir ipotek hakkı tesis edilirken, alacaklının, kendisinden önceki sıra veya sıralarda yer alan rehin haklarının miktarını bitmesidir. Böylece, alacaklı 2. derecede bir ipotekle hakkını güvence altına alırken, 1. derecedeki (kendisine önceliği olan) ipoteğin büyüklüğüne bakacak, taşınmazın, paraya çevrilmesi halinde kredi alacağı için bir güvence oluşturup oluşturmayacağını değerlendirecektir. İpoteğin doğrudan doğruya yabancı para üzerinden kurulması halinde, "sabit dereceler prensibine aykırılık" daha azdır. Yarar dengesinde "kabul edilebilir" bir sınırdadır. Zira, alacağını ipotek hakkıyla belli bir derecede güvence altına almak isteyen alacaklı, önceki derece veya derecelerdeki ipotek haklarının yabancı para üzerinden tesis edilmiş olduğunu görecektir, riskini buna göre hesap edecektir. Sonuç kendisi için sürpriz olmayacaktır.

Buna karşılık, 1. derecenin 150 milyar TL'lik bir alacak için ipotek edildiğini veya boş bırakıldığını, taşınmazın, satıldığında 250 milyar TL edebileceğini, zaman içinde bu değerinde artabileceğini düşünen ve bu nedenle 100 milyar TL'lik alacağı için 2. derecede bir ipoteğin kabul edilebilir güvence olduğu sonucuna varan alacaklı, 2. derecede ipoteğin tesisinden sonra, boş bırakılmış veya boşalmış olan 1. derecede, 150 milyar TL'nin o günkü karşılığını oluşturan Euro üzerinden yabancı para ipoteği tesis edilmiş olduğunu gördüğünde, belli (uzun olabilecek) bir süre sonra, taşınmazın alacağı için artık bir güvence teşkil etmediğini fark edecektir. Bu olasılıkta sabit dereceler sistemini ciddi ölçüde zedeliyecektir.

3) Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, yukarda değindiğimiz sakıncayı gidermek amacıyla, 4 Haziran 2002 tarihli genelgesinde "Türk parası ile tesis edilmiş bir ipoteğe ait derecenin boşalması halinde, yabancı para değerinin ipoteğin ilk tesisindeki Türk parası değerini geçmeyeceği hususu resmi senede yazılmak ve taraflarca kabul edilmek suretiyle,

bunun – Türk parasının - yerine, kredinin tescil edileceği tarihteki TL karşılığı yabancı para üzerinden ipotek tesis edilebilir” görüşünü savunmuş ve tapu sicil müdürlüklerine bildirmiştir.

Türk parasıyla tesis edilmiş bir ipoteğin yerine “yabancı para ipoteği” kurulurken, tarafların “yabancı para değerinin ipoteğin ilk tesisindeki Türk lirasının değerini geçmeyeceğini” kabul etmesi (özünde haklı da olsa) yabancı para üzerinden ipotek tesis etmenin amacıyla bağdaşmayan, yasanın bu konudaki açık hükmünü ortadan kaldıran bir yaklaşımdır. Ayrıca, yabancı para ipoteği kurmak isteyen taraflar doğal olarak, böyle bir beyanda bulunmayı kabul etmeyeceklerdir. Bu taktirde, tapu görevlilerinin, genelgeyi dikkate alarak, yabancı para ipoteği kurulmasını reddedebileceğini zannetmiyoruz. Zira, kurulması yasa gereği olan bir ipoteğin tesisinden kaçınıldığı taktirde, bundan doğabilecek çok ciddi zararlardan, MK. md. 1007 uyarınca Devlet sorumlu olacaktır.

f) İpoteğin anapara ipoteği veya üst sınır ipoteği olarak kurulabilmesi

1)Yabancı para ipoteğinin kurulması, MK. md. 851/2 uyarınca, yurt içinde ve yurt dışında faaliyette bulunan kredi kuruluşlarınca, yabancı para üzerinden veya yabancı para ölçüsü ile verilen kredileri güvence altına almak amacıyla kabul edilmiştir. Maddedeki “kredi” deyimini Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünün 4 Haziran 2002 tarihli genelgesinde de belirtildiği üzere, nakdi ve teminat mektubu gibi gayri nakdi kredileri kapsamaktadır.

2)Yabancı para üzerinden ipotek hakkı, miktarı yabancı para ile gösterilecek belli bir alacak için (anapara ipoteği) tesis edilebileceği gibi, alacağın miktarının belli olmaması halinde, ipoteğin güvence altına alacağı üst sınır taraflarca belirtilerek de (üst sınır ipoteği) kurulabilir. Yabancı para üzerinden kurulacak anapara veya üst sınır ipoteklerine de (yabancı para ipoteğine ilişkin MK. md. 851/2-4 hükümleri saklı kalmak üzere) ilke olarak, Türk parasıyla tesis edilecek “ anapara ve üst sınır ipoteklerinin” tabi olduğu kurallar uygulanacaktır.

3) MK. md. 851/2-4 hükümleri, geniş ölçüde, bankalarca verilecek kredilerde tatbik edilecektir.

Bankaların verdikleri nakdi kredilerin bir kısmı, özellikle kalkınma bankalarının kullandırdıkları (Dünya Bankası kredileri gibi) dış kaynaklı proje finansman kredileri, bir karz sözleşmesiyle verilmekte ve yabancı para üzerinden belli bir alacağı kapsamaktadır. Bu taktirde, genellikle, verilen kredi, yabancı para üzerinden “anapara ipoteği” kurularak güvence altına alınmaktadır. Buna karşılık ticari bankalarda, krediler, genellikle bir üst sınır belirtilecek “cari hesap kredisi” şeklinde verilmektedir. Ayrıca, yabancı para üzerinden verilen gayrinakdi kredilerde örneğin geniş bir uygulaması olan teminat mektuplarında, olası bir risk garanti edilmektedir. Bu nedenle, uygulamada, bankalar cari hesap kredisi şeklinde verdikleri döviz veya dövize endeksli nakdi kredilerden ve/veya teminat mektubu gibi gayrinakdi kredilerden doğan ve miktarı belli(kesin) olmayan olası alacaklarını güvence altına almak üzere, yabancı para üst sınır ipoteğinden yararlanmaktadırlar.

4) Yabancı para üst sınır ipoteği, belli bir yabancı para (örneğin, dolar, euro, sterlin vs.) üzerinden tesis edilecek, belli bir derece ve sırayla alacağı garanti edecektir. Bu durumda, üst sınır ipoteği örneğin dolar üzerinden tesis edilmişse, bu ipotek, sadece doğmuş ve doğacak “dolar üzerinden verilmiş veya dolara endeksli TL krediler”den kaynaklanan alacaklar için mi güvence oluşturacak; yoksa TC Merkez Bankasınca alım/satımı yapılan herhangi bir yabancı para veya böyle bir yabancı paraya endeksli TL olarak verilen kredilerden doğacak olası

alacakları da teminat altına alacak mıdır? Konu, MK. md. 851 hükümleri kapsamında tartışılabilir. Kanaatimizce, kredi, “dolar veya dolara endeksli yabancı para veya Türk lirası” olarak verilmişse, örneğin, kredi sözleşmesinde “500 bin dolar veya karşılığı yabancı para veya Türk lirası” denmişse, bu sözleşmeden kaynaklanan alacak hakkı, dolar üzerinden tesis edilmiş bulunan “üst sınır ipoteği”nin sağladığı güvencenin kapsamında olacaktır. MK. md. 851/2 de yer alan “yabancı para üzerinden veya yabancı para ölçüsüyle” şeklindeki ifade de bu yorumumuzu destekler niteliktedir. “Dolara endeksli Türk lirası alacakların” dolar üzerinden kurulmuş üst sınır ipoteğinden yararlanacağını kabul etmek, buna karşılık “dolara endeksli yabancı para alacağının” aynı ipoteğin güvencesinden yararlanamayacağını ileri sürmek için ciddi bir neden yoktur.

Dolar üzerinde kurulmuş bir üst sınır ipoteğinin, başka tür bir yabancı para (örneğin Euro) veya böyle bir yabancı paraya endeksli TL olarak verilmiş kredilerden doğan alacağı da güvence altına alıp almayacağı sorusunu da kanaatinizce, müspet (olumlu) bir yönde cevaplamak gerekir. Zira, Türk parası yerine “yabancı para üzerinden” ipotek tesisi yoluna gidilmesinin temel nedeni, ipoteğin tesis edildiği derecesinin büyüklüğünü belirlemede enflasyondan etkilenmeyecek, diğer bir deyişle, “derecenin güvence oluşturma gücünü” enflasyona karşı koruyacak bir kriterin kullanılmasıdır. Böylece, “üst sınır ipoteği”nin mevcudiyet sebebi, amacı dikkate alındığında kabul etmek gerekir ki, dolar üzerinden kurulmuş bir “üst sınır ipoteği”, örneğin Euro olarak verilmiş bir krediden doğan alacağı da, “derecenin dolar üzerinden belirlenecek büyüklüğüyle sınırlı olmak kaydıyla” güvence altına olacaktır. Böyle bir yorum “sabit dereceler sistemi” ile de çelişmeyecektir.

MK. md. 851/2 de öngörülen “her derecenin ifade ettiği miktar rehin konusu alacağın tespit edildiği para türü üzerinden gösterilir” hükmü, belli alacaklar için kurulan “anapara ipoteklerinde” uygulama alanı bulacaktır. Henüz doğmamış alacakları güvence altına almak amacıyla kabul edilmiş bulunan “üst sınır ipoteğinde” bu hükmü dikkate alma olanağı yoktur.

3. Yabancı Para İpoteğinde Serbest Dereceden İstifade Hakkı

“Serbest dereceden istifade hakkına” ilişkin olarak, genel nitelikte (yukarda No I/6-d'de, sh.6-8'de) yaptığımız açıklama, daha sonra (No II/2-c ve d'de, sh.4-17'de) değindiğimiz hususlar “yabancı para ipoteğinde serbest dereceden istifade hakkı”na ilişkin olarak da geçerlidir. Bu nedenle, yabancı para ipoteği açısından “serbest dereceden istifade hakkı”nı incelerken, olanak ölçüsünde tekrardan kaçınarak, bir kısım pratik sorulara değinip, örnek vermekle yetineceğiz.

a) Yabancı para üzerinden kurulmuş bir derece boşalmışsa

Yabancı para üzerinden kurulmuş bir derece boşalmışsa, örneğin 1. derece 200 bin dolar, 2. derece 100 milyar TL, 3. derece 150 bin dolar, 4. derece 300 bin Euro için ipotek hakkıyla kayıtlanmışsa ve 2. ve 4. derecelerdeki ipotekli alacaklar yararına boşalan dereceden istifade hakkı tanınmışsa, boşalan derecenin yerine, - tescil edileceği tarihteki karşılığı- Türk parası veya yabancı para üzerinden rehin kurulabilir. (MK. md. 851/3).

Daha önce de açıkladığımız üzere, boşalan derece ancak derecenin büyüklüğü ile sınırlı olarak doldurulabilir. Boşalan bir dereceye birden çok ipotek hakkının geçmesi söz konusu olursa, taşınmazın maliki ile bu ipotek hakkı sahipleri arasında yapılacak bir sözleşme ile, bu ipotek haklarının aynı derecede ve aynı sırada olacakları (bu suretle, taşınmaz paraya çevrildiğinde satış bedelinden alacakları oranında yararlanacakları, MK. md. 874/2) kararlaştır-

tırılmadığı takdirde, serbest dereceden istifade hakkından yararlanarak boşalan dereceye geçen ipotekler, geçtikleri derecede, geçiş sıralarına göre bir alt derece işgal ederler ve bu alt derecenin sırasına göre bir öncelik kazanırlar.

Boşalan dereceye birden çok ipoteğin, aynı derecede ve aynı sırada geçebilmesi için bunların aynı para türünden olması gerekir. (MK. md. 851/2). Buna karşılık, boşalan dereceye geçen birden çok ipotek, o derecede bir “alt derece” işgal edecekse, bu alt dereceler, ayrı bir derece niteliğinde olduğundan ve bu nedenle ayrı bir “sıra” da bulunduğundan, her alt derecedeki ipotek farklı bir para türünden olabilir.

Yukarıdaki örnekte, dolar üzerinden kurulmuş 1. derece boşaldığı takdirde, kural olarak 2. derecedeki 100 milyar TL’lik ipotek, 1. derece 1. sıraya TL ipoteği olarak geçecektir. Geriye 1. derece 2. Sırada 100 milyar TL’yi karşılayacak dolar miktarı (örneğin 60 bin dolar) düşüldükten sonra, örneğin $200.000 - 60.000 = 140.000$ dolarlık bir boş derece kalmış olacaktır. 3. derecedeki ipotekli alacakla serbest derecedeki istifade hakkına sahip olmadığı için, 1. derecenin 2. sıradaki alt derecesine, 4. derecedeki 300 bin Euro'luk ipoteğin (tamamı değil), sadece 160 bin doların tescil tarihindeki karşılığını oluşturan kısmı Euro olarak geçecektir.

b) Türk lirası üzerinden kurulmuş bir derece boşalmışsa

TL üzerinden kurulmuş bir ipotek derecesinin boşalması halinde, serbest dereceden istifade hakkına sahip TL ve/veya yabancı para üzerinden tesis edilmiş ipotek hakları, boşalan dereceye yukarda belirttiğimiz esaslar çerçevesinde geçecektir. TL üzerinden tesis edilmiş boşalan dereceye bir yabancı para ipoteği geçecekse, bu geçiş, TL’nin geçiş tarihindeki yabancı para karşılığı dikkate alınarak yapılacaktır. (MK. md. 851/3).

Bir Bankanın Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu'na Devri ve Hukuki Sonuçları*

Prof. Dr. Ünal Tekinalp

Türkiye Bankalar Birliği tarafından 3 Mayıs 2003 tarihinde Abant'ta düzenlenen "Bankacılık Uygulamasında Güncel Hukuki Sorunlar" konulu konferansta Prof. Dr. Ünal Tekinalp tarafından sunulan Tebliğ aşağıda yer almaktadır.

A. Temettü Hariç Ortaklık Haklarıyla Bankanın Yönetim ve Denetiminin Fon'a Devri ve Hukuki Durum [BK m. 14 (3)]

I. Kavram

Fon'un durumu: Kayyım; "Temettü hariç ortaklık hakları ile bankanın yönetim ve denetiminin Fon'a devredilmesi" ile banka sahipliğinde, yani banka paylarının (hisse senetlerinin) mülkiyet durumunda herhangi bir değişikliğin meydana gelemediği geçici bir dönem (N. 52) başlar. Bu dönemde Fon'un hukuki durumu, bankanın malvarlığı üzerinde de tasarrufta bulunmaya yetkili özel hukuki konuma sahip bir kayyıma benzer. Medeni Kanun (MK), bir tüzel kişinin, gerekli organlarından yoksun kalması ve yönetiminin başka yoldan sağlanamaması halinde "yönetim kayyımı" atanmasını öngörmüştür [MK m. 427, b.3]. Anılan hükümde, kayyımın vesayet makamı tarafından belirlenmesi öngörülmüşse de, atamanın mahkemece 11. Hukuk Dairesi (HD)'nin 14.2.2000 tarihli ve 157/1082 sayılı karar (Eriş, 2001, s.1166/67) veya kanunen yapılmasına bir engel yoktur. Nitekim, Yargıtay anonim ortaklıklar ile kooperatiflerde pek çok sebeple kayyım tayinine cevaz vermekte (11. HD, 26.4.1994, 7126/3537; 12 HD. 11.12.1995, 17771/17570, Eriş, Uygulamalı Kooperatif Hukuku, Ankara 1998, 518, 960), çoğu kayyım yönetim kurulunun görevini yüklenmekte, yani bu organın işlevini yerine getirmektedir [11 HD. 4.11.1996, 6757/7571; 11. HD. 19.12.1990, 2057/2382, Eriş, (İkinci baskı), 894, 1194]. Bankalar Kanunu'nun (BK), bankanın "denetim"inin de Fon'a devrini öngörmüş olması sebebiyle "denetim"in yönetim kayyımlığıyla bağdaşmadığı düşünülebilir. Ancak MK, 427. maddesinde, gerekli organların yokluğunda kayyım tayinini (b, 3) uygun bulduğuna, bu ifadenin içine denetleme organı da girdiğine göre, Fonu kayyım olarak nitelendirmeye engel yoktur. Bu konu İsviçre doktrininde de tartışılmıştır [Bkz. Iso Schumacher-Bauer, Beislandschaft in der AG, Dissertation, Zürich 1981, 67 vd. ve orada anılanlar]. Fon, kanunen tayin edilen, vesayet makamına bağlı olmayan, bankanın yönetim ve denetimini, yani bu işlevleri yüklenmiş bulunan, temettü hariç ortaklık haklarını kullanan, tek başına genel kurula katılan, bankanın malvarlığı üzerinde de tasarrufta bulunabilen, geniş yetkili, ayrıık konumda bir kayyımdır. Fon, bankanın varlıklarını, teşkilatını, personelinin ve sigortalı mevduatını da diğer bankalara devredebilmekte, paylarını bizzat devir de alabilmektedir.

Geçici dönemin sona ermesi: Geçici dönem üç sebeple sona erer: (a) Kurulun, temettü hariç ortaklık haklarıyla bankanın yönetim ve denetiminin Fon'a devrine ilişkin kararının BK m. 14 (3)/son] yürütülmesinin mahkemece durdurulması [İdari Yargılama Usulü

* Yukarıda yer alan yazı Prof. Dr. Ünal Tekinalp'in Lebib Yalkın Yayınları arasında yayımlanan "Fon'daki Bankanın Hukuku, İstanbul 2003" adlı yayınından alınmıştır.

Kanunu (İYUK) m. 27 (2)] ve iptali halinde; (b) bankanın parça parça (N. 61 vd.) başka bir bankaya veya bankalara satışından [BK m. 14 (5)/a, aa] önce veya sonra, bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izninin kaldırılıp [BK m. 14 (5)/a, aa] Fon tarafından iflasının istenmesi durumunda ve (c) payları kısmen veya tamamen Fon'a devredildiği takdirde bankanın Fonca yeniden yapılandırılıp satışı veya -bunun mümkün olmaması halinde- izinlerin kaldırılıp iflasının talep edilmesiyle [BK m. 14 (5) a, ab ve m. 16 (3)].

Payların Fon'a devrinden farkı: Temettü hariç ortaklık haklarının ve bankanın yönetimiyle denetiminin Fon'a devri, bankanın paylarının mülkiyetinin Fon'a intikalinden farklıdır. Fark, payların, dolayısıyla, bankanın mülkiyetinin sahiplerinde kalması noktasındadır. Temettü hariç ortaklık haklarıyla bankanın yönteminin ve denetiminin devrinde sadece hak kullanıcı, yönetici ve denetçi, yani kayyım konumundadır; paysahibi değildir. Mülkiyette değişiklik olmadığı için paysahipliği hakları ve dolayısıyla bankanın mülkiyeti mevcut paysahiplerine aittir. "Temettü hakları hariç" denilmiş olmasına rağmen, devredilen haklar, yalnız yönetime ilişkin olanlardır; yani, genel kurula katılma, öneride bulunma, bilgi alma, oy kullanma ve iptal davası açma hakları gibi. Yoksa, malvarlıksal haklardan tasfiye payı, rüçhan, bedelsiz payları edinme, tesislerden yararlanma, -varsa- hazırlık dönemi faizi hakları Fon'a geçmez. Aksine görüş BK m. 14 (3)'e aykırıdır. Bu hakların ekonomik değerlerinin bulunmaması, ortadan kalktıkları anlamına gelmez. Köke bağlı temettü ile sıkı bağlantı içinde bulunan anılan malvarlıksal hakları paysahibine bizzat BK tanımıştır. Çünkü, Kurumun 15.04.2002 tarihli ve 687 sayılı kararı (N. 3), paysahiplerinin rüçhan hakkını düzenleyerek bu görüşü doğrulamıştır. Anılan karar sadece rüçhan hakkının kullanılması usulünü değiştirmiştir. Fon, temettü hariç ortaklık haklarını, paysahipleri adına, onların yararlarını da düşünerek, bankayı sağlığına kavuşturmak amacıyla kullanır. Fon'un paysahiplerinin menfaatini gözetmesi "ratio legis" gereğidir. "Temettü hariç ortaklık haklarının kullanılması ve yönetme-denetleme" kavramı ile kastedilen, Fon'un kendisine tanınan hak ve yetkilerle, özellikle, oy hakkı ile, yönetim ve denetim organlarının yerine geçerek ve faaliyetini bankayı kurtarma, düzeltme, iyileştirme amacına özgülüyerek, yani bu amaçla sınırlı olarak, bankayı geçici olarak yönetmesi ve denetlemesidir. Yoksa, bu varsayımda bankanın organları ortadan kalkmamıştır (karşı görüş, Reisoğlu, 772).

II. Hangi Ortakların Ortaklık Haklarının Fon'a Devredildiği Sorunu

Hükmün lafzı, sadece bankayı yöneten, yani bankanın yönetim ve denetimini doğrudan ya da dolaylı olarak, tek başlarına veya birlikte elinde bulunduran ortakların paylarına bağlı bulunan hakların değil, sahibi kim olursa olsun bankanın tüm paylarına ilişkin, temettü hariç, ortaklık haklarının Fon'a devredildiği yorumuna destek verecek niteliktedir. Lafza ağırlık tanındığı takdirde, azlığın hatta, küçük pay sahiplerinin, halka açık ve hisse senetleri borsada işlem gören bankalarda halk paysahiplerinin hisse senetlerine ilişkin temettü hariç, ortaklık haklarının Fon'a devredileceği kabul edilecektir. Uygulama da bu yoldadır. Hükmün adaletsizliği açıktır. Lafız AY m. 2 ile 35'e açıkça aykırıdır. Anayasanın anılan maddelerine aykırılık, diğer paylar için de söz konusu olmakla beraber, azlık ile halk payları için katmerli niteliktedir. Hükmü ratio legis gözeterek yorumlamak gerekir. Nedir ratio legis? BK m. 14-17'ye hakim olan düşünce, banka kaynaklarını, bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek şekilde, kendi yararına kullanan hakim ortak(lar)dan kullandıkları kaynakları geri almak veya bu suretle bankaya verdikleri zararı tazmin ettirmek, bankayı kurtarıp sektöre kazandırmak, bu olmuyorsa bankanın iflasına gitmektir. Banka bu amaçla Fon'a devredilmekte, yönetim ve denetim Fon'a verilmekte, hakim ortağın/ortakların paysahipliği haklarının kullanılması da bu sebeple ve geçici olarak Fon'a bırakılmaktadır. Bu düşünce, bankanın yönetimiyle hiç bir ilgisi bulunmayan küçük paysahipleri ile azlığı

kapsamamaktadır. Böyle olduğu halde, onların da ortaklık haklarına, hatta paylarına el konulması ratio legis'e ve Anayasa'nın 2, 36, 39, 40 (3). maddelerine aykırıdır. Bu konuda açılmış davalar devam etmektedir.

III. Bankanın ve Organlarının Hukuki Durumu

Geçici dönemin özellikleri: "Temettü hariç, ortaklık hakları ile bankanın yönetim ve denetiminin Fon'a devri halinde, yani geçici dönem (N. 48) süresince banka, bankacılık işlemlerini yapma ve mevduat toplama iznini haiz olarak, tam anlamı ile faaliyetini sürdürür,, tüzel kişiliğini muhafaza etmektedir; münfesi de değildir. Tüzel kişilik değişime uğramaz. Sadece bazı organlarının durumunda bazı değişiklikler olur. Birinci değişiklik bankanın yönetim ve denetimi ile ilgilidir. Bankanın yönetim ile denetim Fon'a intikal ettiği için genel kurul tarafından seçilmiş bulunan yönetim kurulu ile denetçilerin görevleri son bulur, bankayı yönetme ve temsil etme görev ve yetkileri Fon'a geçer. Ticaret Kanunu (TK) m. 317'yi kıyas yoluyla duruma uyarlırsak "Banka Fon tarafından yönetilir ve temsil edilir" diyebiliriz. Fon, bu yetki çerçevesinde, mevcut dava ve takiplere devam edebileceği gibi, yenilerini de açabilir. Denetim de Fon'a intikal ettiğinden, bu işlev de Fon tarafından yerine getirilir. Ancak, ne yönetim ne de denetim kurulu organ olarak ortadan kalkmıştır. Kayyım, adından da anlaşıldığı üzere bu organların yerine kaim olmuştur. Kanuni organları bulunmayan bir anonim ortaklık olmayacağı gibi, kanuni organları bulunmayan bir banka anonim ortaklığı da düşünülemez. Bu geçici dönemde (N. 48) bankanın sermayesinin karşılığı olan paylar (hisse senetleri) ve paysahipliği mevkileri varlıklarını kanunen aynen sürdürmektedir.

Paylar (hisse senetleri) hiç bir değişikliğe uğramamıştır; verdikleri haklarda, varsa, üzerlerindeki yüklerde, herhangi bir değişim, silinme, ortadan kalkma, geçersiz hale gelme ve dönüşüm yoktur; yükler, intifa ve rehin gibi haklar aynen devam ederler (N. 56). Payların ekonomik değerlerinin bulunmadığı varsayılsa bile, bu olgu onların hukuki varlıklarını etkilemez. Ekonomik değer ve hukuki varlık farklı kavramlardır. Bu "değişmeme, başkalaşmama, varlığını sürdürme ilkesi", "temettü hariç ortaklık hakları ile yönetimi ve denetimi Fon'a devredilir" hükmünden kaynaklanır. Paylar ortadan kalksaydı, temettü hariç ortaklık hakları, yani bu hakları kullanma yetkisi Fon'a intikal edemez, gereğinde paylar Fon'a ve üçüncü kişilere devredilemezdi. Hukuki durum şudur: Banka tüzel kişiliğini, organlarını, itibari değer olarak sermayesini, sermayenin bölündüğü payları, dolayısıyla, paysahipleri varlıklarını muhafaza etmektedir; sadece temettü hariç -diğer- ortaklık haklarının kullanılması ve bankanın yönetim ve denetimi geçici olarak Fon'a devredilmiş bulunmaktadır. Bir diğer aşama olan BK m. 14 (5)/a, aa) hükmü uyarınca, bankanın, Fon tarafından uygun görülecek aktiflerinin, teşkilatının, personelinin vs'nin (N. 60) başka bir bankaya veya bankalara devri de bankanın tüzel kişiliğini sona erdirmez. Fon, yönetim kurulu ile denetçilerin yerine geçip, anılan organları tek başına oluşturarak, yönetim kurulu ile denetçilerin görevi yerine getirebilmek amacıyla yetkilerini donanmış ve sorumluluklarını yüklenmiştir. Yönetim ve denetim kurulunda kabul edilen sistemin aksine, genel kurul ise varlığını devam ettirir; Fon genel kurulun yerine kaim olmamıştır. Paysahipleri varlıklarını sürdürmek ve haklarını haiz olmakla birlikte, temettü hariç "ortaklık hakları"nı kullanamazlar. Bu hak Fon'dadır. Fon yönetim yetkilerine de sahip olarak genel kurul toplantıya çağırıp gerekli kararları alabilir, gereğinde esas sözleşmeyi değiştirebilir.

Fon, genel kurul toplanmadan, yönetim kurulu üyeleri ile denetçileri seçemez, onları istediği zaman görevden alamaz (karş. Reisoğlu, 619 ve 620). Fakat yönetim kurulu üyelerini ve denetçileri belirlemeden, atayacağı yöneticiler aracılığı ile yönetebilir. Çünkü yönetim ve denetim kanunen kendisindedir. Fon yönetim kurulu üyeleri ile denetçileri seçmişse üyeler ve

denetçiler kurul halinde çalışırlar. Bu halde TK'nın ilgili hükümleri kıyas yolu ile uygulanır. Fon, yönetim ve denetim kurulu üyelerini seçse bile, yönetim ve denetim gene kendisine aittir; bu işlevleri devretmemiştir; devredemez. Onun için söz konusu varsayımda, TK'nın yönetim ve denetim kuruluna ilişkin hükümleri, Fon tarafından seçilen üyelere kıyas yolu ile uygulanır.

Banka, Fon'un yönetim ve denetimindeyken, kayyım konumundaki bu kuruluş, bankanın aktiflerini, teşkilatını, personelini, sigortalı mevduatını bir diğer bankaya veya bankalara satabilir, fakat payları üçüncü kişiye devredemez. Böyle bir devir için, önce payların Fon'a devri gerekir [BK m. 14 (5)/a, aa ve ab]. Fon yönetim kurulu üyeleriyle denetçi(leri) seçmiş olsa bile, kanunen bankayı yöneten ve denetleyen gene Fon'dur. Çünkü, BK m. 14 (3)'e göre, bankanın yönetim ve denetiminin Fon'a devredilmiştir. Fon'a bu işlevleri başkasına nakletmesi (delege etmesi)/devretmesi yetkisi verilmemiştir. Fon tarafından atanan yönetim kurulu üyeleri ile denetçilerin, yönetim ve denetim işlevini Fon'dan devralmalarına Kanun izin vermemiştir. Söz konusu üyeler ve denetçiler Fon'un tayin ettiği yardımcı kişilerdir. Diğer yandan, Fon ile temettü hariç ortaklık hakları Fon tarafından kullanılan paysahipleri ve banka ile Fon arasında herhangi bir ilişki yoktur.

IV. Sorumluluk

Uygulanacak Hükümler: Sorun; Yönetim ve denetim kurulu görevini (işlevini) bir organ olarak yüklenen Fon bu görevin yerine getirilmesinden sorumludur. Sorumluluk Fon tüzel kişiliğine aittir. Fon'un sorumluluğuna MK m. 466-468'in mi yoksa TK m. 336 vd ile 309'un mu uygulanması gerektiği sorun oluşturur. Birincisinin dayanağı, Fon'un bir kayyım olmasıdır; ikincisi ise gerekçesini Fon'un, bankanın yönetim ve denetim kurulunun yerini almasında bulur. Her iki grup hüküm de kusur esası üzerine yapılandırılmıştır. Ancak, MK m. 468'de Devletin sorumluluğunun öngörülmüş bulunması MK'daki hükümlerin üstün yanını oluşturur. Çünkü, anılan hüküm kayyım tazmin ettirilemeyen zararlardan Devleti sorumlu tutmaktadır (f. 1). Mezku hükümler, lex specialis olarak, haksız fiil sorumluluğu niteliği taşırlar [Egger, Art. 426, N. 10; Schumacher-Bauer, 221]. Kayyımın görevlerini ifa ederken yardımcı kişi kullanması durumunda sorumluluğu ortadan kalkmaz. Fakat, bu durumda MK m. 467 gereğince değil de Fon'un BK m. 39 (2) hükmü uyarınca sorumluluğuna gidilir. Anılan varsayımda kayyım (Fon) kişiyi seçmede, gözetimde ve talimat vermede gerekli özeni göstermediği takdirde sorumlu tutulur (Egger, Kommeniar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Band II, Das Familienrecht, Art. 252-359, 2. Auflage, Zürich 1936, Art. 426, N. 7; Oğuzman/Dural, Aile Hukuku, İkinci Baskı, İstanbul 1998, 527/28; BGE 59 II 108). Kayyımın üçüncü kişiye verdiği zarara genel hükümler uygulanır (Oğuzman/Dural, 528 ve orada anılan BGE 68 II 365'e bkz), Fon'un kusurlu davranışı ile zarar gören üçüncü kişi bankaya da başvurabilir (Egger, Art. 436 N. 17; Tekinay, Aile Hukuku, 1. Bası, İstanbul 1990, 663; Kars. Oğuzman/Dural, 528). Paysahiplerini burada üçüncü kişi saymak doğru olur. Sorumluluk sebebi BK m. 41 anlamında hukuka aykırılıktır [Jost Gross, Basler Kommeniar zum Schweizerischen Privatrecht, Zivilgesetzbuch I (Herausgeber: Honsell/Vogt/Geiser), 2. Auflage, Basel. Genf. München]. Fon paysahiplerine karşı haksız fiil hükümlerine göre ve gereğinde asli edimi bulunmayan kanuni borç yükümleri sebebiyle de sorumludur. MK m. 467'de düzenlenmeyen konularda BK. m. 41 vd. uygulanır [Egger, Art. 426 No. 10; Forstmoser, Aktienrechtliche Vrantworklichkeit, Zürich 1978, 117 N. 450; Schumacher-Bauer, 221]. [Anılan hükümlerin açıklaması için bkz: Turgut Akıntürk, Türk Medeni Hukuku, Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış Aile Hukuku, İkinci Cilt, Yenilenmiş Altıncı Bası, İstanbul 2002, 527 vd.]. Kanaatimce, Fon bankayı ister yönetim ve denetim kurullarını atayarak, ister doğrudan kendisi yönetsin MK m. 466-468 hükümlerine göre sorumlu olur. [Zommen aynı

görüŖ Schumacher-Bauer, 220 vd.]. Fonu kayyım olarak niteleyip TK m. 336 vd.'nin uygulanmasını kabul etmek çeliŖki yaratır. Ancak Fon, yönetim ve denetim kurullarına atama yapmışsa kendisinin MK m. 466-468'den ve BK m. 39 (2)'den doğan sorumluluğu saklı kalmak kaydı ile yönetim kurulu üyeleriyle denetçilere TK m. 336 vd. 309 kıyas yolu ile uygulanır. Çünkü bunlar kayyım olmayıp, genel kurul yerine geçen kayyımın tayin ettiği organlardır, ancak banka ile aralarında sözleşmesel değil kanuni iliŖki vardır. MK, kayyım için özel bir özen yükümü öngörmüştür. Ölçü TK m. 320'den daha ağırdır.

4603 sayılı Kanun. 4603 sayılı kanunun (RG 25.11.2000, 24241) geçici 5. maddesi, bankaların yeniden yapılandırılması ile görevli yönetim ve denetim kurulu üyelerinin sorumluluğunu -belli konulara özgüleyerek- kaldırılmıştır. Bu konular, "reel sektörün faaliyetlerinin geliŖtirip devamını temin etmek, bankaların aktiflerini seyyal kılmak, pasif kalitesini yükseltmek ve bankaların reorganizasyonunu sağlayarak süratle özelleŖtirmeye hazırlamaktır". Sorumluluğu kaldırıldığı konular sınırlandırıldığı gibi, anılan hükmün uygulanması da belli bankalara inhisar ettirilmiştir. Hükmün kapsamına T.C. Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası Anonim Ŗirketi ile Türkiye Emlak Bankası Anonim Ŗirketi girer. "Bankaların yeniden yapılandırılması ile görevlendirilen yönetim ve denetim kurulu üyeleri" ile bu bankaların yönetim ve denetim kurulu üyeleri kastedilmiştir. Anılan hükmü temettü hakları hariç, yönetim ve denetimi Fon'a intikal eden bankalara ve bu bankaların yönetimiyle görevlendirilen kişilere uygulamak mümkün değildir. Nihayet, yukarıda adlarıyla sayılan banka yönetim ve denetim kurulu üyelerinin, sorumsuz oldukları alanlarda yaptıkları iŖ ve iŖlemlerin açıkça suç oluŖturmaması da şarttır.

V. Paysahiplerinin ve Haklarının Durumu

Açıklaması yapılan geçici konumda (bkz. N. 48), deđiŖmeme, baŖkalaŖmama, varlığını sürdürme ilkesi (N. 52) uyarınca ve kanunun açık hükmü gereği, bankada paylar ve bunlara sahip olan kişiler, yani paysahipleri varlıklarını sürdürürler; fakat paysahipleri, temettü hariç paysahipliği (ortaklık) haklarını kullanamazlar. Çünkü, anılan hakların kullanımı -temettü hariç- kanunen Fon'a devredilmiştir. Kanuni devir, temettü hariç, ortaklık hakları ile bankanın yönetim ve denetiminin Fon'a devrine iliŖkin Kurul kararının [BK m. 14 (3)/son] Resmi Gazete'dede yayınlandığı gün [BK m. 14 (7)/son] ipso jure gerçekteŖir. Fon ile paysahipleri arasında bir hukuki iliŖki yoktur. Sorumluluk için bkz. N. 53. Fon kullanılması kendisine devredilmiş bulunan paysahipliği haklarını, bir taraftan BK ile kendisine yükletilmiş görevlere, diğer taraftan da paysahiplerinin menfaatlerine uygun olarak kullanmak zorundadır. "Temettü hakları hariç" ibaresi içine, hangi hakların girdiği konusunda N. 50'ye bkz. Paydan doğan haklarının kullanılması Fon'a geçtiği için oy sözleşmeleri de geçici olarak uygulanamaz hale gelirler, ancak ortadan kalkmazlar.

VI. Paylar (Hisse Senetleri) Üzerindeki Hakların Durumu

Hakların varlıklarını sürdürdükleri ilkesi: Banka payları (hisse senetleri) üzerinde, rehin ve intifa hakları, hacizler, tedbirler ve benzeri haklar bulunabilir. Bu haklar deđiŖmeme, baŖkalaŖmama ve varlığını sürdürme ilkesi (N. 52) uyarınca devam ederler. Temettü hakkının hariç tutulması suretiyle, intifa ve rehin hakkı yönünden, bu hakların kapsamındaki en önemli ürün, yani "temettü" güvence altına alınarak, söz konusu yüklerin varlıklarını sürdürdükleri, BK'da açıkça belirtilmiştir. Ayrıca, aynı hakların kanunen kaldırılması mümkün değildir [AY m. 35]. Aynı sonuç, diğer aynı haklar ile ihtiyati tedbirler, hacizler ve hapis hakları için de geçerlidir. Anılan haklar, geçici dönemde [N. 48] Fon'a ve üçüncü kişilere; banka üçüncü

kişilere devredildiği takdirde devralana karşı ileri sürülebilir. BK m. 16 (2) bu görüşü güçlü bir şekilde desteklemektedir.

VII. Ticaret Kanunu Madde 324 ile İcra İflas Kanunu Madde 179'un Uygulanabilirlikleri Sorunu

Geçici dönemde ve dönem başlamadan önce banka TK m. 324 ile IİK m. 179'un kapsamına girse bile anılan hükümler uygulanmaz. Çünkü, BK anılan hükümlerin uygulanma alanında bulunan bankalar için özel bir düzen (rejim) öngörerek TK m. 324 sistemini reddetmiştir.

VIII. Bankanın Aktif/Pasif Dava ve Takip Ehliyeti

Temettü hakları hariç, ortaklık hakları ile yönetim ve denetimi Fon'a devredilen bir bankanın aktif/pasif dava ve takip ehliyetinin ortadan kalktığına dair herhangi bir hüküm BK'da bulunmamaktadır. Aksine BK m. 16 (2), izin kaldırılmasına ilişkin Kurul kararının Resmi Gazete'de yayımlandığı tarihten itibaren, banka hakkındaki ihtiyati tedbir dahil her türlü icra takibatı durur diyerek daha önceki aşamalarda pasif dava ve takip ehliyetinin varlığını vurgulamıştır. Bu sebeple bankaya karşı dava açılabilceği ve takip yapılabileceği gibi açılmış davalara ve yapılmış bulunan takiplere de devam edilir.

IX. Fon'a Devir Kararının Durdurulması ve İptali

Eski duruma dönüş: Kurulun, bankayı BK 14 (3) ve (4)'e göre Fon'a devrine ilişkin kararı mahkeme kararıyla durdurulur ve/veya iptal edilirse, çeşitli varsayımlara göre, çeşitli sonuçlar doğar. Hem yürütmenin durdurulması hem de iptal kararı, bankanın Fon'a hiç devredilmemiş olması sonucunu doğurur. Danıştayın 1. Dairesinin 21.6.1983 tarihli ve 116/144 sayılı kararında [bkz. Gözübüyük / Dinçer, İdari Yargılama Usulü, Ankara 1996, 461] belirtildiği gibi, yürütmenin durdurulması kararı "ortada henüz bir iptal kararı bulunmadığı halde, iptali istenen işlemi ve ona bağlı işlemleri durduran ve geriye yürüten sonuçlar doğuran işlemin tesis edildiği tarihten önceki durumun geçerliliğini sağlayan bu özellikleri nedeniyle, iptal kararıyla aynı nitelikte olan kararlardır". Fon'a devir bireysel nitelikte bir idari işlem olduğu için (N. 44) idare, yürütme durdurulduğunda eski hukuki duruma ve konuma gelmeyi sağlayıcı işlemleri yapmakla yükümlüdür. Buna banka Fon'a devredilmeydi elde edilmesi olası kazanımlar da dahildir. Ancak bir bankanın Fon'a devri ile başlayan –bankanın malvarlığı unsurlarının satılması (N. 61 vd.), zararlar karşılığı hisse senetlerinin devralınması (N. 69 vd.), bankaya mali destek sağlanması (N. 60, 98 vd.) gibi işlemleri kapsayan- sürecin karmaşıklığı eskiye dönme işlemlerinin gerçekleştirilmesini güçleştirir. Buna bankadan çekilen mevduat ve diğer olumsuz sonuçlar da eklenince durum daha da karmaşık bir duruma girer. Sorun ancak tarafların görüşmeleri sonucunda çözülebilir. Kurum, Kurul ve Fon BK'daki bazı yetkileri bu yolda kullanabilmelidir.

B. Temettü Hariç Ortaklık Haklarıyla Bankanın Yönetim ve Denetiminin Fon'a Devrinde Fon'un Yetkileri

I. Fon'un İstihdama, Yatırımlara, İştiraklere ve Günlük Yönetime İlişkin Yetkiler

Fon, dolayısıyla onun atadığı yönetim kurulu dahil yöneticiler, bankanın yönetimi ile kanunen görevlendirildikleri için, TK m. 317 gereği, bankanın işletme konusunun elde

edilmesi için gerekli bulunan olağan ve olağanüstü nitelikteki bütün işlemleri yapabilir, kararları alabilirler. Bu bağlamda Fon yeni istihdam sözleşmeleri kurabilir, yatırım yapabilir, iştirak edinebilir. İştiraklerde sermaye artırımlarına katılabilir, günlük yönetimin gereklerini yerine getirebilir. Ancak bu yetkileri dönemin geçiciliği sınırlar. Gerçekten, geçici dönemin (N. 48) niteliğinden doğan sınırlamalar gözönünde tutulmalı, yeni yatırımlara girilmemeli, istihdam sözleşmeleri bağitlanmamalı, yeni iştirak edinmemeli, bina alımı, yeni şube açılması, bilgisayar sistemi kurulması gibi yatırımlardan; oda döşenmesi, makam arabası değiştirilmesi veya edinilmesi, yüksek ücretli istihdam sözleşmesi imzalanması gibi giderlerin yapılmasından kaçınılmalıdır. Aksi halde geçici dönemin niteliğine aykırı hareket edilmiş olur. TK m. 336, b.5'e aykırılık doğabilir. Buna karşılık bankanın iştiraklerinin ekonomik değerlerini sürdürmelerini sağlamak ve bankanın iştiraklerindeki menfaatlerini koruyup muhafaza etmek de Fon'un sorumluluğu altındadır. Günlük yönetim normal seyrini izlemelidir.

II. Varlıkların, Teşkilatın, Personelin, Sigortalı Mevduatın Devri [BK m. 14 (5)/a]

1. Genel Olarak

Varlık satımı: Sorunlar; temettü hakları hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimi Fon'a devredilen banka, geçici konumunda bulunduğu Fon'da devamlı olarak kalmaz. Fon kötü finansal durumlu bankaların yönetildiği bir kuruluş değildir. Bu sebeple Fon'a değerlendirmeleri sonunda bankayı parça parça satabilme yetkisi tanınmıştır. "Parça parça" satıştan kasıt, Fon'un, uygun göreceği aktifleri, teşkilatı (yani şubeleri), personeli, sigortaya tabi mevduatı, karşılık kalemlerini çeşitli bankalara devretmesidir. Kanun koyucu, finansal durumu kötü, bir anlamda borca batık bir bankanın, aktif ve pasifi ile bir bütün halinde satılmayacağını düşündüğü için, Fon'a, kendisine yönetim ve denetimi devredilmiş bulunan bankanın çeşitli bankalara cazip gelen varlıkları ile diğer olanaklarını satma yetkisini vermiştir. Bu yolla, mevcut düzenin şubeler, personel, mevduat gibi unsurlarının başka bankalara devredilerek, söz konusu bankaya ait malvarlığı parçaların ekonomik bütünlüklerinin muhafaza edilmesi ve toplumun sırtındaki yükün biraz olsun hafifletilmesi düşünülmüştür. Fon'daki bankadan bazı varlıkları, kalemleri, şubeleri devralan bir banka, mezkûr bankanın borçlarını yüklenmemektedir. Personelini devralıyorsa, kıdem tazminatı gibi bazı yükler söz konusu olabilir.

Burada önemli bir sorun ile karşılaşılır; banka fiilen müflis durumunda bulunabilir, bu halde varlıklarının ve teşkilatının parça parça satımı alacaklılarını zarara uğratmaz mı? Bu satımlar alacaklıların müşterek teminatı olan banka malvarlığının [İİK m. 311, b.1] onlardan kaçırılması değil midir? Bu hoş görülen bir hileli iflas sebebi sayılmaz mı? Ayrıca, bankanın hisse senetleri (payları) üzerindeki haklar (N. 56) bu devirlerden etkilenmez mi? Kanaatimce bu sorulan görmezlikten gelmemek, bankanın alacaklılarını bu derecede ihmal etmemek, İİK'nın bir ana kolonunu yıkmamak gerekir. Onun için, BK m. 14 (5)/a'da bilançonun bir işlevi de bankanın iflas tasfiyesine tabi tutulup tutulmayacağına karar verilmesini sağlamak olmalıdır. Aksine hareket halinde banka alacaklılarının kendilerini koruyucu davaları, bu arada satışların iptali davalarını açabilecekleri kabul olunmalıdır. Üzerinde durulması gereken bir diğer sorun da Fon'un, maliki olmadığı bankanın varlıklarını pay sahiplerine sormadan, yani onların onayını almadan satmasıdır. Reisoğlu, haklı olarak, sistemi Anayasaya aykırı bulur ve paysahiplerinin dava açabileceklerini belirtir (s. 629). Fon, söz konusu aşamada bankayı bir bütün halinde, yani aktif ve pasifleriyle satamayacağı gibi, bu aşamada başka bir banka ile birleştiremez (Reisoğlu, 628). Kanun, yeniden yapılandırma yapılmadan bankanın tümüyle devrini, ekonomik yönden zarar verici gördüğü için buna izin vermemiştir.

2. Devir Usulü

a) Bilanço [BK m. 14 (5)/a]

Bilançonun türü. Bankanın varlıklarının, teşkilatının, personelinin, sigortalı mevduatının devri, yani parça parça satışı (N. 61) bir bilanço esas alınarak yapılabilir. Bilanço, devredilecek varlıkların ve diğer unsurların fiyatlarının tespitine, hesabın yapılmasına ve bankanın parça parça satılmak yerine iflas tasfiyesine gidilip gidilmemesi kararının verilmesine yardım eder [BK 14 (5)/a]. Bilanço tarihi bankanın temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetiminin Fon'a devri tarihidir. Bilançonun yıllık bilanço kurallarına göre mi, yoksa malvarlığının durumunun saptanması esasına uyularak mı düzenleneceği hükümden anlaşılmamaktadır. İkinci yöntem seçilirse bilanço olası satış değerleri dikkate alınarak çıkarılır. BK 14 (5)/aa hükmü ile iflas tasfiyesine geçilip geçilmeyeceği değerlendirilerek malvarlığının durumu bilançosunu desteklemektedir. Çünkü, aktiflerin, pasifteki karşılık kalemlerinin ve sigortaya tabi mevduatın devri, olası satış değerlerinin bilinmesini gerekli kılar. Buna karşılık 14 (5)/ab hükmündeki "zarar" sözcüğü yıllık bilançoya işaret etmektedir.

b) Devir

Uygulanacak hükümler: BK'da parça parça devre uygulanacak özel hükümler öngörülmemiştir. Devir BK ve TK'nın borçlanma ve tasarruf işlemlerine uygun olarak yapılır.

3. Devir Konuları ve Unsurları

Sistem. Bankanın başka bir veya bir kaç bankaya parça parça devrine konu olacak malvarlığı konulan kanunda örnek olarak sayılmıştır. Bankanın, özelliğinden doğan, kanunda zikredilmemiş bulunan bazı unsurlar da devredilebilir. Mesela, kredi kartları müşterileri (portföy) gibi. Kredi kartlarını "aktifler" kapsamında düşünmek de mümkündür. Ancak, müşteri portföyü konusu özellikler gösterir. Parça parça devir bankanın paylarının (hisse senetlerinin) mülkiyetinde değişiklik yapmaz. Ancak, devir için ne eski yönetim kurulu ile yöneticilerin ne pay sahiplerinin ne de alacaklıların ve borçluların onayına gerek vardır. Satışta yolsuzluk halinde Fon, bankaya, alacaklılara ve paysahiplerine karşı MK m. 466'ya, gereğinde TK'ya ve genel hükümlere göre sorumludur (Kars. Reisoğlu, 629 ve N. 52'deki açıklamalar). Fon uygun göreceği aktifleri bir veya birden çok bankaya devredebilir. "Aktif" kavramı içine giren bütün malvarlığı unsurlarını duran ve dönen malvarlığı, yani taşınmazlar, taşınır, taşıt araçları, demirbaşlar, fikri mülkiyet hakları, müşteri çevresi (portföy, bkz. N. 64), kredi kartları vs. oluşturabilir. Varlıklar üzerinde rehin gibi aynı haklar veya ihtiyati tedbir, ihtiyati haciz ve haciz gibi yükler varsa, bunlar kaldırılarak veya kaldırılmadan devir yapılabilir; haklar ve yükler kaldırılmamışsa bunlar devralana geçer.

Personelin, sigortaya tabi mevduatın devri: Bankanın personeli de devredilebilir. Ancak personel ile ilgili bir sınırlama söz konusudur. İşçi sıfatını taşıyan veya taşımasını, devri istemeyen çalışan devredilemez; bunlar haklarını tam olarak alarak işten ayrılırlar. BK 14 (5)/aa "aksine talebi olmayan personeli" diyerek iş hukuku ilkelerine uygun bir hüküm öngörmüştür.

Sigortaya tabi tasarruf mevduatı ortalama faiziyle birlikte devredilebilir. Şöyle ki, tasarruf mevduatının devri tarihi itibarıyla mevduat toplanılan en yüksek beş banka tarafından uygulama oranlarının ortalaması alınarak "ortalama faiz" bulunur. Hüküm sigortaya tabi olan tasarruf mevduatı dışındaki mevduat hakkında bir açıklığı içermemektedir. Boşluk olumsuz

değildir. Sigortalı mevduat dışındaki mevduatın faizi ile devri emredici bir hükme bağlanmak istenmemiştir. Çünkü, Fon'a alınan banka, bağlı olduğu sözleşmeler uyarınca sigorta kapsamı dışındaki mevduata yüksek faiz ödemek yükümlülüğü altında bulunuyor. Fon'a yüksek faizleri kabul etmek zorunluğu yükletilmek istenmemiştir. Diğer mevduatların faizli veya faizsiz devrinde Fon serbest olup takdir hakkını haizdir.

Pasifteki karşılık kalemleri: Pasifler "Pasifteki karşılık kalemleri" ibaresiyle özvarlık içine dahil karşılıklar kastedilmiştir. Ancak bunların, ayrılmalarına sebep olan aktif kalemlerle mi yoksa onlardan bağımsız bir şekilde mi devredilecekleri belirsizdir. Doğru olan karşılığın ona sebep oluşturan varlıkla birlikte devridir.

Reisoğlu Fon'un uygun göreceği pasifleri de devredebileceği, hangi aktif ve pasiflerin devredileceğinin Fon ile devralacak banka arasında belirleneceğini yazmaktadır (Reisoğlu, 628). BK pasiflerin devrinden söz etmemiştir. Bunun sebebi Fonu sorumluluk altına sokmaktır. Gerçekten pasiflerin devri gereği kanunda yer alsaydı, borçların ayrı tutulup sadece aktif(ler)in devri Fon'un sorumluluğuna yol açabilirdi. Ancak, aktifleri ve/veya diğer unsurları devralan banka bazı pasifleri de yüklenmeyi kabul etmişse kanun buna engel değildir. Zaten BK m. 14 (5)/ac'nin son paragrafının "devredilen pasifler toplamı" diyerek pasiflerinin de devredilebileceğini açıkça belirtmiştir.

4. Devralacak Banka

Devir mevcut veya kurulacak bir veya birkaç yerli ya da yabancı bir bankaya yapılabilir. "Kurulacak banka"nın sahibinin kim olduğu belirsizdir. Bu amaçla özel sektöre banka kurma izni verilip verilemeyeceği sorusu ortaya çıkar. Kanaatimce, soru olumlu cevaplandırılmalıdır. Çünkü, ratio legis, Fon'daki bankanın varlıklarını finansal durumu güçlü bir veya birkaç bankaya devir yolu ile Fon'un ve Hazine'nin olabildiğince erken bir tarihte yükten kurtulması ve mevcut birikimin ziyan olmamasıdır. Hedefe şartlara uygun bir veya birden çok girişimcinin kuracağı banka veya bankalarla ulaşılabilecekse, bu yol açık olmalıdır.

III. Parça Parça Satıştan Sonra Bankanın Bankacılık İşlemleri Yapma ve Mevduat Kabul Etme İzninin Kaldırılması [BK m. 14 (5)/a, aç, son paragraf c.2 ve 3]

Fon, iki halde daha, temettü hariç, ortaklık haklarıyla yönetim ve denetimi kendisine devredilen bankanın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izninin kaldırılmasını isteyebilir. Bu hallerden birincisi parça parça devredilen bankanın aktifler toplamının devredilen pasifler toplamından fazla olması, dolayısıyla Fon'un aradaki farkı ödeyip bir Fon alacağı elde etmesi, ikincisi ise böyle bir alacak oluşmadan bankanın parça parça başka bir bankaya veya bankalara devredilmesidir. Her iki halde de Fon'un elinde, kısmen veya tamamen aktiflerini, teşkilatını, sigortaya tabi mevduatını, belki de kısmen veya tamamen personelini yitirmiş, payları Fon'a ait olmayıp sadece temettü hariç ortaklık haklarının kullanılması ile yönetim ve denetimi Fon'a devredilmiş bir banka vardır. Bu banka artık faaliyetine "banka" olarak devam edemez. İşte bu sebeple kanun 14 (5) maddesinin aç bendinin son paragrafının 2. cümlesinde, Fon'a söz konusu bankanın, bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izninin kaldırılmasını isteme yetkisini tanımıştır. İzinler kaldırılırsa, gene 14. maddenin 3. fıkrası ile 5. fıkrasının aa) bendinde öngörüldüğü üzere, izinlerin kaldırılması ile ilgili genel hüküm olan BK m. 16'nın (2) ve (3). fıkraları uygulanmaz. BK m. 14 (3)'ün BK m. 16 (2) ve (3) uygulanmayacağına ilişkin hükmünün anlamı şudur: (a) İznin kaldırıldığının Resmi Gazete'de yayımlandığı tarihten itibaren, bankaya

karşı ihtiyati tedbir alınabilir, alınmış ihtiyati tedbirlerde işlem devam eder. İcra ve iflas takipleri durmaz. Üçüncü kişiler söz konusu bankaya karşı haciz veya iflas talepli takip yapabilir, dava açabilir, ihtiyati tedbir ve haciz koydurabilirler. Ayrıca, bu varsayımda bankanın iflasını isteme konusundaki tekel hakkı Fon'dan alınmıştır. Fon da normal bir alacaklı gibi bankaya karşı takip yapabilir, Fon alacakları için AATUK'u uygulayabilir, dava açabilir. Kimin girişimiyle olursa olsun, BK'nın 16 ve/veya 17. maddelerine göre iflas masası kurulursa Fon ödediği tutar için masaya gene de imtiyazlı alacaklı olarak katılır, (b) Fon BK m. 16 (3)'deki alacaklıların haklarını koruma tedbirleri alma yükümünden kurtulur, ancak 17. maddede sayılan kişilerin mallarına teminat aranmaksızın tedbir koyduramaz. (c) Bankanın alacaklıları temlik ve bu sonucu doğuran işlemler yapabilirler, (d) Fon anılan fıkra uyarınca iflas isteyemez ve İİK m. 178 (2)'nin uygulanmaması söz konusu olamayacağı için alacaklılar müdahale ve itirazda bulunabilirler. Fon'un bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni kaldırılmazsa banka diğer bankaların bulunduğu konumda olur.

C. Bankanın Paylarının Fon Tarafından Devralınması [BK m. 14 (5)/ab]

I. Genel Olarak

Bankanın hukuki durumu: Fon'un Konumu; BK m. 14 (3) uyarınca temettü hariç, ortaklık haklarıyla yönetim ve denetimi Fon'a devredilmiş bir bankanın paylarının tamamını Fon aynı kanunun 14 (5)/ab hükmüne göre, sermayesi tutarındaki zararları karşılığında devralmaya yetkilidir. Bu kararın durdurulması ve iptali hakkında (bkz. N. 59). Devir ile birlikte N. 48'deki geçici dönem sona erer ve banka konum değiştirir. Şöyle: Banka, temettü hariç ortaklık haklarıyla yönetim ve denetimi Fon'a devredilmiş bir banka olmaktan çıkar ve paylarının tümü Fon'a ait bir bankaya dönüşür. Yeni konumunda banka yeniden yapılandırılabilir, başarıya ulaşılmışsa başkalarına devredilebilir. Payların Fonca iktisap edilebilmesi için, (a) bankanın sermayesini karşılayan tutarda banka zararının Fon tarafından devralınması; (b) devralınacak zararların bankanın sigorta kapsamında bulunan mevduat tutarından fazla olmaması şarttır. Hükümde, sanki esas amaç veya Fon'un yetkisi bankanın "sermayesine tekabül eden zararlarını devralmak"mış gibi bir vurgulama yapılmışsa da bunun yoruma etkisi yoktur.

Devrin nasıl gerçekleşeceği kanunda açık bir düzenlemeye bağlanmamıştır. Mesela, aynı maddenin aynı 5. fıkrasının be) bendinin son paragrafının son cümlesinde "hisselerinin tamamı başkaca bir işleme gerek kalmaksızın Fon'a intikal eder" denildiği, başka hükümlerde de benzer ibareler kullanıldığı halde, burada böyle açık bir ifadeye yer verilmemiş "hisselerin tamamına sahip olmak kaydıyla" denilmiş, devir işlemine hiçbir vurgu yapılmamıştır. "Sahip olmak" ibaresinden hareketle "hisselerin" tek taraflı bir işlemle, yani, hisse senedinin veya ilmühaberinin varlığında ciro ve senedin teslimine; aksi halde, temlik senedi düzenlenmesine gerek bulunmadan Fon'a geçeceği ve bu suretle Fon'un "hisselere sahip olacağı" yorumuna ağırlık verilebilir. Ancak, "paysahipliği" kendiliğinden Fon'a geçmez, pay defterine kayıt şarttır. Çünkü, zaten "hisselerin devri" işlemi yönünden zayıf bir düzenleme olan BK m. 14 (5)/ab hükmü paysahipliği konusunda hiç bir açıklığı içermemekte ve konuyu TK m. 416 ve 417'ye bırakmış bulunmaktadır. Diğer yandan, BK m. 7 (2)/bc hükmü uygulanarak, bankada yüzde on veya daha fazla oranda paya sahip bulunan kişilerin bankada paysahibi olamayacakları kuralından hareketle, pay sahipliklerinin ipso jure düştüğü kabul edilse bile, Fon'un bu hükme dayanarak paysahipliğini ipso jure kazanıldığı söylenemez. Çünkü, hem BK m. 7 (2)/bc bir yasaklama hükmü olup ipso jure paysahipliğini yitirme hükmü değildir, hem de BK Fon'un paysahipliğini ipso jure kazanacağına ilişkin hiç bir hükmü içermemektedir.

Banka, Fon'a devredildiği takdirde, BK ve TK başta olmak üzere ilgili mevzuata tabi bir banka olarak işlem görür. Fon'un TK anlamında hiç bir imtiyazı yoktur. Ancak Fon'a bankayı iyileştirme yetkileri tanınmıştır [BK m. 14 (6)]. Şartları varsa, bu bankaya TK m. 324 uygulanır [fark için bkz. N. 57], davalara ve takiplere konu olabilir. Bu bankanın kayyım konumunda yönetim ve denetimi -BK m. 14 (3) ve (4)'ün aksine- Fon'a devredilmiş olmayıp Fon tek başına bankanın sahibi olduğunda TK ve BK anlamında işlevlere sahip organları vardır ve bunlar anılan kanunlara göre çalışırlar. Böyle bir bankada en az beş pay sahibi şartına uyulmasına gerek yoktur. Banka tek pay sahiplidir. Banka 233 sayılı KHK'ya tabi bir kamu iktisadi teşebbüsüdür. Bu durumda bağlı ortaklıklara ilişkin hükümler de uygulanır (m. 23).

II. Zararın Devralınması [BK m. 14 (5)/ab ve aç]

Zararın anlamı: Kanun "zararın devralınması" ibaresini kullanmıştır. Zarar isterse bilançonun aktifine yazılsın, bir varlık olmadığı için devralınamaz. Ayrıca, Fon bankanın paylarının tümünü iktisap ettiği için zaten bankanın tek pay sahibi olduğundan zarar onun yüküdür. Bu sebeple "zararın devralınması" ibaresi -esasinda- yanlıştır; en azından özensiz bir ifadenin ürünüdür. Ortaklıklar ve muhasebe hukukuna göre, sermaye açığı yaratan zarar/birikmiş zarar, sermayenin azaltılması (TK m. 396 vd.) veya sermayenin tamamlanması (TK m. 324) veya zarar doğuran kalemlerin bilançodan çıkarılması yoluyla ortadan kaldırılabilir; fakat devredilemez. Buna ne ortaklıklar ne de muhasebe/bilanço hukuku ilkeleri olanak sağlar. Zarar bir sonuçtur. Sonucu doğuran sebeplerden soyut zarar üçüncü bir kişiye nakledilemez. Onun için BK m. 14 (5)/ab hükmündeki "zararların devralınması" iki şekilde anlaşılır: (a) Fon'un zararını/zararlarını oluşturan bazı pasifleri mesela borçları alacaklıların iznine gerek olmadan yüklenmesi; (b) sorunlu alacakları temellük etmesi. Sorunlu alacakların adli takipte olmaları veya değersiz alacak haline gelmiş bulunmaları şart değildir. Vade tanınmış alacaklar da temellük edilebilir. Temlik işlemi BK m. 162 vd. uyarınca gerçekleştirilir. Temlik, Fon'un kendi kendisiyle işlem yapması niteliği taşıdığından, anılan işlemin kurullarına tabi olur. Fon özellikle grup şirketlerine açılmış olup takiplerinde pek titiz ve ısrarcı davranılmamış alacakları tercih edebilir. Bu tür alacaklar, Fon'a devir kararı ile ilgili yürütmenin durdurulması iptal kararı verilmesi halinde sorun oluşturabilir. Diğer yandan, Fon'un bankaya TK m. 324 anlamında tamamlama akçesi (zarar telafi karşılığı) koyması da düşünülebilir.

Ancak, TK m. 324'ün sisteminde anılan akçe karşılığında, akçeyi koyanın hiçbir ivaz elde etmemesi gerekir. Oysa, BK m. 14 (5)/ab'ye göre bankanın payları Fon tarafından iktisap edilmektedir. Onun için, "zararların devralınması" tamamlama varsayımını kapsamaz. BK m. 14 (5)/ac'de "Devralınan zararlar sonucunda hisselerin tamamına sahip olunamaması halinde zararın ödenmiş sermaye tutarında düşülmesi suretiyle hesaplanacak sermaye esas alınmak üzere bulunacak hisse bedelinin hissedarlara ödenmesi karşılığında hisselerini devralmaya" denilerek, birinci çözüme işaret edilmiştir. Gerçekten, anılan hüküm, bankanın zararının sermayesinin tümünü karşılıksız duruma getirmede, yani zararın sermayeden az olması varsayımını düzenlemekte, aradaki farkın pay sahiplerine ödenmesi suretiyle, Fon'un -gene- payların tümünü iktisap edebileceğini belirtmektedir. Bu da Fon tarafından bankaya zararı ortadan kaldıracak kadar para konulmasını ifade etmektedir. Fon verdiği nakit karşılığında banka paylarını iktisap ettiği için bu para Fon alacağı (N. 114) sayılamaz ve Fon alacağı hükümlerine tabi olamaz. Pay sahiplerinin aynı parayı koyup bankayı içinde bulunduğu konumdan çıkarmasının mümkün olup olmadığı sorusu, bankanın BK m. 14 (3)'deki ümitsiz durumundan bu suretle kurtulup kurtulamayacağına göre cevaplandırılmalıdır.

III. Devralınacak Zararın Sigorta Kapsamındaki Mevduat Tutarını Aşmaması [BK m. 14 (5)/ab]

Ratio legis: Fon'un, yukarıda N. 70'de açıklaması yapıldığı anlamda bankanın zararlarını devralabilmesi için, mezkûr zararların bankanın sigorta kapsamındaki mevduatını aşmaması gerekir. Aşıyorsa Fon zarar karşılığı payları devralamaz. Çünkü, aksi halde BK m. 16 (3) uyarınca sigortalı mevduatı ödemek zorunda kalır. Oysa, Fon payları devralmayıp bankayı BK m. 14 (5)/aa uyarınca parça parça devredecek ve ondan sonra, bankanın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izninin kaldırılmasını isteyecek ve bu talebi kabul edilecek olursa, BK m. 16 (3) uygulanmayacağından [BK m. 14 (5)/ac'nin son paragrafı c. 2] sigortalı mevduatı da ödemek zorunda kalmaz.

8. Kaynaklarının Bankanın Emin Bir Şekilde Çalışmasını Tehlikeye Düşürecek Tarzda Hakim Ortak(lar) Yararına Kullanılması Halinde Fon'a Devir [BK m. 14 (4)]

I. BK 14 (4)'ün Sistemi

Kurum, bir bankanın kaynaklarının, onun hakim ortağı veya ortakları tarafından, bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek şekilde, kendi lehlerine kullanıldığını ya da kullanıldığını veya bu suretle zarara uğratıldığını tespit ederse, Kurul -aynen BK m. 14 (3)'de olduğu gibi- bu bankanın temettü hariç, ortaklık haklarıyla yönetim ve denetimini Fon'a devreder. Fon'a devir kararı Kurulun en az beş üyesinin aynı yöndeki oylarıyla alınır [Temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimin Fon'a devri kavramı ve sonuçlar hakkında bkz. N 48, bankanın ve organların durumu N 52, sorumluluk N 53, pay sahiplerinin durumu N 55, paylar üzerindeki hakların durumu N 56, TK m. 324 ve İİK m. 179 sorunu N 57, bankanın aktif/pasif dava ve takip ehliyeti N 58, Fon'a devir kararının durdurulması ve iptali N. 59]. Bu halde Kurul BK m. 14 (3)'ün aksine, iki karardan (N 44) birini seçebilmek olanağına sahip değildir, sadece bankanın Fon'a devrine karar verebilir. Kurum'un BK m. 14 (4)'e göre yapacağı tespit, bankanın mali bünyesinin zayıf olup olmadığını araştırmak yanında, banka kaynaklarının hakim ortak(lar) lehine kullanılmasının/ kullanıldığının, bankanın emin bir şekilde çalışmasının tehlikeye düşürdüğünün veya bu yolla bankanın zarara uğradığının belirlenmesi de gerekir. Banka, BK m. 14 (4) hükmüne göre Fon'a devredildiği takdirde BK m. 14 (5)/b hükmü uygulanır. Bu sebeple anılan iki hüküm arasında bağlantı vardır.

II. Hukuki Nitelik

Haksız fiil: BK'nın 14. maddesinin (4). fıkrası ve (5). fıkrasının (b) bendi, bir bankanın yönetim ve denetimini doğrudan veya dolaylı olarak tek başına veya birlikte elinde bulunduran ortaklarının, bankanın kaynaklarını, bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek şekilde kendi yararlarına kullanmaları veya bankayı zarara uğratmaları halinde söz konusu eylemi hukuka aykırı bir (haksız) fiil olarak değerlendirip hükme bağlamıştır. Bu eylem BK m. 41'deki haksız fiilin özel bir şeklidir; yani BK m. 14 (4) ve (5)/b, BK. m. 41'e nazaran lex specialis niteliğindedir. BK m. 14 (4) uyarınca, temettü hariç ortaklık haklarıyla bankanın yönetim ve denetiminin Fon'a devrinin sonuçları, hakim ortakların hukuka aykırı (haksız) fiilleri sebebiyle, BK 14 (3) ile 14 (5)/a'daki hükümlerden tamamen farklıdır. Burada BK. m. 14 (5)/a'dan farklı olarak, hakim ortaklardan kullandıkları kaynakları iade veya zararı tazmin etmeleri istenmektedir. Bu talepler özel tedbirlere ve ağır

hükümlere bağlanmıştır. BK'da ve özellikle m. 14 (5)/b'de hüküm bulunmayan durumlarda BK. 41 vd. uygulanır.

III. Bankanın Yönetim ve Denetimini Doğrudan veya Dolaylı Olarak Tek Başına ya da Birlikte Elinde Bulunduran Ortak(lar)

1. Kavram

Hakimiyet; BK "bir bankanın yönetim ve denetimini doğrudan ya da dolaylı olarak, tek başına veya birlikte elinde bulunduran ortak" kavramını tanımlamadığı gibi tanımlamaya yardımcı olabilecek ögelere de yer vermemiştir. Kısaca "hakim ortak(lar)" diye adlandırabileceğimiz bu kavram şu varsayımları kapsar.

a) Doğrudan Hakimiyet

(1) Bir bankanın gerçek veya tüzel kişi olan paysahibi (ortağı); tek başına o bankanın toplam oy haklarının yüzde 50+1 oyuna sahipse ve bu çoğunluğa dayanarak bankanın yönetim ve denetimine hakimse, onun hakimiyetini başkalarının azlık hakları engellemiyorsa; böyle bir oy çoğunluğuna sahip bulunmamakla beraber, banka esas sözleşmesi veya herhangi bir borçlar hukuku sözleşmesi uyarınca, banka yönetim kurulunda ve denetçi nezdinde veya denetim kurulunda tek başına karar alılabilecek çoğunluk ve imkana sahipse, başkalarının hakları onun bankaya hakim olmasını sınırlamıyorsa; o paysahibi bankanın tek başına ve doğrudan yönetim ve denetimine sahip demektir. Bu halde, hakim durumdaki gerçek kişi paysahibinin, eşinin, velayeti altındaki çocuklarının, sınırsız sorumlu ortağı olduğu kişi ortaklıkların veya hakimiyeti altındaki bir sermaye ortaklığının aynı bankada paysahibi olmaları onların da hakim ortak sayılmalarını gerektirmez; yani hükümdeki "birlikte elinde bulundurmak" durumu bu kişiler yönünden söz konusu olamaz. Çünkü, anılan gerçek kişi onlara ihtiyaç duymadan bankada hakimiyeti sağlayabilmektedir.

(2) Birden fazla gerçek ve/veya tüzel kişi sıfatını taşıyan banka paysahipleri (ortakları), banka esas sözleşmesi, aralarındaki oy ve/veya ortaklar (paysahipleri) sözleşmesi, joint-venture sözleşmesi ya da benzeri bir sözleşme uyarınca, birlikte, yani her birinin gücü diğerlerine eklenerek, bir bankanın toplam oy haklarının yüzde 50+1 oyuna sahiplerse ve bu çoğunluğa dayanarak bankanın yönetim ve denetimini ellerinde bulunduruyorlarsa, ayrıca başkalarının hakları onların hakimiyetine engel değilse, böyle bir oy çoğunluğuna sahip bulunmamakla birlikte, banka esas sözleşmesi veya başka bir borçlar hukuku sözleşmesi uyarınca, banka yönetim ve denetim kurullarında veya denetçi nezdinde birlikte karar alabilecek/alılabilecek çoğunluğa sahiplerse ve başkalarının hakları onların birlikte bankaya hakim olmalarını sınırlamıyorsa söz konusu kişiler bankayı doğrudan birlikte yönetiyor ve denetliyorlar demektir. Türk hukukunda hakimiyet sözleşmeleri düzenlenmemiştir. Böyle bir sözleşmenin varlığında, anılan sözleşme incelenerek tek başına veya birlikte bankanın yönetiminin elde bulundurma halinin mevcut olup olmadığı belirlenebilir.

b) Dolaylı Hakimiyet

Banka yönetim ve denetiminin dolaylı olarak elde bulundurulması kavramı BK'da ve ilgili mevzuatta tanımlanmamıştır. Ancak, BK m. 11 (3) dolaylı paysahipliğinin, dolaylı kredinin ve dolaylı iştirakin tanımlarının Kurulca yapılmasını öngörmüştür. Anılan hükme dayanılarak mezkûr kavramlar Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik'te tanımlanmıştır (m. 9, 20). Bankanın yönetim ve denetiminin dolaylı olarak elde bulundurul-

ması kavramının mezkûr tanımlardan yararlanmak suretiyle belirlenmesi düşünülebilir. Ancak bu görüş hukuk güvenliği yönünden tercih edilmemelidir. Çünkü, BK m. 14 (4)'de yer alan söz konusu kavrama çok ağır hükümler bağlandığından kıyas sakıncalar doğurabilir. Ayrıca her iki kavramın amaçlarının farklı olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca, sözü edilen yönetmelik, tüzel kişilerde dolaylı paysahipliğinin tespitinde "zincirleme" yöntemine dayanmaktadır. Şöyle ki, BK m. 9 (1)/a uyarınca, "Bankada paysahibi bulunan veya payı devralacak tüzel kişi ortaklıklar ile varsa bunların tüzel kişi ortaklarının ortaklık yapıları zincirleme bir surette gerektiği takdirde gerçek kişilere kadar tespit edilir". "Zincirleme bir surette" denilirken sınır yani kademelerde durulacak nokta gösterilmemiştir. Belirsizlik, ağır hukuki sonuçlara ve cezalara yol açan bir kavram için uygun olamaz.

Cezada kıyasa izin verilmezken, kıyas yolu ile, sınırlan saptanamayan ucu açık bir hükmü esas almak uygunsuzluğu katmerli duruma getirir. Nihayet "gerektiği takdirde" ibaresinin hukukta, hele ceza hukukunda yeri yoktur. Diğer yandan mal bildirimi hakkındaki BK m. 14 (5)/bb hükmünde sadece hakim tüzel kişi ortakların yüzde ondan fazla paysahiplerinin mal bildirimi kapsamına alınması kanun koyucunun burada "zincirleme surette" ucu açık bir çözümü kabul etmediğinin kanıtıdır, (bkz. N. 89). Söz konusu 9. maddenin b) bendinde öngörülen "Banka sermayesinde tüzel kişiler aracılığı ile olan dolaylı paysahipliği oranı, iştirak oranlarının çarpılması suretiyle hesaplanır. Aynı kişinin ara kademelerde yer alan tüzel kişilere doğrudan iştiraki bulunması halinde, söz konusu doğrudan iştirak oranım müteakip çarpım işleminden önce, o kademeye kadar ulaşılan orana ilave edilir" hükmünün de ucu açıktır. Bu nitelikte bir hükmün kıyas yoluyla uygulanması ağır hukuki ve cezai yaptırımların tatbikine yol açacağı için kabul edilemez niteliktedir. Aynı yargı BK m. 9 (1)/c'deki gerçek kişiler ile ilgili hüküm için de geçerlidir.

Ancak, uygulamada, özellikle, bankalar yeminli murakıpların raporlarında tebliğin mezkûr hükümlerinin esas alındığı görülmektedir. Yönetmeliğin uygulanamayacağına ilişkin diğer gerekçeler için bkz. N. 89. Kanaatimizce dolayısıyla elde bulundurmamak, önce gizli ortaklığı ve saman adamlar diye adlandırabileceğimiz gerçekte paysahibi olmadığı halde görünüşte bu sıfatı taşıyan kişiler aracılığıyla gerçekleştirilen yönetim ve denetimi ifade eder. İkinci olarak mahkeme somut olayın özelliklerinden doğan dolaylı durumları da değerlendirebilir. Hürriyeti bağlayıcı cezaların uygulanmasına da sebep olabilecek bir kavramın tanımında kıyas yoluna başvurulamaz. Onun için anılan yönetmeliğin başka kavramlara ilişkin tanımlar esas alınamaz.

c) Fiili Hakimiyet Sorunu

Kavram: Fiili hakimiyet hükmün uygulanmasını haklı gösteremez. Fiili hakimiyet ile kastedilen, bazı banka ortaklarının tek başlarına veya birlikte bankanın yönetim ve denetimini elde bulunduracak oy hakkı ve yönetim kurulu üyelerinin çoğunluğu gibi araçlara sahip olmadan, payların binlerce kişiye dağılması sebebiyle yüzde ellinin altında pay ile bankaya fiilen hakim olmalarıdır.

2. "Yönetim ile Denetimin" Elde Bulundurulması Sorunu

BK m. 14 (4)'ün uygulanabilmesi için bankanın hem yönetimi hem de denetimi elde bulundurulmalıdır. Bunlardan birine hakimiyet yeterli olmaz. Oysa, sadece yönetime hakimiyetin aranması amaca daha uygun düşerdi. Ancak, kanun ilgili hükümlerin tümünde ikisini birden aradığından aksi görüşün savunulması mümkün değildir.

IV. Kaynakların Bankanın Emin Bir Şekilde Çalışmasını Tehlikeye Düşürecek Şekilde Doğrudan/Dolaylı Hakim Ortak(lar) Lehine Kullanılması/ Kullandırılması

1. Genel Olarak

[BK m. 14 (4)] sebep olur hem de bu tarzda kullanma hukuka aykırı (N. 73) olduğundan, söz konusu kaynaklarının iadesini veya zararın giderilmesini gerektirir. Kullanılan kaynaklar borçlar hukuku anlamında Fon alacağı [BK m. 15], ceza hukuku yönünden -BK'nın ayrık bir hükmü dolayısıyla- zimmete geçirilen tutar [BK m. 22 (3)] olarak işlem görür. Mezkûr Fon alacağı kamu alacağı sayılıp gereğinde üçüncü kişiden bile istenebilir [BK m. 15 (3), (7)]. Bu kavram, bankanın Fon'a devrinin niteliğini, BK m. 14 (3)'teki devre nazaran tamamen farklı bir konuma getirmektedir. Nihayet, kullanılan kaynakların geri dönmelerim güvence altına almaya yönelik ihtiyati tedbirler, mal bildirimleri, ihtiyati hacizler ve diğer koruma önlemleri sistemin bir özelliğidir. Bankanın kaynaklarının, bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek şekilde hakim ortak(lar) lehine kullanılması çoğu kez, dolanlı işlemler [BK m. 15 (7)/b] yolu ile gerçekleştirilmekte, bu sebeple bankaya karşı işlenmiş, özel hükümlere tabi bir haksız niteliği taşımaktadır.

2. Unsurlar

a) Banka kaynağı

Kavram: "Banka kaynağı" ile bankanın, bilanço varlığı niteliğini haiz olan ve olmayan bütün malvarlığı parçalarıyla imkanları kastedilmiştir: Duran ve dönen aktifler, özellikle alacaklar; pasif kalemlerden özkaynaklar, mevduat ve fonlar dahil, bankanın aldığı her türlü borç tutarları gibi. BK m. 15 (7)/b'de ifadesini bulan dolanlı işlemlerde kullanılan kaynaklar da banka kaynağıdır. "Banka kaynağı" BK'da teknik anlamda bir işletme iktisadı terimi olarak değil de, sunulan bir banka olanağı olarak anlandırılmaktadır.

b) Hakim Ortak Lehine Kullanma/Kullandırma

Kullanma/kullandırma: Hakim ortaklara (N. 74 vd.), onların gruplarına, yakınlarına, kontrolleri altındaki kişilere, olağanın dışındaki şartlarla kredi verilmesi; gereksiz yere cari fiyattan ve hükümlerden bir hayli ayrılarak taşınır, taşınmaz varlık satılması; borç üstlenilmesi; temlik yapılması veya kabul edilmesi; kredi sınırını engelini aşmak amacıyla iki bankanın hakim ortakları için sırt-sırta (back to back) yöntemiyle kredi veya akreditif açılması gibi işlemler bankanın kaynaklarının kullanılmasıdır.

Hakim ortağın da banka müşterisi olması yasaklanmadığı için [BK m. 11], hakim ortak da bankadan nakdi ve gayri nakdi kredi alabilir; aldığı kredi diğer kişilerinkine nazaran belli bir ölçüde müsait şartlara da bağlanabilir. Bu sebeple yasal sınırlar içinde kalan, genel işlem şartlarına ve uygulamaya çok ters düşmeyen, kredi açılması ve kredi kullandırılması BK m. 14 (4) ve 14 (5)/b anlamında kullanma/kullandırma değildir. Her iki kullanma arasındaki sınırın belirleyebilmek için şu ölçüler verilebilir: (1) Kullanmanın/kullandırmanın hukuka aykırı olabilmesi için, kullanma/kullandırma BK m. 11'de öngörülen kredi sınırlarına açıkça aykırı olmalıdır. Aykırılık yoksa, kural olarak BK m. 14 (4) anlamında kullandırmadan söz edilemez; (2) Kullanma/kullandırma BK m. 15 (7)/b anlamında dolanlı işlem niteliği taşınmalıdır. Dolanlı işlemlerin anılan maddede sayılanlarla sınırlı olmadığı şüphesizdir; yani numerus clausus değildir. Anılan iki şartın bir arada bulunması gerekir; kanuna aykırılık

yetmez. Çünkü, BK'ya aykırılık gene aynı kanunda öngörülen idari ve cezai yaptırımlarla karşılanmıştır.

Dolaylı kullanma/kullandırma: Dolaylı kullandırma kanunda tanımlanmamıştır. Kastedilen, banka kaynağının doğrudan hakim ortağa değil, bir üçüncü kişiye kullandırıp ona tahsis edilen yararın hakim ortağa/ortaklara yönlendirilmesidir. Mesela, kredinin ona gereksinim duymayan (örnek: Bir akrabaya), onu kullanmayı düşünmeyen (örnek: İlgisiz bir tacire), kredi alması düşünülemeyecek (örnek: Makam şoförü gibi) bir kişiye açılması, ancak paranın hakim ortak(lar) tarafından kullanılması; kredi borcunun, ödeme gücü olmayan kişiye naklinin bankaca kabul edilmesi, taşınmazın üçüncü kişiye satılıp ondan hakim ortağa intikal etmesi gibi. Dolaylı kullandırmada arada bir veya bir kaç kişi vardır, işlem kademelendirilmiş ve peçelenmiştir. BK m. 15 (7)/b'deki dolaylı işlemlerden çoğu dolaylı kullanma/kullandırmaya da örnektir.

c) Bankanın Emin Bir Şekilde Çalışmasını Tehlikeye Düşürmek

Kavram: Banka kaynakların kanuna aykırı olarak ve dolanlı (N. 81, 121) nitelikli işlemlerle hakim ortak/ortaklar lehine kullanılması//kullandırılması yetmez; bunun bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürmesi de gerekir. Her iki öge de kavramı kurucu ve tanımlayıcı niteliktedir. Emin bir şekilde çalışmayı tehlikeye düşürmek, hem söz konusu işlemlerin bankanın bünye sağlamlığı rasyolarını (parametrelerini) bozmasını, hem bunun tehlikeli olacak düzeye ulaşmış bulunmasını, hem de söz konusu uygulamanın devamlılık gösterip arızı bir kaç işleme özgülenmemesini ifade eder. Çünkü, arızı işlemler idari ve cezai [BK m. 21 ve 22] yaptırımlarla zaten karşılanmıştır. Açıklamayı semalaştırırsak kavram dört *conditio sine qua non* içerir: (a) Rasyolar bozulmuş olmalı, (b) bozulma tehlike oluşturacak düzeye ulaşmalı, (c) arızı nitelik taşımamalı, (d) bundan bir zarar doğmuş bulunmalıdır.

Bankanın emin bir şekilde çalışmasının tehlikeye düşürülmüş olması hükmün uygulanması için yeterli değildir; bankanın bir zarara uğramış olması da gerekir. Mesela, şoföre ve/veya akrabaya açılan kredi ödenmişse şart doğmamıştır. "Zarar" (N. 84) hükmün uygulanabilmesinin diğer bir halidir [BK m. 14 (5)/b]. Nihayet, bankanın emin bir şekilde çalışmasının tehlikeye düşmesi ile banka kaynaklarının hakim ortak(lar) lehine kullanılması/kullandırılması arasında illiyet bağı bulunmalıdır. İlliyet bağının saptanmasında haksız fiile ilişkin kurallar uygulanır.

d) Bankanın Zarara Uğratılması

Zarar: Nitelik; BK m. 14 (4)'ün ve bu hüküm ile bağlantılı olan BK m. 14 (5)/b'nin vd.'nin uygulanabileceği bir diğer hal de, banka kaynaklarının hakim ortak(lar) lehine doğrudan veya dolaylı olarak kullanılmasının/kullandırılması bankaya zarar vermiş olmasıdır. Söz konusu olan zarar borçlar hukuku anlamında maddi zarardır. Hükümde zararın düzeyi belirtilmemiştir. Zarar, "bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek şekilde" ölçüsüne eşit olmalıdır. Yoksa, hakim ortak(lar) lehine banka kaynağının kullanılmış olmasının, bankaya herhangi bir büyüklükte zarar vermiş olması yeterli değildir. Zarar, bankanın mali sağlamlık rasyosunu düzelemeyecek veya güçle düzelebilecek ölçüde bozmalı, bankanın durumu "emin şekilde çalışmayı tehlikeye düşürmek"e eşdeğer olmalıdır. Zarar ile bankanın kaynaklarının hakim ortak(lar) lehine kullandırılması arasında illiyet bağı bulunmalıdır. İlliyet bağının saptanmasında haksız fiillere ilişkin kurallar uygulanır.

e) Kusur

BK m. 14 (4) kusur konusunda sessizdir. Ancak, N. 73'de belirtildiği üzere, banka kaynaklarının bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek şekilde, doğrudan veya dolaylı olarak hakim ortak(lar) lehine kullanılması bir haksız fiil olduğu için kusurun varlığı şarttır. Çünkü, haksız fiilde kusurun aranması kural, kusursuz sorumluluk ise istisnadır ve bunun kanunda açıkça belirtilmiş olması gerekir. Anılan hükümde ise kusur dolaylı bir şekilde zaten belirtilmiştir. Banka kaynaklarının hakim ortak(lar) lehine kullanılmasının/kullandırılmasının BK m. 14(4) ve (5)/b'nin uygulanmasına sebep olabilmesi için kullandırmanın kanuna aykırı olması ve (Ayrıca) dolanlı işlem niteliği taşıması gerekir (N. 83). Davacı (Fon) davalıların kusurunu ispat için hem BK'ya aykırılığı hem de dolanlı işlemin varlığını ispat etmelidir. Ayrıca kanuna aykırılık, dolanlı (veya fiktif ve hileli) işlem, hakim ortağın/ortakların kendileri, grup işletmeleri, aile bireyleri, gerçek anlamda yakınları ve menfaat ilişkisi içinde bulundukları veya kontrolleri altındaki kişilerle ilgili bulunmalı, dolanlı kredi açılmasında, kullandın imasında ve bunun gibi durumlarda bu bağlantı varolmalıdır.

Banka kaynaklarının, doğrudan veya dolaylı biçimde, hakim ortak(lar) lehine kullanılması, yönetim kurulu, Murahhas üye, genel müdür ve şube müdürleri aracılığıyla yapılabilmesi için anılan kişilerin kusuru ispatlanmalıdır. Bir kararın varolduğu durumlarda kararın alınması koşulları da değerlendirilmelidir. Kullandırmanın sıkça söz konusu olduğu nakdi, gayri nakdi kredi açılmasında, mali değerlendirme uzmanlarının müspet raporları varsa, kredi açtıktan sonra bu ortağın/ortakların veya kontrolü altındaki kişilerin durumu bozulmuşsa, kurtarmak için ek kredi verilmesi, somut olayın özelliklerine göre haklılık temeline sahipse kusurdan söz edilemez. Çünkü, teminatsız veya kişisel imza ile kredi açmak, kurtarma kredisi vermek, borçları yeniden yapılandırmak (konsolidasyon), konkordatoyu kabul etmek ulusal bankacılık anlayış ve uygulamasının olağan işlemleridir (bkz. N. 38 ve 39). "Emin şekilde çalışmak" kavramı işlemin yapıldığı andaki şartlara göre değerlendirilir, yoksa krizdeki durum belirleyici olamaz. Ayrıca, tehlikeyi veya ileriye görememe sorumluluk sebebi olarak karara esas kabul edilemez. Bankalar yeminli murakıplarının raporları. Maddi olayların mahkemeye tanıtılmasında ve kusurun ispatında, uygulamada hemen daima bankalar yeminli murakıplarının raporları delil olarak sunulmaktadır. Dava dilekçeleri bu raporlara göre yazıldığı gibi, mahkemece atanan bilirkişiler, çoğu kez, sözü edilen raporlara dayanarak sonuca varmaktadır. Bankalar yeminli murakıplarının mesleki düzeyleri ile birikimleri övgüye değer olmakla beraber, bunların davacı tarafından düzenlendikleri gerçeği ve delilin "karşı taraftan sadır olması" kuralına aykırılıkların inkar edilemez. Anılan raporlar tek başlarına delil olamayacakları gibi, sadece bu raporlara dayanan bilirkişi raporları da hükme esas kabul edilmemelidir. Banka organları ile olaya konu olan işletmelerin işlem ve kararlarının değerlendirilmelerinde; finansal durumun incelenmesi ve sonuçlara varılmasında; banka yeminli murakıplarının hazırladıkları, bankanın Fon'a devrinden sonraki raporlar, önceki raporlar ile birlikte dikkate alınmalı, eski raporlarda eleştirilmeyen, mevzuata aykırı bulunmayan bir nokta Fon'a devirden sonra sorumluluk konusu yapılmışsa bu suçlama özel incelemeye tabi tutulmalıdır.

V. Fon'un Talepleri

1. Kullanılan Kaynakların İadesi veya Zararın Tazmini, Payların Kurulca Belirlenen Kişilere Devri, Payların Kısmen veya Tamamen Fon'a Geçmesi

BK m. 14 (4) uyarınca bankanın temettü hariç ortaklık haklarıyla yönetim ve denetiminin Fon'a devredilmesi halinde Fon, BK m. 14 (5)/a hükmü gereğince belirlediği süre

içinde, kullanılan kaynakların iadesini veya zararın tazminini ve buna ek olarak bankanın paylarının (hisse senetlerinin) kurulca uygun görülecek gerçek ve tüzel kişilere devrini istemeye yetkilidir [BK m. 14 (5)/b]. Hüküm iki halde bankanın paylarının Fon'a geçmesini öngörmüştür: (1) Kullanılan kaynaklar süresi içinde iade veya zarar tazmin edilmezse, bunların tutarına bakılmaksızın, kaynakları kullandığı varsayılan banka ortaklarına ilişkin paylar, Fon'a intikal eder [BK 14 (5)/bc, paragraf 3]. İntikal ipso jure gerçekleşir. Fon'un paysahipliği doğrudan pay defterine yazılır. İade veya tazmine rağmen, zarar özkaynakları aşıyorsa, bankanın paylarının tamamı hiç bir işleme gerek olmaksızın gene Fon'a geçer [BK 14 (5)/bc, paragraf 3]. Birincisinde paylar kısmen ikincisinde tamamen Fon'a intikal etmektedir. Bu hükümler bir çok yönden açıklama ve yorumu gerektirmektedir: (a) Hükümden anlaşıldığına göre, iade edilmesi icap eden kaynağın veya zararın tutarını Fon belirleyecek ve hesaplamada bankalar yeminli murakıplarının raporları esas alınacaktır. Banka ortakları buna mahkemede itiraz etseler dahi hükümdeki sonuçlar doğacak, yani BK m. 14 (5)/bc/son paragraf hükümleri uygulanacaktır; meğerki, mahkeme yürütmeyi durdurma kararı vermiş olsun. Bunun bir çok sakıncayı birlikte getireceği ve savunma olanaklarını esaslı şekilde kısıtlayacağı ve haksızlıklara yol açabileceği düşünülebilir, (b) İadesi gerekli kaynağın ve zararın birlikte sunulması ve seçimin söz konusu ortak(lar)ca yapılması gereklidir. Çünkü hükümden ortağa/ortaklara bir seçenek bırakıldığı anlamı çıkmaktadır, (c) Hüküm çözümü zor bir sorunu da içermektedir: BK m. 14 (5)/b'de "iade veya tazmin edilmesini ve hisselerin devredilmesini istemeye" denilmiştir. Anılan hükümde devir iade veya tazmine ek bir istek olarak kaleme alınmıştır. Ek istek bir şarta bağlanmamıştır. Oysa, kaynak iade edildiğine veya zarar tazmin olunduğuna göre "hisselerin" devri neden istenmektedir? Hisselerin devri iade halinde istenemeyecek, zararın tazmini ile birlikte mi talep edilebilecektir? Söz konusu ortağın/ortakların bankacılık yapamayacakları dikkate alındığında [BK m. 7 (2)/bb], iade veya tazminle kullanılan kaynak bankaya döndüğüne göre payların bedeli ödenecek midir? Yoksa "hisselerin" devri üçüncü seçenek midir? (Reisoğlu, bu yoruma ağırlık vermiş görünüyor, 637). Diğer yandan BK m. 14 (5)/bc'nin son paragrafında süresi içinde "iade veya tazmin edilmediği takdirde" zarar ve kullanılan kaynaklara bakılmaksızın "bu ortaklara ait hisseler" Fon'a intikal eder denilerek "bu ortaklara ait hisseler" bağımsız mütalaa edilmiştir. Mezkûr fıkra "Kurulca uygun görülecek gerçek ve tüzel kişilere devredilecek hisseler"in devrinin üçüncü bir seçenek olduğu yorumunu güçlendirmektedir. Bu yorum kabul edilirse, iade veya tazmin tutarının hisselerin değerinin altında olması halinde hisseleri devralanın aradaki farkı ödemesi gerekecektir. Adil olan çözüm de budur. Söz konusu gerçek ve tüzel kişiler üçüncü kişiler olduğu gibi, BK m. 14 (6)'daki kamu tüzel kişisi "şirket" değildir. Çünkü tüzel kişi, gerçek kişiye eş konumda ifade edilmiştir. Bir üçüncü kişiye aradaki farkı ikram etmekte kamusal yarar yoktur.

Ancak anılan tüzel kişinin BK m. 14 (6)'daki "şirket" olması olanağının tamamen kapalı olduğunu ileri sürmeye de imkan yoktur. Söz konusu tüzel kişi BK m. 14 (7)/paragraf 2'deki banka da olabilir. Gerek "Şirket'e gerek "banka"ya devir düşünülmüşse "hisselerin ... devri "nin üçüncü seçenek olduğu yorumu biraz daha güç kazanır, (d) "Uğranılan zararın özkaynakları aşması" bankanın "hisselerin tamamının" Fon'a intikali N. 51'de açıklanan sebeplerle haksız ve adaletsizdir, (e) "Hisseler"in Fon'a intikali ipso jure olacağı için hisse senetlerinin cirosu ile teslimine ve senede bağlanmamış payların temlikine gerek yoktur. Kanun böylece TK ve MK'ya önemli bir istisna getirmektedir. "Hisseler"in mülkiyeti geçmesine rağmen paysahipliğin bankaya karşı kazanılabilmesi için pay defterine kayıt şarttır, (f) Devre tabi olan "hisseler"e gelince: Buradaki "hisse"ler hakim ortakların hisseleridir. Nitekim BK m. 14 (5)/bc'nin son paragrafında "bu ortaklara ait hisseler" denilmiştir.

2. Mal Bildirimi ve Tedbirler

a) Mal Bildirimi

Genel olarak. Bir bankanın temettü hariç, ortaklık haklarıyla yönetim ve denetiminin BK m. 14 (4) uyarınca, yani kaynakların, bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek tarzda, doğrudan veya dolaylı olarak hakim ortak(lar) lehine kullanılması/kullanılması halinde; kullanılan kaynakların iadesinin veya uğranılan zararın tazmininin güvence altına alınabilmesi amacıyla, BK, ilgili ortaklardan, onların yakınlarından, tüzel kişi ortaklardan mal bildirimini istenmesini öngörmüştür [BK m. 14 (5)/bb]. Ayrıca, bildirim tabi mallar da hükümde belirlenmiştir. Mal bildirimini istemeye Fon yetkilidir [BK 14 (5)/b ve bb]. Bildirim, Fon'un istemi üzerine, bildirimle yükümlü olanlar tarafından yapılır. İstem yoksa mal bildirimine ilişkin hükümler geçerlilik kazanamaz. Mal bildiriminin tebliğ tarihinden itibaren en geç yedi gün içinde Fon'a verilmesi zorunludur [BK 14 (5)/bc, paragraf 2]. Bildirimin hüküm ve sonuçları hakkında İİK'nın ilgili hükümleri uygulanır [BK 14 (5)/b, paragraf 2]. BK'ya göre, (1) BK m. 14 (4) uyarınca, temettü hariç, ortaklık haklarıyla bankanın yönetim ve denetimi Fon'a devredilmişse, (2) BK m. 17 gereğince, anılan maddede belirtilen kişiler hakkında kişisel sorumluluk gereği iflas davası açılmışsa, Fon mal bildirimini ister.

b) Bildirim Yükümlüleri

Mal bildiriminde bulunacak kişiler BK m. 14 (5)/bb ile m. 17 (3)'de *numerus clausus* gösterilmiştir. Ancak "dolaylı" elde bulundurmak ibaresi dolayısıyla *numerus clausus*'un etkisi bir oranda zayıflamıştır. Anılan maddelerin birlikte değerlendirilmelerinden çıkan sonuca göre, mal bildirimine tabi kişiler şunlardır: (1) BK m. 14 (4) uyarınca, temettü hariç, ortaklık hakları ile yönetim ve denetimi Fon'a devredilen bir bankanın:

(a) Yönetim ve denetimini doğrudan veya dolaylı olarak tek başına veya birlikte elinde bulunduran gerçek ve tüzel kişi ortakları (paysahipleri). Burada "dolaylı" ibaresine verilecek anlama göre mal bildirimine tabi kişilerin çevresi genişleyecek veya daralacaktır. Bu kitapta Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik'te yer alan "dolaylı paysahipliği" tanımından hareketle sonuca varılması reddedilmiştir (N. 76). "Dolaylı elinde bulundurma" kavramı için bkz. N. 76 vd. Bu sebeple N. 76'da "dolaylı elde bulunduran" konumunda olan kişiler bildirimle yükümlüdür.

(b) Söz konusu bankanın tüzel kişi paysahiplerinin, sermayesinin yüzde onundan fazlasına sahip gerçek kişi paysahipleri. Burada söz konusu olan, temettü hariç, ortaklık haklarıyla yönetim ve denetimi Fon'a devredilmiş bulunan bankanın, herhangi bir tüzel kişi ortağının yüzde ondan fazla paya sahip gerçek kişi ortakları değil, fakat bankaya tek başına veya birlikte hakim bir tüzel kişi ortağının sermayesinin yüzde onundan daha yüksek orandaki payına sahip gerçek kişi ortaklarıdır (Tartışma ve görüş için bkz. Reisoğlu, 639). Mesela: Söz konusu bankanın sermayesinin yüzde 2'sine sahip bulunan ve başka gerçek veya tüzel kişi ortaklarla hakimiyeti elinde tutmayan; hiçbir hakimiyet ilişkisi içinde bulunmayan; tamamiyle bağımsız olan bir tüzel kişi ortağın sermayesinin yüzde onunun üstünde payına malik gerçek kişi ortaklarından mal bildirimini istenmez. Buna karşılık, mezkûr bankanın yüzde 55'ini elinde bulunduran veya yüzde 3'üne sahip olmakla beraber yüzde 24 ve yüzde 25 oranlarında payların maliki bulunan banka ortağı/ortakları ile birlikte bankanın yönetim ve denetimini elinde tutan tüzel kişi ortağının sermayesinin yüzde onundan fazla payına sahip olan, gerçek kişi ortaklar mal bildirimini ile yükümlüdür. Burada "tüzel kişi ortak" ibaresiyle tüm ticaret

ortaklıkları ve kooperatifler kastedilmiştir. Tüzel kişi ortak, halka açık veya hisse senetleri borsada işlem gören bir anonim ortaklık olabilir. Tüzel kişiliği haiz vakıf, sendika gibi tüzel kişiler kapsamında değildir. Çünkü, bunların "ortak"ları yoktur.

Burada cevabı araştırılması gereken soru, nitelik ve özellikleri açıklanan tüzel kişilerin niçin gerçek kişi ortaklarının mal bildirimine tabi oldukları, mezkûr tüzel kişilerin tüzel kişi ortaklarının neden kanunda zikredilmedikleridir. Kanun koyucuyu şu gerekçelerin etkilediği düşünülebilir: (a) Türkiye'de bir çok bankaya Bankalara holdingler ve holdinglerin aile bireyleri hakimdir. Onun için sadece gerçek kişi ortakları mal bildirimini vermekle yükümlü kılmak amaca uygundur, (b) Hükümün devamında açıkça belirtildiği gibi, anılan gerçek kişi ortakların eşlerine ve velayetleri altındaki çocuklarına ait malların bildiriminde bulunmak zorunluğu getirilerek grubu yöneten ailenin malvarlığı zaten saptanmış olmaktadır.

Tüzel kişi ortakların tüzel kişi ortaklarından mal bildirimini istenmemesi kanun koyucunun, bankanın tek başına ve birlikte yönetim ve denetimi kavramını Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik'in 9. Maddesindeki "dolaylı paysahipliği"nden hareketle tanımlamak istemediğini de açıkça ortaya koymakta ve N. 76'da savunulan görüşü desteklemektedir. Ayrıca BK m. 14 (5)/bb bir diğer sebeple daha "birlikte elinde bulundurmak"ın tanımında Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikteki "dolaylı paysahipliğinin (m. 9) tanımına dayanılmayacağı kanıtlanmaktadır. Çünkü, burada değerlendirilmesi yapılan ve anlamlandırmaya çalışılan gerçek kişi ortaklar "dolaylı ortak" (Yönetmelik m. 9) sayamadıkları için (karş. Reisoğlu, 639) mal beyanına tabi tutulmuşlardır. Dolaylı ortak olsalardı zaten mal bildiriminde bulunmakla yükümlü olacaklardı.

Numerus clausus dolayısıyla bankanın hakim tüzel kişi ortaklarının dolaylı ortakları (paysahipleri) ve yöneticileri mal bildirimine tabi değildir.

Vurgulanması gereken bir diğer nokta, bankanın hakim tüzel kişi ortağının yüzde ondan fazla payına sahip bulunan gerçek kişi ortaklarının mal beyanlarına, eşlerinin ve velayetleri altındaki çocuklarının mallarını da dahil edecekleri, yoksa anılan yakınların mal beyanında bulunmayacakları, yani bu kişilere mal bildirimini isteminin yöneltilemeyeceğidir.

(2) BK m. 17 uyarınca, haklarında iflas davası açılan, (a) bankanın yönetim kurulu üyeleri, (b) kredi komitesi başkan ve üyeleri, (c) genel müdür, (d) genel müdür yardımcıları, (e) imzalan bankayı bağlayan memurları (N. 174) da mal bildiriminde bulunurlar.

(3) Ayrıca, 17 (1), c.2 gereğince, bankanın iflasına sebep olan karar ve işlemler, bankanın yönetim ve denetimini doğrudan ve dolaylı olarak tek başına veya birlikte elinde bulunduran paysahiplerine, menfaat sağlamak amacıyla alınmış ve yapılmışsa menfaat sağlayan paysahipleri de mal bildirimisiyle yükümlü tutulurlar (N 166 vd.'yi inceleyiniz).

Mal bildirimisi kapsamındaki mallar: Taşınmazlar, taşınmaz üzerindeki "iştirakler", yani taşınmazlar ile ilgili paylı mülkiyetten [MK m. 688] ve elbirliği mülkiyetinden [MK m. 701] doğan mülkiyet hakları, haczi caiz taşınır mallar, haklar, alacaklar, menkul kıymetler, her türlü kazançlar ve gelirlerle bildirim yükümlülerinin bildirimden önceki iki yıl içinde, ivazlı, ivazsız olarak iktisap ve devir ettikleri taşınmaz mallar, haczi caiz taşınır mallar, haklar, alacaklar ve menkul kıymetler mal bildirimisinin kapsamındadır. "Haklar" içine fikri mülkiyet haklarının tümü de girer.

İhtiyati tedbir ve ihtiyati haciz. Yurt dışına çıkma yasağı: Bir banka, BK m. 14 (4) uyarınca Fon'a devredilmişse, mahkemeden özel hükümlerle düzenlenmiş ihtiyati tedbir, haciz ve yurt dışına çıkma yasağı kararları vermesi istenebilir. Talebe Fon yetkilidir. İhtiyati tedbir ve hacizler bankanın yönetim ve denetimini doğrudan veya dolaylı olarak, tek başına veya birlikte elinde bulunduran banka ortağının/ortaklarının (bkz. N. 74, 75, 76, 77) malvarlıklarına, teminat aranmaksızın konulabilir [BK m. 14 (5)/b]. Ayrıca, Fon, ilgililerin yurt dışına çıkmaları da dahil olmak üzere, alacaklıların menfaati için her türlü zorunlu muhafaza tedbirinin alınmasını mahkemeden isteyebilir.

İhtiyati tedbir ve haciz kararlarının ortadan kalkması: BK m. 14 (5)/bc hükümleri çerçevesinde verilmiş bulunan ihtiyati tedbir ve haciz kararları -HUMK'da öngörülen on günlük süreden farklı olarak- karar tarihinden itibaren altı ay içinde dava açılmaz veya iflaslı veya iflassız takip yapılmazsa kendiliğinden ortadan kalkar. Fon'un ilgililer hakkında İİK m. 277 vd. hükümleri uyarınca iptal davası açabilmesi için elinde geçici ya da kafi aciz vesikası bulunması şart değildir.

Kaynakça

- Reisoğlu, Seza, (2001), “4672 Sayılı Kanun ile Bankalar Kanunu’nda Yapılan Değişiklikler”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 37, 104-112.
- Eriş, Gönen, (2001), **Uygulamalı Kooperatifler Hukuku**, 3. Baskı, Ankara 2001.

Bankacılığa İlişkin Mevzuat ve Yeni Düzenlemeler

(Nisan-Haziran 2003)

I. Bankalar Kanununa İlişkin Düzenlemeler

12 Haziran 2003 tarih ve 25136 sayılı Resmi Gazete’de,

- T.C. Ziraat Bankası A.Ş. (Banka) kaynaklarından gerçek ve tüzel kişilere 31.01.2002 tarihinden önce, Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) tarafından ortaklarına 01.05.2003 tarihinden önce kullandırılan ve bu Kanunun yayımı tarihi itibarıyla takip hesaplarında kayıtlı bulunan tarımsal kredilerle, bu tarihlerden önce kullandırılmış ve bu Kanunun yayımı tarihinden önce takip hesaplarında iken ödeme planına bağlanmış olan tarımsal kredilerin, Banka tarafından kendi alacakları için yüzde 100 oranında karşılık ayrılmak kaydıyla yeniden yapılandırılmasına ilişkin usul ve esasların düzenlenmesini teminen **T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatifleri Tarafından Üreticilere Kullandırılan ve Sorunlu Hale Gelen Tarımsal Kredilerin Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin 4876 Sayılı Kanun** yayımlanmıştır.

10 Haziran 2003 tarih ve 25134 sayılı Resmi Gazete’de,

- Resmi Gazete’nin 27.06.2001 tarih ve 24445 sayılı nüshasında yayımlanarak yürürlüğe giren **Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik** yayımlanmıştır.

16 Mayıs 2003 tarih ve 25110 sayılı Resmi Gazete’de,

- 4389 sayılı Bakanlar Kanununun 3’üncü maddesinin (11) numaralı fıkrası ile 15’inci maddesinin (6) numaralı fıkrasının (a) bendi hükümleri uyarınca, konuya ilişkin yeni bir düzenleme yapılmaya kadar, anılan Kanunun 15’inci maddesinin (6) numaralı fıkrasının (a) bendi ile geçici 1’inci maddesinin (c) bendine istinaden Bakanlar Kurulunca 31.05.2000 tarihinde kararlaştırılan 2000/682 sayılı "Sigortaya Tabi Tasarruf Mevduatı ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’nca Tahsil Olunacak Primler Hakkında Karar"ın 4, 5, 6 ve 7’nci maddelerinin 1/1/2003 tarihinden geçerli olmak üzere uygulanma esaslarına ilişkin **Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun 14.5.2003 tarih ve 1043 sayılı Kararı** yayımlanmıştır.

24 Nisan 2003 tarih ve 25088 sayılı Resmi Gazete’de,

- **4842 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun** yayımlanmıştır. Kanun’un Geçici 3’üncü maddesi ile 15.11.2000 tarihli ve 4603 sayılı Kanun kapsamında olan bankalarca yeniden yapılandırma süreci içinde, açılmış veya açılacak dava ve takipler sonuçlandırılmaya kadar 492 sayılı Harçlar Kanununun 2, 23 ve 29’uncu maddeleri ve 2548 sayılı Ceza Evleriyle Mahkeme Binaları İnşası Karşılığı Olarak Alınacak Harçlar ve Mah-

kumlara Ödettirilecek Yiyecek Bedelleri Hakkında Kanunun 1'inci maddesi hükümleri uygulanmayacağı gibi her türlü ihtiyati tedbir ve ihtiyati haciz taleplerinde teminat şartı aranmayacağı, ayrıca bankaların mahkeme ilamını alması ve tebliğe çıkartması işlemlerinde karşı tarafa yükletilmiş olan harcın ödenmiş olması şartı da aranmayacağı hükme bağlanmıştır.

6 Nisan 2003 tarih ve 25071 sayılı Resmi Gazete'de,

- Finansbank A.Ş. ve Fiba Bank A.Ş. Genel Kurullarının devre dair kararlarının tescil edilmesine onay verilmesinin, 4389 sayılı Bankalar Kanununun 18'inci maddesinin (1) numaralı fıkrası ve bu fıkra hükmüne dayanılarak çıkarılan Bankaların Birleşme ve Devirleri Hakkında Yönetmelik hükümleri uyarınca uygun görüldüğüne ilişkin **Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 1023 Sayılı Kararı** yayımlanmıştır.

II. TC Merkez Bankası Düzenlemeleri

26 Nisan 2003 tarih ve 25090 sayılı Resmi Gazete'de,

- **Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar ile Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı'nın 91-32/5 Sayılı Tebliğine İlişkin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Genelgesi (Sayı: 2003/1)** yayımlanmıştır. Genelge ile kredi mektuplu döviz tevdiat ve süper döviz hesaplarına uygulanacak faiz oranları düşürülmüştür.

5 Nisan 2003 tarih ve 25070 sayılı Resmi Gazete'de,

- Resmi Gazete'nin 29.03.2002 tarihli ve 24710 sayılı nüshasında yayımlanan 2002/2 sıra nolu **Umumi Disponibilite Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tebliğ (Sıra No:2003/1)** yayımlanmıştır. Tebliğ ile "Umumi Disponibiliteye Tabi Yükümlülükler" başlıklı 2'nci madde değiştirilmiştir.
- Resmi Gazete'nin 29.03.2002 tarihli ve 24710 sayılı nüshasında yayımlanan 2002/1 sıra nolu **Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tebliğ (Sıra No:2003/1)** yayımlanmıştır. Tebliğ ile "Zorunlu Karşılaşa Tabi Yükümlülükler" başlıklı 2'nci madde değiştirilmiştir.

III. Sermaye Piyasalarına İlişkin Düzenlemeler

27 Haziran 2003 tarih ve 25151 sayılı Resmi Gazete'de,

- Resmi Gazete'nin 21.06.2001 tarihli ve 24439 sayılı nüshasında yayımlanan **Aracı Kurumların Tedrici Tasfiye Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik** yayımlanmıştır.

14 Haziran 2003 tarih ve 25138 sayılı Resmi Gazete'de,

- Resmi Gazete'nin 19.12.1996 tarihli ve 22852 sayılı nüshasında yayımlanan Seri: VII, No: 10 sayılı **Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Seri: VII, No: 21)** yayımlanmıştır.

30 Nisan 2003 tarih ve 25094 sayılı Resmi Gazete’de,

- **İstanbul Altın Borsası Teşkilat, Görev ve Çalışma Esasları Yönetmeliği** yayımlanmıştır.

15 Nisan 2003 tarih ve 25080 sayılı Resmi Gazete’de,

- Resmi Gazete'nin 07.09.2000 tarihli ve 24163 sayılı nüshasında yayımlanan Seri: V, No: 46 sayılı **Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Seri: V, No: 64)** yayımlanmıştır.

12 Nisan 2003 tarih ve 25077 sayılı Resmi Gazete’de,

- Resmi Gazete'nin 23.02.2001 tarihli ve 24327 sayılı nüshasında yayımlanan **Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik** yayımlanmıştır.

IV. Vergi Düzenlemeleri

24 Haziran 2003 tarih ve 25148 sayılı Resmi Gazete’de,

- Maliye Bakanlığının **Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (Seri No: 81)** yayımlanmıştır. Tebliğ ile 4842 sayılı Kanunla Gelir Vergisi Kanununun 94/6-b maddesinde yapılan değişikliklere ilişkin olarak açıklamalarda bulunulmuştur.

27 Mayıs 2003 tarih ve 25120 sayılı Resmi Gazete’de,

- 488 sayılı Damga Vergisi Kanununun 4842 sayılı Kanun ile değişik 14’üncü maddesinin birinci fıkrasının uygulamasına ilişkin Maliye Bakanlığının **Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği (Seri No: 41)** yayımlanmıştır.

8 Mayıs 2003 tarih ve 25102 sayılı Resmi Gazete’de,

- Maliye Bakanlığının **Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (Seri No: 80)** yayımlanmıştır. Tebliğ ile 4842 sayılı Kanunla yapılan düzenlemelere ilişkin olarak açıklamalarda bulunulmuştur.
- Maliye Bakanlığının **Gelir Vergisi Genel Tebliği (Seri No: 249)** yayımlanmıştır. Tebliğ ile 4842 sayılı Kanunla Gelir Vergisi Kanununda yapılan düzenlemelere ilişkin olarak açıklamalarda bulunulmuştur.

V. Diğer Düzenlemeler

27 Haziran 2003 tarih ve 25151 sayılı Resmi Gazete’de,

- 18/9/2002 tarihli ve 24880 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan **Özel Finans Kurumları Özel Cari ve Katılma Hesapları Güvence Fonu Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik** yayımlanmıştır.

20 Haziran 2003 tarih ve 25144 sayılı Resmi Gazete’de,

- 20/9/2001 tarihli ve 24529 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan **Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik yapılmasına İlişkin Yönetmelik** yayımlanmıştır.

14 Haziran 2003 tarih ve 25138 sayılı Resmi Gazete’de,

- İletişim özgürlüğünü temel bir ilke olarak kabul ederek Reklam Kurulunca belirlenen ve reklam veren, reklam ajansları, mecra kuruluşları ve reklamcılık ile ilgili tüm kişi, kurum ve kuruluşların uyması gereken ilkeler ile bu ilkeler çerçevesinde yapılacak inceleme esaslarının belirlenmesini teminen **Ticari Reklam ve İlanlara İlişkin İlkeler ve Uygulama Esaslarına Dair Yönetmelik** yayımlanmıştır.

13 Haziran 2003 tarih ve 25137 sayılı Resmi Gazete’de,

- Tüketici sözleşmelerinde yer alan, tüketici aleyhine haksız şartların tespitini ve bu şartların tüketiciyi korumaya yönelik olarak denetlenmesinin sağlanmasını teminen **Tüketici Sözleşmelerindeki Haksız Şartlar Hakkında Yönetmelik** yayımlanmıştır.

10 Haziran 2003 tarih ve 25134 sayılı Resmi Gazete’de,

- İşverenler ile bir iş sözleşmesine dayanarak çalıştırılan işçilerin çalışma şartları ve çalışma ortamına ilişkin hak ve sorumluluklarının düzenlenmesini teminen **4857 Sayılı İş Kanunu** yayımlanmıştır.

10 Mayıs 2003 tarih ve 25104 sayılı Resmi Gazete’de,

- Devlet Bakanlığından **Sigorta Murakabe Kanununa İlişkin 8 Sayılı Tebliğ** yayımlanmıştır. Tebliğ ile, 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanununun 539 sayılı K.H.K. ile değişik 2’nci maddesinin yedinci fıkrasına istinaden aynı maddenin 2’nci fıkrasının (c) bendinde belirtilen asgari ödenmiş sermaye miktarı 10,3 trilyon Türk Lirasına yükseltilmiştir.

9 Mayıs 2003 tarih ve 25103 sayılı Resmi Gazete’de,

- Ürünlerin piyasaya arzı veya dağıtımı aşamasında veya ürünler piyasada iken gözetimi ve denetimine ilişkin usul ve esaslar ile alınacak önlemleri, piyasa gözetimi ve denetimi konularında Sanayi ve Ticaret Bakanlığının görev, yetki ve sorumlulukları ile üretici ve dağıtıcıların yükümlülüklerini belirlenmesini teminen **Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Tarafından Gerçekleştirilecek Piyasa Gözetimi ve Denetimine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik** yayımlanmıştır.

24 Nisan 2003 tarih ve 25088 sayılı Resmi Gazete’de

- **4842 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun** yayımlanmıştır. Kanun’un 25’inci maddesi ile 04.01.1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanununa finansal kiralama işlemlerinde değerlendirme başlıklı mükerrer 290’ıncı madde eklenmiştir. Kanun’un 31’inci maddesi ile 10.06.1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununun 28’inci maddesi değiştirilmiştir.

12 Nisan 2003 tarih ve 25077 sayılı Resmi Gazete’de,

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Terör Örgütlerinin ve Terörizmi Finanse Eden Kişi ve Kuruluşların Mal Varlıklarının Dondurulmasına İlişkin Kararları Doğrultusunda Bazı Terör Örgütleri, Kişi ve Kuruluşların Türkiye’de Bulunan Bankalar ve Diğer Mali Kurumlar ile Gerçek ve Tüzel Kişiler Nezdindeki Kiralık Kasa Mevcutları da Dahil Olmak Üzere, Tüm Hak ve Alacakları ile Mal Varlıklarının Dondurulması ve Bu Mal Varlıkları ile İlgili Her Türlü İşlemin Maliye Bakanlığının İznine Bağlanmasına Dair 2001/3483 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın Eki Listeye Bazı Kişi ve Kuruluşların İlave Edilmesi Hakkında **2003/5426 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı** yayımlanmıştır.

9 Nisan 2003 tarih ve 25074 sayılı Resmi Gazete’de,

- 4814 sayılı Kanunla değişik 19.03.1985 tarihli ve 3167 sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanunun 3 ve 11’inci maddelerinin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına verdiği yetki uyarınca; a) Çek defterlerinin baskı şekline ilişkin esasların, b) Bankalarca, çek hesabı açtıranların kimlik ve adres bilgileri ile çek hesabının kapatılma hallerinin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına bildirilme esaslarının, c) Çek hesabı açtırmaktan yasaklamaya ve yasaklama kararının ortadan kaldırılmasına dair mahkeme kararları ile yeterli karşılığı olmadığı için ödenmeyen ve daha sonra ödenen karşılıksız çekler ve hesap sahibi hakkında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına yapılacak bildirim ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasınca bankalara yapılacak duyuru esaslarının düzenlenmesini teminen **Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanuna İlişkin Tebliğ (Sıra No: 2003/1)** yayımlanmıştır.

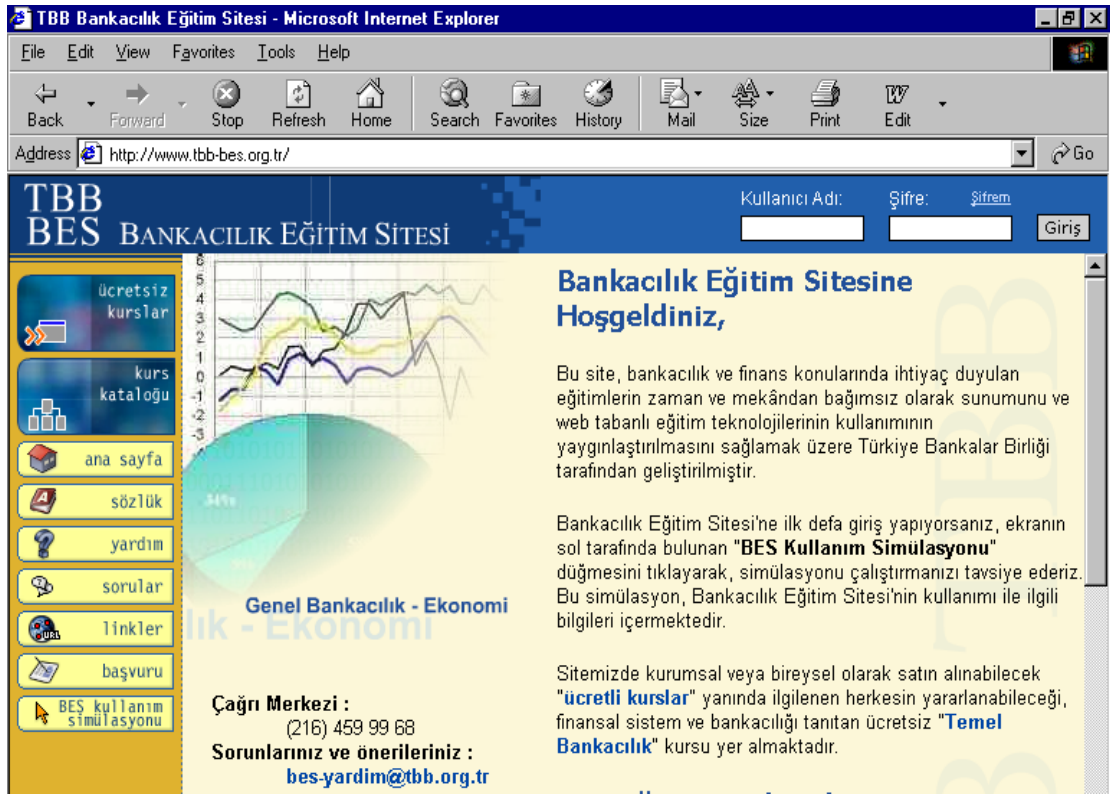
6 Nisan 2003 tarih ve 25071 sayılı Resmi Gazete’de,

- 8/6/1984 tarihli ve 233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 35 inci maddesi gereğince teşebbüs, müessese ve bağlı ortaklıklar ile işletmelerinde ilgili Bakanlar Kurulu kararının uygulanması nedeniyle oluşan görev zararı tutarının ödenmesi amacıyla, Hazine Müsteşarlığı ve bağlı/ilgili/ilişkili bakanlık Teftiş Kurullarınca muhasebe kayıtları üzerinden birlikte tespitine ilişkin usul ve esasların düzenlenmesini teminen **Görev Zararlarının Tespit Usulü Hakkında Yönetmelik** yayımlanmıştır.

2 Nisan 2003 tarih ve 25067 sayılı Resmi Gazete’de,

- **4822 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un Geçici Birinci Maddesinin Uygulanmasına Dair Tebliğ TRKGM: (2003/03)** yayımlanmıştır.

Bankacılık Eğitim Sitesi “tbb-bes.org.tr” faaliyete geçti.

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişme ekonomik gelişme için itici bir güç olmuş, bilgiye-dayalı toplum kavramının oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Bilgiye dayalı toplum kavramının temelinde sürekli ve hayat boyu devam eden eğitim bulunmaktadır. Bu nedenle eğitimin mümkün olduğu ölçüde zaman ve mekan sınırlamalarından bağımsız olması gerekmektedir. Uzaktan eğitim teknolojileri, eğitimin bu çerçevede sunumuna imkan sağlamaktadır.

Finansal sektör ve bankacılık sistemi, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeleri yakından takip eden sektörlerin başında gelmektedir. Uluslararası rekabet, bankacılık sisteminin sözkonusu bilgi ve iletişim teknolojilerine hızla uyum sağlamasını ve bu teknolojilerden yararlanarak bankacılık hizmetlerinin farklı bir anlayışla sunulmasına neden olmuştur. Bankacılık sisteminde istihdam edilen insan gücünün tüm bu gelişmelere uyum sağlayacak bilgi donanımına sahip olması beklenmektedir. Çalışanların bilgiye zamanında ve kolayca ulaşmaları öğrenme sürecinde süreklilik sağlanması açısından önem taşımaktadır.

Türk bankacılık sisteminde, geçtiğimiz on yılda, büyük ölçekli bilişim teknolojileri yatırımları gerçekleştirilmiş, yeni finansal ürünler geliştirilmiş ve çalışanların bilgi ve becerilerinin artırılmasına önem verilmiştir. Bankacılıkta 1999 yılında başlayan yeniden yapılanma programı rekabete yeni bir boyut kazanmış, hizmet kalitesi, tasarruf bilinci ve verimlilik ön plana çıkmıştır. Bankacılık sektörünün eğitim ihtiyaçları da bu gelişmelere paralel bir seyir izlemektedir. Özellikle büyük ölçekli bankalar kurum içi eğitimlerini ağırlıklı olarak kendi eğitim merkezlerinde ve kendi eğitmenleri ile gerçekleştirirken küçük ölçekli bankalar daha çok kurum dışı eğitim şirketlerinden destek alarak eğitim ihtiyaçlarını karşıla-

maktadır. Eğitim teknolojilerinin bankalarımız tarafından kullanımı 2000 yılının başlarından itibaren ivme kazanmıştır.

Bankalarımız, yurt sathında dağılan şube ağları, gelişmiş teknoloji donanımlarını kullanabilen çalışanları nedeniyle uzaktan eğitim teknolojilerinin uygulanabilmesi için uygun alt yapıya sahiptir. Bu açıdan uzaktan eğitim bankalarımıza zaman, mekan ve maliyet tasarrufu sağlama konusunda önemli imkanlar sunmakta, çalışanlarına zamanında ve sürekli olarak eğitim alabilmesini mümkün kılmaktadır.

Birliğimiz, yukarıda belirtilen verilerden hareketle başlatmış olduğu web tabanlı uzaktan eğitim çalışmalarının bugün itibarıyla ulaşmış olduğu noktada “TBB Bankacılık Eğitim Sitesi -BES”i hayata geçirmenin mutluluğunu taşımaktadır.

Bankalarımızın uzaktan eğitim çalışmalarında Birliğimizin öncü bir rol üstlenmesi yönündeki görüşleri çerçevesinde internet üzerinden eğitim sunumunu sağlayacak olan BES, 30 Mayıs 2003 tarihi itibarıyla www.tbb-bes.org.tr adresinde açılmıştır.

Sitenin başlıca hedefi, web tabanlı eğitim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılarak başta bankacılar ve finans sektörü çalışanları olmak üzere bankacılığa ilgi duyan herkese eğitim sunumunu gerçekleştirmektedir. Sürekli ve yaşam boyu eğitimin önemini benimseyen bilgiye dayalı bir toplum oluşturulmasında uzaktan eğitimin önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir.

Bankacılık Eğitim Sitesi’nde kısa vadede, bankacılık ve finans konularında “temel düzey eğitim modülleri”, orta vadede ise uzmanlık gerektiren konulardaki eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik özel modüllerin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Sitenin, uzun vadede bankaların ve mali kuruluşların taleplerine göre yeni programlar üreten bir eğitim portalı haline getirilmesi arzu edilmektedir.

Bankacılık Eğitim Sitesi’nde başlangıçta Temel Muhasebe, Temel Bankacılık, Finansal Matematik ve Temel Ekonomi modülleri sunulacaktır. Bu modüllerden Temel Bankacılık Modülü sitemizden ücretsiz olarak sunulacaktır.

BES’in geliştirilmesi amacıyla üyelerimizden ve kullanıcılardan gelen talepler dikkate alınarak yeni modüllerin ilavesi yapılacaktır.

Türkiye Bankalar Birliği uzaktan eğitimin yaygınlaştırılması ilkesi doğrultusunda site-den sunulacak eğitimlerin ücretini kullanıcı başına 10 milyon Türk Lirası olarak belirlemiştir. Kurumsal ve bireysel, dileyen herkes BES üzerinden sunulacak eğitimleri alma imkanına sahip olacaktır.

Bankacılık Eğitim Sitesi’nin başta üyelerimiz olmak üzere tüm Site kullanıcılarının destekleri ile hızla gelişeceğinize inanıyoruz.

Saygılarımızla,

Türkiye Bankalar Birliği

Yazarlara Duyuru

1. Bankacılar dergisinde yayımlanmak üzere gönderilecek makaleler, sayfanın tek yüzüne, makina ile Türkçe olarak yazılmalı ve iki kopya olarak ön iç kapak sayfamızda belirtilen adrese gönderilmelidir.
2. Yazının kapak sayfasında şu bilgiler yer almalıdır; a) yazının başlığı, b) yazar(lar)ın bağlı oldukları kuruluşlar ve ünvanları, c) varsa yazar(lar)ın yardımlarını gördüğü kişi ve/veya kurumlara teşekkür, d) iletişim kurulacak yazarın adı, adresi varsa telefon ve faks numaraları.
3. Dipnotların numaralandırılması ve ayrı bir sayfada “Dipnotlar” başlığı altında toplanması gerekmektedir.
4. Tablo ve şekillere başlık ve sıra numarası verilmeli, kaynakları ise alta yazılmalıdır. Denklemlere sıra numarası verilmelidir. (Denklemlerin türetilişi kısa olarak gösteriliyorsa, hakemlere verilmek üzere türetme işlemi tüm basamaklarıyla ek bir sayfada gösterilmelidir).
5. Kaynaklara göndermeler dipnotlarla değil, metin içinde açılacak ayraçlarla yapılmalıdır. Ayraç içindeki sıra; yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı, sayfa numaraları şeklinde olmalıdır.
6. Metinde gönderme yapılan veya yapılmayan tüm kaynaklar, kaynaklar listesinde yer almalıdır. Kaynaklar ayrı bir sayfada alfabetik sırayla yazılmalıdır. Kaynakçada aşağıda örneklenen biçim kuralına uyulmalıdır.

Kitaplar

GIOVANNINI, A. ve MAYER, C. (1990), **European Financial Integration**, Cambridge, Cambridge University Press.

Dergiler

EKİNCİ, N.K. (1991), “Para Politikası, Faiz ve Döviz Kuru”, **Muhasebe, İşletme ve Finans**, Sayı 58, s.53-57.

Derlemeler

GORAN, M. (1965), “The Roots of Scientific Method”, E.Wayne Courtney (eds), in **Applied Research in Education**, New Jersey: Littlefield, s.75-80.